

ILG IN UITVOERING

MIDTERM REVIEW

Investeringsbudget Landelijk Gebied

6 juli 2010

Dit is een publicatie van het Interprovinciaal Overleg en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De publicatie is opgesteld door een gezamenlijke projectgroep van IPO en LNV met medewerking van BMC advies en management.

SAMENVATTING

Algemeen beeld

1 DE AFTRAP

De ministeries van LNV, VROM en V&W, en de koepelorganisaties van provincies (IPO), gemeenten (VNG) en waterschappen (UvW) zijn in 2003 samen de uitdaging aangegaan om een slagvaardiger sturing in het landelijk gebied tot stand te brengen. Het Ministerie van OCW is vanaf 2005 aangehaakt naar aanleiding van het beleidsthema Nationale Landschappen. Een belangrijk onderdeel was de vorming van één ontschot Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). Het budget kunnen de provincies gedurende de zevenjarige ILG-periodes flexibel inzetten zonder schotten tussen doelen, beleidsthema's of begrotingsjaren. De provincie heeft daarmee binnen de ILG-afspraken ruimte om de uitvoering te organiseren, toegesneden op de gebieden. Kortom, een integrale gebiedsgerichte benadering die nog versterkt wordt door de koppeling aan Europese, provinciale en lokale doelen.

De Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG), waarin het ILG geregeld is verheldert bovendien de verantwoordelijkheden van de verschillende overheidslagen. Het Rijk blijft verantwoordelijk voor de beleidsdoelen en is systeemverantwoordelijk voor het ILG. Provincies krijgen de regie over de uitvoering. Samen met de gemeenten en de waterschappen zorgen de provincies er voor dat de rijksdoelen uit het meerjarenprogramma Vitaal Platteland 2007-2013 geïntegreerd worden met de inspanningen in de regio's. Rijk en elke afzonderlijke provincie hebben hiertoe in ILG-bestuursovereenkomsten afrekenbare prestatieafspraken gemaakt over welk deel van de rijksdoelen in de zevenjarige periode de provincie realiseert en welk rijksbudget daarvoor beschikbaar is. Daarmee is het ILG niet alleen een nieuw financieringssysteem, maar ook een nieuwe werkwijze én een verandering in bestuurlijke verhoudingen.

Hoewel het ILG-bouwwerk nog niet helemaal af was, heeft dit de invoering van het ILG niet in de weg gestaan, getuige de ondertekening

van de 12 bestuursovereenkomsten op 18 december 2006. Aan de voltooiing van het bouwwerk is de afgelopen jaren door provincies en Rijk hard gewerkt. Dit heeft meer tijd en aandacht gekost dan door beide partijen was verwacht.

Het Rijk volgt jaarlijks de voortgang in de prestaties (realisatie en uitgaven) en na zeven jaar verantwoorden de provincies aan het Rijk over de geleverde prestaties en hoeveel rijksbudget daaraan besteed is. Halverwege vindt bovendien nog een midterm review (MTR) plaats, die een informatief karakter heeft. Provincies stellen elk een provinciale MTR op. Het voorliggende rapport geeft het landelijke beeld van de MTR. In deze samenvatting staan de belangrijkste bevindingen van de voortgang van de totale ILG-opgave op landelijk niveau.

2 PROCES EN ORGANISATIE

De afgelopen jaren is door de provincies sterk ingezet op het ontwikkelen van sturingsmechanismen en samenwerkingsverbanden. Alles gericht op versnelling van de uitvoering, samen met gebiedspartners. Ook hebben de provincies invulling gegeven aan hun regierol. Soms is dat sterk sturend met meer of minder ruimte voor een gebiedspartner, soms ook kaderstellend of richtinggevend met juist veel beleidsinvulling door een gebiedspartner. Maatwerk dus. Er zijn goede uitvoerbare afspraken gemaakt met partners en hierover zijn verplichtingen aangegaan. We kunnen constateren dat hierdoor synergievoordelen behaald zijn in de zin van bundeling van budgetten, efficiëntie, kwaliteit en/of draagvlak en dit alles gericht op versnelling van uitvoering. Niet alleen de provincies, maar ook LNV geeft invulling aan een andere manier van werken, namelijk meer kaderstellend en richtinggevend, minder sturing op de inhoud en uitvoering. De decentralisatie krijgt vorm en daar werken provincies en LNV hard aan. We constateren dat door de vele betrokken partijen - het cluster LNV, 12 provincies, IPO, DLG en DR en ook het cluster provincies, gebiedspartijen, DLG en DR - complexe processen in het leven zijn geroepen.

De sturingsrelaties tussen rijk, provincies, gebiedspartners en de Dienst Landelijk Gebied (DLG) en de Dienst Regelingen (DR) zijn door het ILG ingrijpend gewijzigd. Het is een mix van horizontale en verticale sturing door het gebiedsgericht werken te combineren met het streven naar resultaatgerichtheid en transparantie. Daaraan is in de diverse provincies en regio's op verschillende wijze invulling gegeven, vaak voortbouwend op al bestaande structuren.

Er is door Rijk, gebiedspartijen en vooral de provincies veel in het gebiedsgerichte werken geïnvesteerd. Bij een groot aantal onderwerpen loopt het gebiedsgericht werken goed en zijn de voordelen zichtbaar van de gebiedsgerichte aanpak, de efficiëntie, de kwaliteit en het draagvlak. Conform de ILG-afspraken stelt het Rijk doelen voor het landelijke gebied op hoofdlijnen vast en voeren de provincies de regie op de realisatie. Daarnaast hebben provincies, gemeenten, waterschappen en particuliere investeerders zelf ook plannen voor gebieden. Al deze ambities zijn onder regie van de provincies samengebracht in provinciale meerjarenprogramma's (pMJP's). Op basis daarvan zijn de gebiedspartners aan de slag gegaan. In bepaalde gebieden treedt het Rijk zelf ook op als gebiedspartner.

Het hoofddoel van het ILG was om door gebiedsgericht te werken een slimme stapeling van doelen te realiseren en daardoor te zorgen voor meer draagvlak en een snellere realisatie. Onderzoek aan het einde van deze ILG-periode zal uitwijzen of deze doelstelling is gehaald. De MTR geeft wel een indicatie:

- de inrichting van de EHS en van RodS zijn versneld;
- lastige processen in reconstructiegebieden zijn vlotgetrokken;
- gebiedsprocessen zorgen voor betrokkenheid van gebiedspartners en dragen bij aan draagvlak.

Het leveren van stabiele landelijke cijfers blijkt ieder jaar weer een knelpunt. De eerste twee jaar heeft het Rijk die verantwoordelijkheid naar zich toegetrokken. Vanaf 2010 hebben de provincies de verantwoordelijkheid overgenomen om stabiele cijfers te leveren. Het zicht op controle en de voortgang in prestatie en doelrealisatie is sterk verbeterd sinds de invoering van het ILG. Er is een slag gemaakt in de

uniformering van definities en rapportages. Echter ook nu hanteren alle provincies en ook DLG en DR een eigen aanpak in opwerking van de cijfers over de realisatie van de doelen en de verantwoording van de uitgaven. Dit wijst er op dat een structurele aanpak is nodig.

3 PRESTATIES EN BUDGETTEN

De resultaten tot nu toe laten zien dat naar verwachting in 2013 het geld op is en niet alle prestaties zijn gerealiseerd. Een deel van de prestaties wordt niet gerealiseerd doordat enerzijds de budgetten eerder opraken door onder andere hogere kosten en anderzijds de gebiedsprocessen meer tijd blijken te kosten.

Uit Tabel 1 blijkt dat 31% van de budgetten is besteed en 34% verplicht. Dit betekent dat 65% van de middelen is belegd. De hoofdstukken met de afzonderlijke doelen geven inzicht in hoeverre deze budgetten binnen de planperiode kunnen worden verplicht. De komende jaren zullen provincies meer nieuwe verplichtingen aangaan, omdat er al veel projecten in ontwikkeling zijn waarover bestuurlijke afspraken met gebiedspartners zijn gemaakt. Het lijkt erop dat provincies eerst het rijksaandeel in het budget uitputten.. Ook verschilt de uitputting per provincie en per doel.

TABEL 1 UITPUTTING BUDGETTEN NA DRIE JAAR ILG (x € 1.000)			
	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd
Rijk	3.634.047	1.305.989	1.304.599
Provincie	781.515	157.462	175.791
Derden	1.252.999	280.066	457.399
Totaal	5.668.561	(31%) 1.743.517	(34%) 1.937.789

De inventarisatie van budgetten van derden binnen en buiten het ILG laat zien, dat de ILG-budgetten van het rijk zorgen voor een aanzienlijke bundeling van geldstromen (Price Waterhouse Coopers, 2009).

Bovenop het ILG-budget van het Rijk ter grootte van 3,9 miljard euro stellen provincies voor het landelijk gebied een kleine 2 miljard euro ter beschikking en derden 2,7 miljard euro. Het gaat hier om geldstromen die anders sectoraal zouden zijn ingezet, en die nu gebundeld worden ingezet..

De prestaties voor de twee grootste onderwerpen zijn in Tabel 2 weer-gegeven. Hieruit komt naar voren dat de realisatie van de Ecologische HoofdStructuur (EHS) wat betreft verwerving goed loopt, al is niet uit de cijfers op te maken hoeveel grond al op de goede plek ligt. Na-tuurmeting op Kaart (NOK) 2010 zal hier meer duidelijkheid over ge-ven. De overeengekomen prestaties voor inrichting zijn nog ver weg, maar de cijfers laten ook zien dat hier versneld wordt. Het beeld voor recreatie is vergelijkbaar. Ook hier verloopt de verwerving voor Recre-atie om de Stad (RodS) voorspoedig. De inrichting gaat minder vlot; ook hiervan wordt de uitvoering versneld.

TABEL 2: GELEVERDE PRESTATIES NA DRIE JAAR ILG VOOR EHS EN RODS (IN HA)			
	Overeengekomen in BO	Gerealiseerd	In uitvoering
Verwerving EHS	20.734	12.501	
Inrichting EHS	65.781	10.261	19.679
Beheer EHS ¹	328.721	284.782	
Verwerving RodS	3.754	1.242	
Inrichting RodS	6.379	1.410	2.383

¹ De realisatie Beheer is inclusief hetgeen op 1 januari 2007 al in beheer was. Bij de SAN lopen contracten elke 6 jaar af en worden al dan niet opnieuw gesloten. Percentages geven hier een onjuist beeld.

De stijging van de grondprijzen baart zorgen. Deze stijging wordt me-de veroorzaakt door de geringe grondmobiliteit en de grote vraag naar grond voor onder andere de EHS. In de Randstad en in Noord-Brabant is de mobiliteit op de grondmarkt zo gering dat de verwerving stag-neert. In de Bestuursovereenkomsten is afgesproken dat de provincies ge-zamenlijk jaarlijks maximaal 10% areaal aankopen via gerechtelijke

onteigening of volledige schadeloosstelling en dat bij de MTR hierover eventueel nieuwe afspraken worden gemaakt.

In de eerste jaren van het ILG waren provincies zeer terughoudend met het instrument. Over de afgelopen 3 jaar blijkt dat voor de EHS 1% en voor Recreatie om de Stad (RodS) 6% wettelijk is onteigend, dan wel volledig schadeloosgesteld, als percentage van de restant-taakstelling op 1 januari 2007. Provincies verwachten dat over het restant van de ILG-periode het percentage voor de EHS 13% en voor RodS op 51% per jaar zal zijn. Op basis van deze gegevens wordt verwacht dat voor beide doelen samen over de gehele ILG-periode maximaal 12% onteigend zal worden van de restanttaakstelling op 1 januari 2007. In de jaren na 2013 zal dit percentage naar verwachting snel oplopen.

De middelen raken op voordat de provincies alle afgesproken presta-ties halen. In sommige provincies begint dit nu al nijpend te worden. Concrete problemen in een aantal provincies:

- Het budget voor grondverwerving is vrijwel uitgeput;
- Het budget voor inrichting raakt uitgeput;
- Het budget voor landschap raakt uitgeput, ondanks het feit dat door cofinanciering veel extra budget beschikbaar is gekomen.

Op enkele andere onderwerpen lijkt het budget binnen de ILG-periode tot 2014 niet te worden benut:

- De middelen voor functieverandering gaan niet op;
- Het budget voor milieukwaliteit EHS zal naar verwachting in de ILG-periode niet volledig worden benut;
- De bestedingen voor de leefgebiedenbenadering blijven achter;
- Het budget voor bodem en water wordt mogelijk niet volledig in deze ILG-periode besteed. Echter, voor bepaalde projecten loopt de realisatietermijn tot 2015.

Sommige provincies optimaliseren de opgaven in het landelijk gebied door slim te combineren, te herijken of te herbegrenzen. Hierdoor lukt het hen beter dan andere provincies om met de beschikbare middelen de prestaties te halen.

Provincies gaan ook verplichtingen aan die zullen doorlopen tot na 2013. In de bestuursovereenkomsten (art. 2.3.3.b) is vastgelegd om bij de MTR te bezien of de afspraak over de vrijheid van handelen binnen het totale budget volstaat of dat aanvullende afspraken over kasuitgaven na 2013 nodig zijn. Ten behoeve van de voortgang en realisatie van de ILG-doelen zijn heldere afspraken nodig over de tweede helft van het ILG en over uitfinanciering na 2013.

Provincies rapporteren jaarlijks over de voortgang aan de minister van LNV en leggen na zeven jaar verantwoording af. Volgens de WILG heeft de jaarlijkse voortgangsrapportage een informerend karakter. Het opstellen van de jaarlijkse voortgangsrapportages over prestaties en budgetten blijkt niet eenvoudig. Niet alleen zijn op een behoorlijk gedetailleerd niveau afspraken gemaakt over de informatielevering door provincies, ook blijkt het moeilijk om eenduidige informatie te leveren. De cijfers komen uit verschillende systemen met verschillende definities. Rijk en provincies hebben al afgesproken om tot een eenvoudiger rapportageformat te komen, waarbij de SISA-systematiek (Single Information Single Audit-systematiek) leidend is. Aanpassing van de systemen en definities moet ervoor gaan zorgen dat de benodigde informatie minimaal goed uitwisselbaar is.

Resultaten per thema

4 NATUUR

Richtinggevend voor het nationaal natuurbesluit zijn de internationale doelstellingen voor biodiversiteit. Het hoofddoel van het nationaal natuurbesluit is om het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen en ervoor te zorgen dat in 2020 duurzame condities zijn voor het voortbestaan van alle soorten en populaties die in 1982 van nature in Nederland voorkwamen. Door behoud, herstel, ontwikkeling en duurzaam gebruik van natuur wordt de biodiversiteit zeker gesteld. Een belangrijk instrument voor de realisatie van de biodiversiteitsdoelstellingen is de EHS (Ecologische Hoofdstructuur), een aaneengesloten netwerk van natuurgebieden.

Het totale budget voor de realisatie van de natuurdoelstellingen bedraagt ruim 2,8 miljard euro. Hiervan is 42% besteed en 33% juridisch vastgelegd. Halverwege de uitvoering is driekwart van het budget benut. Dit is vooral veroorzaakt doordat provincies fors hebben ingezet op grondverwerving.

Verwerving, inrichting en beheer komen op veel plaatsen in Nederland goed op gang. Er zijn grote verschillen in de voortgang tussen de provincies onderling en ook tussen de onderdelen verwerving, inrichting en beheer.

Provincies hebben in de drie jaar van de ILG-periode flink geïnvesteerd in grondaankopen voor de EHS. Er is 12.501 ha aangekocht. Voor verwerving is 89% van het budget besteed, waarmee 60% van de prestatie is gerealiseerd. Met de juridisch vastgelegde middelen is het gehele budget voor verwerving benut. In de resterende ILG-periode zal 40% van de afgesproken prestatie nog gerealiseerd moeten worden, met beperktere middelen (en hogere verwervingskosten).

Bij inrichting is 23% van het budget besteed en is bijna de helft van het budget in verplichtingen vastgelegd. Voor een kwart van het resterende budget zal nog ruim de helft van de prestatie gerealiseerd moet worden. Hogere inrichtingskosten leveren een knelpunt op voor de realisatie van de afgesproken prestatie. De realisatie van de prestatie voor inrichting loopt iets achter. Dat heeft voor een deel te maken met de aankoop van de laatste benodigde hectares, voordat tot inrichting kan worden overgegaan en voor een ander deel met de benodigde voorbereidingstijd. Daarnaast is er een versnelling gekomen in de inrichting. Hierdoor is 10.261 ha ingerichte natuur toegevoegd aan de EHS. Deze versnelling zet door: op dit moment is voor 19.679 ha de inrichting in uitvoering.

Beheersubsidie wordt verleend voor 287.131 ha natuurterrein en agrarische gronden. Er is 8.565 hectare overgedragen aan de terreinbeheerende organisaties. Bijna 70% van het budget is besteed of vastgelegd in beheerovereenkomsten. Bij aanvang van het ILG in 2007 was de verwachting dat het beheerbudget rond 2010 volledig uitgeput zou zijn.

Dat blijkt nu in ieder geval voor het particulier natuurbeheer (SN) aan de orde te zijn.

Een vergelijking met de voortgang in de periode voor het ILG maakt duidelijk dat voor EHS het tempo van verwerving tenminste op het zelfde niveau is gebleven in de ILG-periode. Voor inrichting ligt - met inbegrip van de realisatie van de lopende verplichtingen - het tempo thans fors hoger (factor 3).

Een onderdeel bij de realisatie van nieuwe natuur is de ontwikkeling van twaalf robuuste verbindingzones met een totale omvang van 27.000 ha. In een aantal bestuursovereenkomsten zijn afspraken gemaakt over de fasering van de begrenzing en de verwerving. Een deel van de te realiseren robuuste verbindingen gebeurt later of start met de begrenzing en de aankoop van gronden. De meeste provincies beschouwen het nakomen van de afspraken als haalbaar. Bij het oplossen van infrastructurele knelpunten plaatst een aantal provincies een kanttekening, namelijk dat zij hiervoor sterk van derden afhankelijk zijn.

In de afgelopen drie jaar is een kwart van het budget voor bestrijding van verdroging besteed of juridisch vastgelegd. Over de voortgang zijn geen gegevens verzameld middels PEIL.

Inmiddels bestaan er 31 schaapskuddes die (mede) met rijksgeld zijn bekostigd. Er is voor 34 kuddes rijksgeld beschikbaar.

Voor de Nationale Parken zijn Beheer- en Inrichtingsplannen opgesteld, die de leidraad vormen voor de te treffen maatregelen. Jaarlijks stelt het Rijk een budget vast voor deze parken.

Als basis voor de afspraken over de leefgebiedenbenadering en het soortenbeleid in de Bestuursovereenkomsten hebben de provincies uitwerkingsplannen gemaakt. Van de afgesproken 84 plannen zijn er 39 uitgevoerd en 19 in uitvoering. Het budget is niet toereikend voor de uitvoering van alle provinciale plannen.

5 LANDBOUW

Van het landbouwbudget is al 64% besteed of vastgelegd. Van de rijksbijdrage is zelfs bijna 95% besteed of vastgelegd. Dat heeft te maken met de uitgaven van lopende landinrichtingen die al voor 2007 waren gestart en waarvan de uitvoering doorloopt tot in de ILG-periode (lopende verplichtingen).

Grondgebonden landbouw

De voortgang van structuurverbetering landbouw loopt ver uiteen tussen provincies. Dit heeft te maken met de verschillen in de regionale omstandigheden, en mogelijk ook door interpretatieverschillen van gebruikte definities. Vanwege de enge doelomschrijving – gericht op kavelvergroting – laten de cijfers slechts een deel van de daadwerkelijke resultaten in het veld zien. Landbouwstructuurverbetering gaat vaak samen met de realisatie van de EHS, landschapsverbetering en soms met RodS. Doordat er veelal meerdere doelen, bijvoorbeeld natuur, landschap en landbouw, worden gediend is er sprake van integraliteit in de aanpak. Inspanningen en effecten op de landbouwstructuur zijn niet altijd uit de landbouwcijfers te filteren.

Op dit moment dreigt onderbesteding op de POP2-middelen doordat onvoldoende middelen voor cofinanciering beschikbaar zijn. De middelen zijn gebruikt voor de uitfinanciering van lopende verplichtingen.

Duurzaam ondernemen

In alle provincies zijn de pilots voor duurzaam ondernemen van start gegaan. Het is nog te vroeg om de voortgang hiervan te kunnen beoordelen. De administratieve lasten van de pilots zijn hoog vanwege het toetsingstraject en de vereiste monitoring. Financiering van de projecten gaat moeizaam; het regelen van cofinanciering blijkt lastig te zijn evenals het koppelen met POP-financiering.

6 RECREATIE

Recreatie om de Stad

RodS staat voor het aanleggen van groene, toegankelijke recreatiegebieden in de sterk verstedelijkte delen van de drie Randstadprovincies en Gelderland. De opgave voor RodS bestaat kort samengevat uit het verwerven van gronden en het zodanig inrichten ervan dat rond en in de nabijheid van de grote steden aantrekkelijke groene, openbaar toegankelijke recreatiegebieden ontstaan. Recreatie in een sterk verstedelijkte omgeving dient niet alleen de stedeling, maar versterkt ook de internationale concurrentiepositie van de Randstad.

Van de prestaties voor verwerving en voor inrichting van lopende verplichtingen – zoals is afgesproken in de ILG-bestuursovereenkomsten – was op 1-1-2010 circa 35% gerealiseerd. Voor de inrichting van nieuwe verplichtingen is nog niets gerealiseerd. Bij de start van het ILG heeft het Rijk een normbijdrage beschikbaar gesteld om de afgesproken prestaties te realiseren, maar dit budget was niet voldoende omdat provincies en gebiedspartners een hoger kwaliteitsniveau voor inrichting nastreven dan het Rijk. De provincies hebben inmiddels maatregelen genomen om hun ambities bij te stellen en nieuwe uitvoeringsconcepten te ontwikkelen. Zo worden prestaties voor inrichting en verwerving in overeenstemming gebracht met de beschikbare middelen.

De belangrijkste aandachtspunten voor de provincies bij het realiseren van RodS zijn de beschikbaarheid van voldoende tijd en budget. De projecten worden veelal met gebiedsontwikkeling gerealiseerd. De koppeling met rode en grijze functies vergt tijd.

Rijksbufferzones

In Nederland zijn tien groengebieden binnen de nationale stedelijk netwerken aangewezen als rijksbufferzone. De gebieden zijn met de steden verbonden en fungeren als groene 'buffer' om verdere verstedelijking tegen te gaan. Ook ligt in de rijksbufferzones de opgave om te voorzien in de behoefte van stadsbewoners aan recreatie en ontspanning door de bufferzones te transformeren tot aantrekkelijk dag-

recreatieve gebieden tussen de steden. De rijksbufferzones liggen in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland en Limburg en hebben een eenduidige planologische bescherming die bijdraagt aan de gewenste ontwikkelrichting van het gebied.

De betrokken provincies nemen meer en meer een regisserende rol op zich. De benadering van de rijksbufferzones als een gebiedsproces en het opstarten van samenwerkingsverbanden blijken een succesfactor te zijn, zowel inhoudelijk als procesmatig. Ook blijkt de inzet van vaandeldragers een belangrijke factor voor succes.

Verbeteren toegankelijkheid

Het verbeteren van de toegankelijkheid is essentieel voor de recreatieve waarde van een gebied. Naast het realiseren van de ILG-prestaties voor Landelijke Routenetwerken en Wandelen over Boerenland investeren de provincies ruim in de aanleg van overige wandel- en fietspaden. Wandelen over boerenland vordert langzaam maar gestaag (12%).

Met de aanleg van landelijke routenetwerken voor wandelen en fietsen gaat het voorspoedig. Respectievelijk 33% en 36% van de taakstelling is gerealiseerd. Het vaarnetwerk gaat aanzienlijk minder snel (4%) vanwege de hoge kosten en de complexiteit van de opgave (koppeling aan grote infrastructurele werken). Met uitzondering van dit knelpunt denken de provincies de afgesproken prestaties in deze periode te kunnen realiseren.

7 LANDSCHAP

In de Nota Ruimte heeft het Rijk 20 gebieden aangewezen als Nationaal Landschap. Het doel van de Nationale Landschappen is het behouden en versterken van de bijzondere landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van deze landschappen. In deze gebieden gaat het om een combinatie van doelen gericht op natuur, landschap, cultuurhistorie, recreatie en toerisme.

Voor de Nationale Landschappen wordt meer geld van provincies en (met name) derden gegenereerd dan voorzien in de bestuursovereenkomsten (afgesproken was ruim 59 miljoen euro, inmiddels is ruim 121,5 miljoen euro besteed of vastgelegd). Een belangrijk deel van het budget wordt besteed aan oude (lopende) verplichtingen voor inrichting en beheer van bos- en landschapselementen. Het budget voor beheer is al ruim uitgeput.

In uitvoeringsprogramma's zijn de concrete prestaties vastgelegd. Het nationale beleid en de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen zijn verankerd in provinciaal beleid, maar de vertaling naar gemeentelijk beleid is nog gaande. De prestaties in de uitvoeringsprogramma's zijn opgepakt. Naast de vastgelegde opgaven zijn er vele andere zaken die aandacht vragen, zoals de robuustheid, draagvlak en continuïteit van het beleid.

Voor een programmatische aanpak in de Nationale Landschappen is het ILG een belangrijke aanjager. Zonder de ILG-gelden waren vele uitvoeringsprogramma's er niet gekomen. De provincies hebben ook veel provinciaal geld geïnvesteerd in de ontwikkeling van de Nationale Landschappen. Zij zijn bezorgd over de continuïteit en stellen zich de vraag of het ILG-budget voor de Nationale Landschappen tijdelijk is of ook na 2013 voortgezet wordt. Ontwikkeling van de landschappen is per definitie een inspanning voor de lange termijn. Het is het zoeken naar een gemeenschappelijke noemer en het versterken van de identiteit.

De verwachting is dat de prestaties voor de Nationale Landschappen conform de ILG-bestuursovereenkomsten in 2013 gehaald zullen worden. Het is duidelijk dat voor de grote Nationale Landschappen zoals het Groene Hart, de Veluwe of de Stelling van Amsterdam de ontwikkelopgave in 2013 niet gereed kan zijn. Voor alle Nationale Landschappen geldt dat continue landschapszorg (duurzaam behoud en beheer) nodig is en dit vereist een bestendige overheidsinzet.

De krachtenverhouding tussen de verschillende belanghebbenden is niet altijd in evenwicht, waardoor de ontwikkeling van de kernkwalitei-

ten van de Nationale Landschappen niet altijd prevaleren en worden afgewogen tegen andere ruimtelijke ontwikkelingen, zoals verstedelijking.

In 2010 wordt een tussentijdse evaluatie van de doelbereiking en de effectiviteit afgerond. Naar verwachting zal deze evaluatie rond de zomer van 2010 aan de Tweede Kamer worden aangeboden. In 2006 is een eerste meting verricht naar de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen door het Planbureau voor de Leefomgeving. Deze nulmeting geeft richting aan de toekomstige inspanningen om de kernkwaliteiten in de Nationale Landschappen te versterken.

8 WATER

Water maakt deel uit van diverse ILG-projecten. In aanvulling hierop zijn in 2008 afspraken over water specifiek ingevuld door circa 94 miljoen euro ter beschikking te stellen uit het Synergieprogramma Kaderrichtlijn Water. Per deelstroomgebied is een aantal projecten als samenhangend programma voorgedragen, dat uiterlijk voor 31 december 2015 wordt uitgevoerd. Het gaat bij deze projecten om ruimtelijke KRW-maatregelen die aanknopingspunten bieden voor het behalen van synergie, zoals beekherstel, het inrichten van natuurvriendelijke oevers, de aanleg van ecologische verbindingzones en vispassages en het aanpakken van overstorten.

Over de uitvoering van de synergieprojecten kunnen nog maar weinig conclusies worden getrokken en daarmee is het niet mogelijk een prognose te onderbouwen. Wel is duidelijk dat er een aanzienlijke uitvoeringscapaciteit nodig is om de projecten tijdig uit te voeren en daarmee de gestelde doelen te bereiken.

Oorspronkelijk was het ook de bedoeling om vanaf 2010 de rijksgelden voor waterbodemsanering in het landelijk gebied via de ILG te laten lopen. In 2009 is echter besloten om bodemsaneringgelden meer te decentraliseren en niet meer via het ILG te laten lopen. Dat budget is met de rest van de bijdrageregeling Wbb overgegaan naar de Decen-

tralisatie Uitkering Bodem. Het ministerie van VROM heeft voor land-bodems de bodemsaneringgelden uit de ILG overeenkomsten gehaald en V&W heeft dit voor de waterbodemsaneringen gedaan.

9 BODEM

Het thema Bodem bestaat uit de subdoelen duurzaam bodemgebruik en bodemsanering. Bodemsanering in het landelijk gebied zou vanaf 2010 meelopen in het ILG. Door ondertekening van het Convenant bodemontwikkelingsbeleid en spoedlocaties (2009) is vooruitlopend op de MTR het beleid buiten het ILG gebracht.

Het project BIELLS (Bodeminformatie, essentieel voor landelijke en lokale sturing) is erop gericht om provincies te helpen om het tempo in het proces te houden. Dit is vanaf 2008 ingezet. Wat betreft het opstellen van een bodemvisie hebben alle provincies actie ondernomen om hun bodemambities op eigen wijze op te nemen in een beleidsdocument. Een vijftal provincies heeft een bodemvisie opgesteld, bij anderen loopt het proces nog. Ook de pilots laten vooruitgang zien. Hoewel nog maar beperkt resultaten zijn geboekt, verwacht het merendeel van de provincies de taakstelling in 2013 te halen.

10 RECONSTRUCTIE

De reconstructie van de zandgebieden in Zuid- en Oost-Nederland beoogt het realiseren van een aantrekkelijk woon-, werk- en leefklimaat. Dit gebeurt door het verbeteren van de ruimtelijke structuur van de concentratiegebieden. Het proces van plattelandsontwikkeling in de reconstructieprovincies is gestart na de vaststelling van de reconstructieplannen in 2005.

Diverse maatregelen zijn gericht op ruimtelijke structuurverbeteringen in de landbouw, de natuur, het milieu en water. Deze brede integrale reconstructieplannen omvatten naast vrijwel alle ILG doelen, ook provinciale doelen en doelen van derden (o.a. van gemeenten en water-

schappen, maatschappelijke organisaties en private partijen). De voortgang van de plattelandsontwikkeling in deze provincies moet in deze brede samenhang worden beoordeeld.

Op dit moment is meer budget verplicht dan feitelijk besteed. In het totaal is 70% besteed of vastgelegd in financiële verplichtingen. De uitvoering van de reconstructie ligt op schema wanneer we dit afzetten tegen het aandeel dat besteed is. Door inzet van provinciale middelen en middelen van derden verdubbelt ruim het Rijksbudget voor het landelijk gebied.

De verplaatsing van de intensieve veehouderijbedrijven is gericht op een reductie van de ammoniakuitstoot op de EHS, verminderen van geuroverlast op woongebieden en vergroting van de ontwikkelingsmogelijkheden van de kernen. De resultaten verschillen per provincie.

Van de 123 in de Bestuursovereenkomsten overeengekomen bedrijfsverplaatsingen, zijn er inmiddels 28 (23%) gerealiseerd en nog 64 (52%) zijn in uitvoering. Procentueel gezien is reeds 25% van het budget besteed en 45% juridisch vastgelegd (en in uitvoering).

Aandachtspunten voor verdere realisatie van de reconstructiedoelen zijn de te lage grondmobiliteit, het complexe proces van bedrijfsverplaatsing, en implementatie van en afstemming op nieuw beleid (zoals Natura-2000).

Drie van de vijf provincies verwachten de afgesproken opgaven in de planperiode te kunnen realiseren. Zij houden een slag om de arm, immers integrale planprocessen zijn nooit helemaal voorspelbaar gezien de daarmee gemoeide tijd en kosten.

11 SOCIAAL-ECONOMISCHE VITALITEIT (LEEFBAAR PLATTELAND)

Vele leefbaarheidprojecten zijn inmiddels opgestart. De eigen financiële bijdrage vanuit de regio (provincies en derden) aan de leefbaarheid

van het platteland is groot. Het Rijk heeft via de motie Van Geel in 2008 10 miljoen euro aan het ILG-budget toegevoegd. Inclusief de middelen die juridisch zijn vastgelegd, is er sprake van een investering in de periode tot en met 2009 van bijna 129 miljoen euro. Bovendien blijkt dat door middel van de inzet op leefbaarheid provincies ook meer sturend kunnen zijn naar gemeenten om ook maatregelen te kunnen afdwingen, bijvoorbeeld door het maken van “voor-wat-hoort-wat” afspraken. Het thema leefbaarheid is dan het cement om zoet en zuur in de plattelandsontwikkeling met elkaar te verbinden.

Op een enkele provincie na, kiezen alle provincies ervoor dit thema actief te ondersteunen. De behoefte aan de versterking van de leefbaarheid, de economische vitaliteit en de sociale cohesie wordt breed gevoeld. De verwachting is dat de beschikbare rijksmiddelen uitgeput zullen raken voor 2013.

12 OVERIGE BESTUURLIJKE AFSPRAKEN

Bij aanvang van het ILG zijn een groot aantal afspraken gemaakt om zaken nader uit te zoeken of te regelen voorafgaand of tijdens de MTR. Ook zijn in de eerste drie jaren van het ILG nieuwe bestuurlijke afspraken gemaakt of zijn toezeggingen gedaan aan de Tweede Kamer. Deze punten zijn opgepakt en worden in de meeste gevallen dit jaar afgerond. Bij de voorbereiding van de MTR rapportage zijn ook weer nieuwe bespreekpunten opgekomen. Ook daarover worden dit jaar (proces)afspraken gemaakt.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave		4.4	Schaapskuddes	45
		4.5	Nationale Parken	46
		4.6	Soortenbescherming	47
SAMENVATTING				3
1	ACHTERGROND			15
1.1	ILG			15
1.2	MTR.....			15
1.3	Leeswijzer			16
2	AANPAK EN WERKWIJZE			19
2.1	Vier domeinen als basis.....			19
2.2	Een gezamenlijke aanpak			19
2.3	Verantwoording.....			20
3	PROCES			23
3.1	De aanloop			23
3.2	Mix horizontale en verticale sturing.....			24
3.3	Voortgang- en sturingsinformatie			24
3.4	Synergie			25
3.5	Samenwerking			27
3.6	Leren van elkaar			28
4	NATUUR			29
4.1	Introductie			29
4.2	Realisatie EHS.....			31
4.3	Milieukwaliteit EHS en Natura 2000			42
		5	LANDBOUW	51
		5.1	Introductie.....	51
		5.2	Grondgebonden landbouw	52
		5.3	Duurzaam ondernemen	55
		6	RECREATIE	59
		6.1	Introductie.....	60
		6.2	Recreatie om de Stad (RodS)	60
		6.3	Rijksbufferzones	67
		6.4	Landelijke Routenetwerken (LR)	69
		6.5	Wandelen over Boerenland (WoB).....	71
		7	LANDSCHAP	73
		7.1	Introductie.....	73
		7.2	Prestaties en doelbereik	74
		7.3	Overige resultaten	76
		7.4	Aandachtspunten.....	77
		7.5	Prognose doelbereiking 2013	77
		8	WATER	79
		8.1	Introductie.....	79
		8.2	Prestaties en doelbereik	80
		8.3	Analyse	80

8.4	Aandachtspunten	81	12	OVERIGE BESTUURLIJKE AFSPRAKEN	97
8.5	Prognose doelbereiking 2013	82	12.1	Introductie	97
9	DUURZAAM BODEMGEBRUIK	83	12.2	Afspraken uit de bestuursovereenkomsten	97
9.1	Introductie	83	12.3	Aanvullende afspraken	98
9.2	Prestaties en doelbereik	83	12.4	Nieuwe besprekpunten	98
9.3	Overige resultaten	84			
9.4	De analyse	85		Bijlage 1 – Bijlage 2a uit de Bestuursovereenkomsten	99
9.5	Aandachtspunten	85		Bijlage 2 – PEIL-format voor prestaties en budgetten	101
9.6	Prognose doelbereiking 2013	85		Bijlage 3 - Literatuurlijst	129
10	AANDACHTSGEBIEDEN: RECONSTRUCTIE	87		Bijlage 4 – Afkortingen	131
10.1	Introductie	87			
10.2	Historie	87			
10.3	Prestaties en doelbereik	88			
10.4	Overige resultaten	90			
10.5	De analyse	91			
10.6	Aandachtspunten	92			
10.7	Prognoses doelbereiking 2013	92			
11	LEEFBAAR PLATTELAND	93			
11.1	Introductie	93			
11.2	Prestaties en budgetten	93			
11.3	Overige prestaties	94			
11.4	De analyse	95			
11.5	Prognose doelbereiking 2013	95			

1 ACHTERGROND

1.1 ILG

De ministeries van LNV, VROM, VenW en OCW, en de koepelorganisaties van provincies (IPO), gemeenten (VNG) en waterschappen (UvW) zijn in 2003 samen de uitdaging aangegaan om een slagvaardiger sturing in het landelijk gebied tot stand te brengen. In het landelijk gebied was sprake van een stapeling van sectorale doelen met eigen regelingen en budgetten van Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen. Hierdoor werd een integrale gebiedsgerichte aanpak bijna onmogelijk gemaakt, en gewenste resultaten bleven uit. Alle partijen waren ervan overtuigd dat het nodig was de stap te zetten van sectoraal werken naar integraal en gebiedsgericht werken.

Dit heeft geresulteerd in de Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG) die op 1 januari 2007 in werking is getreden. Provincies krijgen in het landelijk gebied de regie en zorgen ervoor dat de rijksdoelen uit het Tweede Meerjarenprogramma Vitaal Platteland 2007-2013¹ (MJP2) geïntegreerd worden met de inspanningen in de regio's. Zij krijgen hiervoor een ontschot budget van het Rijk: het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). Met de inwerkingtreding van de WILG startte ook de eerste zevenjarige periode van het ILG.

In het ILG zijn budgetten opgenomen voor realisatie van doelen voor natuur, landbouw, recreatie, landschap, bodem, water, cultuurhistorie, sociaal-economische vitaliteit en reconstructie van de zandgebieden. Het Rijk heeft met elke afzonderlijke provincie in de ILG-bestuursovereenkomst afspraken gemaakt over realisatie van een deel van de rijksdoelen en over het bijbehorende budget in de zevenjarige periode.

¹ De doelen staan beschreven in de Agenda Vitaal Platteland (AVP) en zijn geprogrammeerd in het Meerjarenprogramma AVP (het MJP). Het voorziet in het bundelen van doelen van LNV (natuur, recreatie, landbouw, nationaal landschap en reconstructie), VROM (milieu, bufferzones en nationaal landschap), VenW (water) en OCW (cultuurhistorie in nationaal landschap).

De provincie kan het budget gedurende de ILG-periode flexibel inzetten zonder schotten tussen beleidsdoelen en begrotingsjaren. Voorwaarde is wel dat de prestatieafspraken aan het eind van 2013 gehaald zijn. De ontschotting is dus aan tijd gebonden. De provincie heeft daarmee binnen de gestelde periode de ruimte voor maatwerk gekregen. De provincie maakt vervolgens met gemeenten, waterschappen en andere partijen (zoals maatschappelijke organisaties) nadere afspraken over projecten, programma's en de benodigde (co-) financiering. De integrale gebiedsgerichte benadering kan daarbij nog versterkt worden door de koppeling aan Europese, provinciale en lokale doelen en andere rijksdoelen en gelden, bijvoorbeeld via aanvullende sociale en economische thema's. De minister van LNV is bij het Rijk de primair verantwoordelijke minister voor het ILG, naast de verantwoordelijkheid van het Rijk voor (nieuwe)beleidsdoelen ligt hier ook de systeemverantwoordelijkheid voor het ILG.

De veranderingen in werkwijze en sturing door de invoering van het ILG zijn niet zomaar van de ene op de andere dag doorgevoerd. Daar was een uitgebreid implementatietraject voor nodig. Naast bijvoorbeeld het maken van de nieuwe wet (WILG) en het saneren van rijksregelingen, was de invoering van het ILG vooral bij de provincies een flinke opgave. Denk daarbij aan het opstellen van provinciale meerjarenprogramma's (pMJP's), nieuwe provinciale subsidieregelingen², prestatieovereenkomsten met Dienst Landelijk Gebied (DLG) en Dienst Regelingen (DR), het inrichten van een administratiesysteem, de overname van de lopende verplichtingen, et cetera. Kortom, een majeure operatie.

1.2 MTR

Jaarlijks rapporteren de provincies aan de minister over de voortgang van de prestaties en de uitputting van de budgetten. De minister bundelt deze rapportages en informeert de Tweede Kamer. Afsproken is

² zoals ILG-verordening, Provinciale subsidieregelingen natuurbeheer (PSN) en provinciale subsidieregeling agrarisch natuurbeheer (PSAN)

om halverwege de ILG-periode de stand van zaken vast te leggen in de MTR. Het doel van de landelijke MTR-rapportage is primair om inzicht te krijgen in de voortgang van de geleverde prestaties en de uitputting van het budget. Eveneens wordt inzicht verkregen in de doelrealisatie en de kwaliteit van de processen bij de uitvoering van de ILG-bestuursovereenkomsten in de periode van 2007 tot en met 2009, teneinde voorstellen te doen voor de verbetering van de uitvoering van het ILG in de tweede helft van de ILG-periode (2010-2013).

In de bestuursovereenkomsten is over de MTR afgesproken dat de provincie uiterlijk 15 juli 2010 aan het Rijk de volgende gegevens aanlevert (zie voor volledige tekst bijlage 1):

- De voortgangsrapportage over 2009, aangevuld met de bijdragen van de provincie en derden.
- Een rapportage over operationele doelstellingen. Deze rapportage bevat de relaties tussen de prestaties over 2007 t/m 2009 en de kwantiteitseisen en kwaliteitseisen voor de relevante operationele doelen uit het MJP2;
- Een rapportage over het proces. Deze rapportage gaat in op de procesinformatie over de uitvoering in de jaren 2007-2009, de samenwerking tussen het Rijk, de provincie, de uitvoerende rijksdiensten en relevante andere in de gebieden opererende overheden en organisaties, alsmede een vooruitblik naar het restant van deze ILG-periode.

In de Bestuursovereenkomsten staat ook een aantal afspraken over wat bij de MTR geregeld moet zijn of nadere afspraken behoeft, de zogenaamde "Losse Eindjes" (van de Bestuursovereenkomsten).

De MTR bestaat uit drie onderdelen:

- De provinciale MTR-rapportages conform de afspraken uit de Bestuursovereenkomsten;
- Een landelijke MTR-rapportage van Rijk en provincies die is samengesteld op basis van dezelfde uitgangsinformatie als de provinciale MTR-rapportages. Deze landelijke rapportage ligt nu voor u;

- Een bestuurlijke MTR waarin tussen Rijk en provincies afspraken worden gemaakt in het licht van de landelijke en provinciale MTR-rapportages, de gesignaleerde financiële knelpunten, de politiek-bestuurlijke ontwikkelingen en de wijzigingen in het gebiedsgerichte beleid³.

De tussentijdse evaluatie van het ILG (MTR 2010) vindt plaats in een onrustige politiek-bestuurlijke omgeving. De besluitvorming over de heroverwegingsoperatie van het Rijk en het Interdepartementaal beleidsonderzoek (IBO) Natuur kunnen van invloed zijn op de vervolgspraken en de beschikbaarheid van middelen voor de resterende ILG-periode.

Rijk en provincies hebben afgesproken om de landelijke rapportage gezamenlijk op te pakken. De landelijke rapportage is vervroegd omdat Rijk en provincies de financiële knelpunten ruim voor de begrotingsbehandeling van LNV inzichtelijk willen hebben. Dat betekent dat het schrijven van het landelijke rapport parallel heeft gelopen aan het schrijven van de provinciale rapportages.

1.3 Leeswijzer

Deze landelijke MTR-rapportage opent met conclusies en aandachtspunten. Hoofdstuk één geeft de introductie van het ILG en de MTR. Vervolgens zijn in hoofdstuk twee de aanpak en werkwijze belicht. Hoofdstuk drie geeft informatie over het proces.

³ In artikel 7 lid 3 van de WILG staat het volgende over de MTR:

"In het vierde jaar van het investeringstijdvak waarop de bestuursovereenkomst betrekking heeft overleggen Onze Minister, Onze Ministers wie het mede aangaat en gedeputeerde staten aan de hand van de voortgang van de realisatie van de prestaties, bedoeld in het eerste lid, onderdeel a, en van de tot dan toe gerealiseerde besteding van het investeringsbudget of wijziging van de overeenkomst noodzakelijk of wenselijk is, mede met het oog op wijzigingen in het gebiedsgerichte beleid."

De hoofdstukken vier tot en met elf volgen de opbouw van de thema's uit de Bestuursovereenkomsten en belichten de context, de feitelijke voortgang, redenen en argumenten voor de geboekte voortgang en samenwerking. De laatste paragraaf van deze hoofdstukken bevat een verwachting voor de uiteindelijk te bereiken doelen in 2013.

In de tekst zult u als lezer afkortingen aantreffen. In bijlage 4 is een overzicht met verklaringen van deze afkortingen opgenomen.

2 AANPAK EN WERKWIJZE

2.1 Vier domeinen als basis

De MTR betreft vier domeinen: Prestaties en Budgetten, Operationele Doelen, Procesinformatie en Losse Eindjes. Deze domeinen hangen nauw met elkaar samen, maar zijn zeer verschillend van inhoud. Dat vraagt om verschillende benaderingswijzen.

Voor de Prestaties en Budgetten is – evenals bij de voortgangsrapportages – gebruik gemaakt van het PEIL-format⁴ uit de Bestuursovereenkomsten. Het PEIL-format geeft feiten en cijfers waarmee vooral inzicht wordt gegeven in de kwantitatieve kant van de resultaten binnen ILG. Provincies vullen het on-line in op basis van eigen gegevens en gegevens die door de DLG en de DR worden aangeleverd. Dit format is de basis van de jaarlijkse voortgangsrapportages door provincies. In het MTR-jaar geven provincies ook inzicht in de over 2007 t/m 2009 cumulatieve voortgang van de prestaties en de uitputting van de aandelen in de budgetten van provincies zelf en van derden. Ook geven zij informatie over de financiële bijdragen van provincies zelf en van andere partijen (zoals de EU, waterschappen en gemeenten). In bijlage 2 is het landelijk overzicht voor de prestaties en budgetten opgenomen⁵. In de provinciale rapportages zullen de provinciale cijfers staan.

De MTR-rapportage rapporteert ook over de voortgang van de Operationele Doelen waaraan de prestaties een bijdrage leveren. Bijvoorbeeld: er is grond gekocht en ingericht, maar in hoeverre betekent dat,

⁴ Het PEIL-format gebruiken de provincies jaarlijks om de voortgang cijfermatig in beeld te brengen

⁵ De informatie uit PEIL is gebaseerd op de beginsituatie vermeld in de Bestuursovereenkomsten. Dat betekent dat de getallen niet zijn aangepast op basis van de recentere inventarisatie “Nulmeting op Kaart”. Wijzigingen in prestaties en budgetten uit aanpassingsrondes 2007, 2008 en 2009 zijn verwerkt in PEIL.

dat er Robuuste Verbindingen gerealiseerd zijn die van de natuurterreinen een EHS maken. De Operationele Doelen zijn beschreven in de Agenda Vitaal Platteland en in het Meerjarenprogramma bij die Agenda (update MJP2, 2010). De Operationele Doelen liggen op een hoger abstractieniveau dan de prestaties en zijn voornamelijk ook in kwalitatieve zin beschreven. Dit domein is daarmee de brug naar de Procesinformatie.

Het Domein Procesinformatie geeft inzicht in de aanpak, de werkwijze en de samenwerking van de provincies. Dit onderdeel is nieuw. Dit domein belicht de wijze waarop de resultaten tot stand zijn gekomen binnen het ILG. Via verschillende bronnen zijn aanvullende gegevens verkregen over het ILG-beleid en de uitvoering daarvan.

De nog openstaande afspraken uit de Bestuursovereenkomsten (Losse Eindjes) komen waar mogelijk aan de orde in het regionaal overleg, in het landelijk bestuurlijk overleg of zij verdienen nader onderzoek.

2.2 Een gezamenlijke aanpak

Bij de start van de MTR is de projectgroep MTR in het leven geroepen bestaande uit ambtenaren van LNV, IPO en de provincies. De projectgroep werkt in opdracht van het LNV en IPO en is verantwoordelijk voor de totstandkoming van de MTR. De projectgroep wordt ondersteund door BMC.

Met input van dossierhouders van LNV en inhoudelijke deskundigen van de provincies zijn in het najaar, onder leiding van de projectgroep MTR, formats opgesteld voor de domeinen Operationele Doelen (OD) en Procesinformatie (PI) om gericht informatie bij de provincies op te kunnen halen. Het PEIL-format voor prestaties en budgetten (P&B) bestond al. De formats zijn in januari uitgezet. In januari en maart zijn twee landelijke bijeenkomsten georganiseerd om:

- beide doelgroepen (provincies en LNV) te informeren over het traject en de doelstelling van de MTR;
- onderling ervaringen uit te wisselen en te leren van elkaar;

- als projectgroep informatie op te halen.

De provincies hebben de formats PEIL, OD en PI ingevuld en ingediend bij het IPO. De gegevens van de provincies zijn per thema samengevoegd en vormen daarmee de basis voor de landelijke rapportage (zie schema). Per thema zijn analysewerkgroepen samengesteld bestaande uit dossierhouders van LNV en inhoudelijke deskundigen van de provincies, die op basis van de ingevulde formats op hoofdlijnen de analyse hebben opgesteld. Naast de formats zijn ook andere informatiebronnen gebruikt om de rapportage op te stellen:

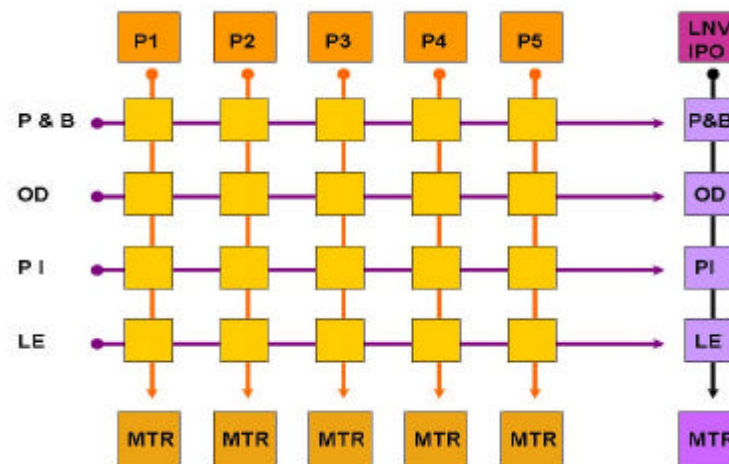
- interviews met een aantal grondleggers van het ILG (A. v/d Zande, G. Beukema, M. Bruinsma en J.P. Lokker);
- Ronde Tafelgesprekken MTR met provincies en gebiedspartijen;
- bestaande rapportages en onderzoeken (voor een overzicht zie bijlage 3).

De provincies maken op basis van de ingevulde formats eigen rapportages die zij aanbieden aan de minister van LNV. De projectgroep maakt op basis van dezelfde formats een landelijke rapportage. Verschillende opeenvolgende conceptversies van de landelijke MTR-rapportage zijn in verschillende gremia besproken, beginnend bij de projectgroep MTR en eindigend in het bestuurlijk overleg tussen de Minister van LNV en de provincies.

2.3 Verantwoording

Interpretatie data

Het ILG is 3 jaar geleden gestart. Nu - halverwege de eerste ILG-periode - is in deze MTR de voortgang in beeld gebracht. De vraag die dit oproept is: wat mogen we verwachten halverwege de looptijd van de eerste periode? Met andere woorden, hoe kunnen we de resultaten interpreteren? Het is niet realistisch om te denken dat ILG vanaf de introductie van de regeling lineair verloopt. De provincies hebben een lange aanloop gehad, waarbij de organisaties moesten worden aangepast, de gebiedsprocessen moesten worden opgezet en de

SCHEMA 2.1 : WERKWIJZE FORMATS

programmering op gang moest komen. Anderzijds konden de provincies processen afronden die al gestart worden voor het ILG-tijdperk begon. Maar ook was in 2007 al bekend dat een aantal doelen onrealistisch was en dat onduidelijk was of de budgetten toereikend waren (zie Verheijen). Om over dat laatste duidelijkheid te krijgen is in 2007 een aantal onderzoeken gestart.

In deze rapportage treft u een landelijk beeld aan. Provinciale rapportages laten zien dat er tussen provincies grote verschillen zijn en op onderdelen kunnen afwijken van het landelijke beeld.

Data: bronnen

De data zijn afkomstig van de provincies. Provincies zijn verantwoordelijk voor de juistheid ervan. De projectgroep heeft gebruik gemaakt van de data die op 3 mei 2010 beschikbaar waren. De data van recreatie dateren van 26 mei 2010. De data waren op 3 mei niet stabiel. Na

3 mei zijn een aantal data nog gewijzigd. De WUR heeft de data verwerkt en de staafdiagrammen gemaakt.

De provincie Zuid-Holland heeft voor de 3 mei-data nog een afwijkende definitie voor 'juridisch vastgelegd' gehanteerd. De volgende definitie is gebruikt: "Een verplichting is vastgelegd indien er een uitvoeringsovereenkomst tussen provincie en gemeente/uitvoerder is en het bestemmingsplan gewijzigd is of de procedure tot wijziging gestart is."

3 PROCES

SAMENVATTING

Dit hoofdstuk geeft een beeld van de processen die zich afspeelden bij de uitvoering van het ILG in de jaren 2007 tot en met 2009. Er is door Rijk, provincies en gebiedspartijen de afgelopen jaren veel in ILG geïnvesteerd en dat levert resultaat op. Over het algemeen loopt het gebiedsgericht werken goed en is er winst geboekt op het vlak van de bundeling van budgetten, de efficiëntie, de kwaliteit en het draagvlak. Mensen uit alle betrokken organisaties zijn inhoudelijk sterk gemotiveerd om doelen in het landelijk gebied te realiseren en de bijbehorende processen te organiseren.

Het zicht op controle en de voortgang in prestatie en doelrealisatie is sterk verbeterd sinds de invoering van het ILG. Voorts is een slag gemaakt in de uniformering van rapportages en definities. Echter ook nu doen alle provincies het op hun eigen manier. Leren van elkaars ervaringen, oplossingen en goede ideeën is in die periode weinig gebeurd.

De sturingsrelaties tussen Rijk, provincies, gebiedspartners en DLG zijn door het ILG ingrijpend gewijzigd. Het is een mix van horizontale en verticale sturing waarbij gebiedsgericht werken wordt gecombineerd met het streven naar resultaatgerichtheid en transparantie. Daaraan is in de diverse provincies en regio's op verschillende wijze invulling gegeven, vaak voortbouwend op al bestaande structuren en samenwerkingsrelaties. In de eerste drie jaar van het ILG lag het accent sterk op het opbouwen en implementeren van de (nieuwe) sturingsrelaties onder meer op de verticale relatie tussen opdrachtgever en opdrachtnemer. Hierdoor zijn de horizontale relaties op gebiedsniveau soms in het gedrang gekomen.

3.1 De aanloop

De filosofie van het ILG is dat het Rijk de uitvoering van een belangrijk deel van het rijksbeleid voor het landelijk gebied heeft gedecentraliseerd naar provincies. De provincies voeren deze taken gebiedsgericht uit in medebewind, met andere gebiedspartners.

Naar één regeling

Vóór de introductie van het ILG bestonden er vele regelingen voor het landelijk gebied, en waren vele afzonderlijk opererende partijen naast elkaar actief. Er was een uitgesproken wens om te komen tot een gebiedsgerichte benadering die de beleidsuitvoering in het landelijk gebied zouden versnellen. Vooral bij de provincies en bij het Rijk op (top)management en bestuurlijk niveau was er destijds geloof in de nieuwe regeling. Dat werd echter niet op alle niveaus binnen het Rijk gedeeld. Met de invoering van het ILG had het ministerie van LNV geen directe beschikkingsmacht meer over 37% van de LNV-begroting en over een groot deel van haar grondpositie. Ook voor landelijk opererende maatschappelijke organisaties waren de gevolgen groot; zij kregen met 12 financiers te maken in plaats van met één enkele, met als risico dat er verschillende voorwaarden en aanpakken zouden komen. “De inzet van het ILG was niet omstreden maar wel ingewikkeld”, zo sprak één van de grondleggers over de regeling.

Vele adviezen over de werking

Opvallend is het grote aantal adviezen dat over het ILG tot op heden is uitgebracht: de Commissie Lokker 2005, de Commissie De Graaf 2005, de Commissie van Wijzen 2006, de Commissie Verheijen 2006, de Commissie Hendriks 2009 en de vele evaluaties op deelterreinen⁶ zoals IBO, Milieukwaliteit, Nationale Landschappen, et cetera. De opdrachtgevers zijn verschillend, ook de focus wisselt, maar duidelijk is dat het ILG de afgelopen jaren voortdurend tegen het licht is gehouden.

Sturing

Het ILG is naast een nieuw financieringssysteem, vooral ook een nieuwe werkwijze en verandering in sturingsrelaties. Belangrijk voor het begrijpen van de sturingrelaties tussen Rijk en provincies, provincies en gebiedspartners en provincies en DLG en DR is dat het ILG een combinatie is van horizontale en verticale sturing. Bij horizontale sturing plaatst de overheid zich in een gelijkwaardige positie ten opzichte

⁶ Een goede procesevaluatie van de werking van de nieuwe sturingsfilosofie ontbreekt echter (Kamphorst en Boonstra, 2009).

van neven- of ondergeschikte actoren binnen en buiten de overheid. Ze probeert via samenwerking met andere overheden, belangenorganisaties en burgers haar doelen te bereiken. Dan is sprake van twee- of meerzijdige sturing: niet alleen de overheid stuurt, andere partijen sturen mee (Kalders et al., 2004). Dit uit zich in het ILG in het aangaan van partnerschappen en het gezamenlijk ontwikkelen van gebiedsvisies en inrichtingsplannen.

Bij verticale sturing is de sturingsrelatie hiërarchisch en eenzijdig bepaald: de overheid stelt de doelstellingen eenzijdig vast en probeert die te bereiken door het beïnvloeden van neven- of ondergeschikte actoren binnen of buiten de overheid (Kalders et al., 2004).

Verantwoordingsplicht

Bij de introductie van het ILG waren de verwachtingen ten aanzien van verantwoording en de verdeling van taken tussen Rijk en provincie als volgt:

- De doelstelling van het ILG was dat Rijk en provincies samen een contract zouden sluiten op basis van gelijkwaardigheid, gebaseerd op een horizontale sturingsrelatie;
- De afspraak was dat er voortgangsinformatie op jaarbasis zou worden verstrekt op basis van “een praatje bij een plaatje” en na 7 jaar zou er worden afgerekend (aldus een van de grondleggers van de regeling). Strikt genomen zou tussentijds dus geen sprake moeten zijn van verantwoording, maar van informatievoorziening (Kamphorst en Boonstra, 2009).

Ontschotting en flexibilisering van budgetten

Het ILG wordt gedurende de jaren 2007-2013 gevoed uit verschillende begrotingsartikelen van de Rijksbegroting en aan het eind van deze periode moet ook op deze begrotingsartikelen verantwoording plaatsvinden. Binnen de investeringsperiode 2007-2013 is er sprake van een ontschot budget met daardoor de nodige flexibiliteit. Als een prestatie met minder budget gerealiseerd kan worden, kan dit budget worden ingezet voor andere prestaties. In de praktijk blijken voor meerdere prestaties tekorten te zijn.

In de tijd mogen de provincies de budgetten ontschotten, dus de gelden mogen “vrijelijk” in de ILG-periode worden ingezet. Echter, aan het eind van de ILG-periode moeten alle overeengekomen prestaties wel geleverd zijn. Geld dat overblijft door een kosten effectieve realisatie van de prestaties, mag vrij binnen de reikwijdte van de bestuursovereenkomst worden besteed.

3.2 Mix horizontale en verticale sturing

Horizontale en verticale sturing zijn beide nodig om het ILG tot een succes te maken. Er is een mix van horizontale sturing ingegeven door de wens gebiedsgericht te werken en verticale sturing ingegeven door het streven naar resultaatgerichtheid en transparantie. Wat de juiste mix is, verschilt per situatie. Daaraan is door het Rijk, provincies en gebiedspartners op verschillende wijze invulling gegeven, vaak voortbouwend op al bestaande structuren en relaties. In de eerste drie jaar van het ILG lag het accent sterk op de verticale relaties (o.a. opdrachtgever - opdrachtnemer, verantwoording i.p.v. informatievoorziening), dit ging in sommige provincies ten koste van de horizontale relaties (Kuindersma, et al., te verschijnen; Kamphorst en Boonstra, 2009; Rekenkamer Oost-Nederland 2010).

3.3 Voortgang- en sturingsinformatie

Voortgangsinformatie werd verantwoording

Uit de intenties ten aanzien van de verantwoording sprak vertrouwen, maar toch neigt het ILG bureaucratisch te worden. De aansturing, behoefte aan beheersing en afrekening blijven punten van discussie.

De provincies ervaren de jaarlijkse verantwoordingsplicht als een zware belasting die bovendien slechts ten dele inzicht geeft in het verloop van het ILG, omdat ILG-processen een meerjarig karakter hebben en ook de uitvoering gestalte krijgt via meerjarige afspraken met andere partners. Gelijktijdig geven provincies aan dat er behoefte blijft aan

betrouwbare voortgang- en sturingsinformatie, maar het rapporteren vraagt veel tijd zowel intern als extern. Opvallend is dat provincies zich vaak sterk richten op budgetten en prestaties die in de bestuurs-overeenkomst zijn afgesproken. Provincies streven naar het “in control” komen en evenwicht vinden tussen doelen, prestaties en middelen. Dit leidt tot een herijking van de doelen en soms tot een partiële wijziging van het pMJP Landelijk Gebied. Inmiddels is hieraan gekoppeld een herijking van de inrichtingsopgave, waarbij prioritering leidt tot meer focus in het programma. Bij de rapportagelast gaat het om zowel de financiële als de beleidsmatige verantwoording.

Zowel Rijk als provincies hekelen de verantwoordingscultuur. De Commissie Hendriks schrijft: “Het lijkt erop dat de jaarlijkse rapportage evalueert in een verantwoordingsverplichting. Dit dient voorkomen te worden, ondanks de toenemende aandacht van de Tweede Kamer. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van Rijk en provincies de rapportagelast tot een minimum te beperken, met als uitgangspunt het door de rijksoverheid omarmde principe van SISA (Single Information Single Audit) (Commissie Hendriks, 2009:19).”

De commissie Hendriks adviseert de provincies om motieven en overwegingen voor de verschillende uitvoeringssystemen te delen met gebiedspartners en te komen tot een helder sturingsmodel. In dit sturingsmodel moeten de verantwoordelijkheden van provincie, gebiedspartners en DLG duidelijk zijn.

Gelijkwaardigheid pakte anders uit

De aandacht is in de beginperiode sterk gericht op verdere ontwikkeling van het systeem ILG en het ontwikkelen en produceren van eenduidige sturingsinformatie. Het systeem ILG was niet klaar bij de start. De afgelopen jaren hebben de afronding van de trajecten update Meerjarenprogramma 2, lopende verplichtingen, Nulmeting op Kaart en normkosten veel tijd en aandacht gevraagd van Rijk en provincies.

De nieuwe rollen van Rijk en provincies zijn wennen geweest. De gelijkwaardigheid tussen Rijk en provincies die het vertrekpunt vormde,

heeft het karakter van een contract tussen opdrachtgever en opdrachtnemer gekregen.

Om de beleidsdoelen te volgen, is een rapportagesystematiek afgesproken van de provincies aan het Rijk. Het Rijk rapporteert vervolgens aan de Tweede Kamer. De Tweede Kamer heeft van de EHS na de start van het ILG een Groot Project gemaakt en vraagt van het Rijk een volledig overzicht van de realisatie van de EHS, dus inclusief de EHS die buiten het ILG om gerealiseerd en beheerd wordt. De Kamer behandelt deze rapportage vervolgens als een verantwoordingsrapportage. Dit heeft het karakter van de rapportage gewijzigd van voortgang naar verantwoording.

3.4 Synergie

Synergie is één van de doelstellingen van het ILG en kan tot uiting komen in:

- bundeling van gelden, namelijk investeringen van rijk en provincies lokken financiële investeringen van gebiedspartijen uit;
- efficiëntie door in de uitvoering werk met werk maken;
- kwaliteit, er ontstaat namelijk ruimtelijke kwaliteit door doelen en functies op elkaar af te stemmen en te stapelen;
- draagvlak, door beleidsdoelen te koppelen aan gebiedsdoelen ontstaat acceptatie, passieve of actieve steun voor beleidsdoelen en de inzet van extra capaciteit door derden.

Diverse partijen zoals gemeenten, waterschappen, natuur en milieurorganisaties, maar ook (agrarische) ondernemers dragen bij aan het realiseren van de ILG-doelen. Uit de rapportage voor de prestaties en budgetten blijkt dat tot nu toe extra middelen zijn gebundeld voor verwerving EHS (40 miljoen euro), voor inrichting EHS (57 miljoen euro), voor grondverwerving en inrichting recreatie (35 miljoen euro), voor landschap (70 miljoen euro), voor saneren waterbodems (133 miljoen euro), terugdringen ammoniakemissies (60 miljoen euro), voor sociaal-economische vitaliteit (125 miljoen euro) en voor een aantal kleinere onderwerpen samen enkele tientallen miljoenen.

Door een combinatie van meerdere (uitvoerings)werkzaamheden in het gebied kan een grotere efficiëntie ontstaan in de uitvoering. Ook kan een plan of maatregel meerdere doelen dienen, zoals recreatieve doelen en natuur- en waterbergingsdoelen. Hierdoor heeft de realisatie van de maatregel meerdere opbrengsten. De gehanteerde PEIL-monitoring maakt het op dit moment niet mogelijk om één prestatie te koppelen aan meerdere doelen, waardoor dit via PEIL in ieder geval niet in beeld kan komen. Door de ontschotting van middelen is meer samenhang in de uitvoering van projecten in het landelijk gebied ontstaan. De aanpak is efficiënter en eenvoudiger dan vóór 2007 het geval was.

Ontschotting en de flexibele inzet van budgetten kan kwaliteit bevorderen. Niet alle budgetten zijn flexibel, maar soms zijn zij gelabeld, bijvoorbeeld synergiegeld voor water of gekoppeld aan bepaalde projecten. Er zijn nog veel andere geldpotten die bijdragen aan ILG-doelen bijvoorbeeld Mooi Nederland en Routeontwerp. Ook binnen provincies werkt dezelfde begrotingssystematiek waarin geld aan specifieke doelen wordt gekoppeld. Integraal werken kan hierdoor gehinderd worden.

Provincies proberen meer draagvlak te bereiken door intern goed samen te werken (binnen afdelingen en tussen afdelingen) en daarbuiten met andere partijen zoals het waterschap, gemeenten en maatschappelijke organisaties verbindingen aan te gaan. De kern van de samenwerking is ook dat geprobeerd is om werk met werk te maken en publieke opgaven te combineren met wensen van gebiedspartijen.

De provincie Drenthe zet bij de realisatie van de ILG-prestaties sterk in op integrale projecten waarbij door een stapeling van doelen en een bundeling van budgetten in nauwe samenwerking met andere belanghebbende partijen, aanzienlijke synergievoordelen optreden en (rijks)doelen tegen zo laag mogelijke maatschappelijke kosten worden gerealiseerd. Een voorbeeld van dergelijk projecten is onder andere de Versnelde Inrichting Eelde en Peizermaden (VIEP).

Na slechts 3 jaar plannen maken is in 2008 de uitvoering van VIEP gestart en wordt het project in 2011 afgerond. Het gaat hier om een gebied van 5.700 hectare. In nauwe samenhang worden hier (rijks)doelen gerealiseerd

op het gebied van landbouwstructuurversterking (3.700 ha), natuur / EHS (2.000 ha), veilige waterberging (7 mln kubieke meter), robuuste verbindingzones (44 ha), milieukwaliteit/verdroging (2.000 ha), klimaatbuffer en recreatie (12 km routenetwerk). De kosten van dit project bedragen 38 miljoen. Daarvan komt 10 miljoen uit het ILG-budget van het Rijk. Waterschappen, terreinbeheerders, Europa, gemeenten, andere ministeries en de provincie zelf stellen de overige middelen ter beschikking.

De inventarisatie (PriceWaterhouseCoopers, 2009) laat zien dat het totale ILG-budget, zoals vastgelegd in de Bestuursovereenkomsten, 5,8 miljard euro bedraagt. Daarvan stelt het Rijk 3,9 miljard euro ter beschikking, de provincies ongeveer 700 miljoen euro en derden ongeveer 1,2 miljard euro. Daarnaast is er in het kader van het ILG sprake van co-financiering die niet is vastgelegd in de Bestuursovereenkomsten. Provincies dragen hier 439 miljoen euro bij en derden 900 miljoen euro. Aan de realisatie van provinciale doelen buiten het ILG dragen provincies 860 miljoen euro en derden 647 miljoen euro bij. Kortom: bovenop het ILG-budget van het Rijk ter grootte van 3,9 miljard euro stellen provincies voor het landelijk gebied een kleine 2 miljard euro ter beschikking en derden 2,7 miljard euro.

Bijdragen partners aan de Plattelandsontwikkeling Noord-Brabant

De financiële bijdragen van provincies en hun partners leveren cofinanciering op voor het landelijk gebied. Voor elke euro die het Rijk via het ILG beschikbaar stelt aan Noord-Brabant, worden er in totaal 3 in het landelijk gebied geïnvesteerd. De totale investering in het landelijk gebied bedraagt in de periode 2007-2013 in Noord-Brabant 1.452 miljoen euro.

Het rijksbudget van 442 miljoen euro voor het ILG komt samen met provincie en partners op een investering van 1.099 miljoen euro in de periode 2007-2013.

Provincie en partners investeren daarnaast resp. 165 en 189 miljoen euro in overige pMJP-doelen die niet direct gekoppeld zijn aan het ILG, zoals de verbetering van de leefbaarheid (Integrale dorpsontwikkelingsplannen) van het platteland en waterberging.

3.5 Samenwerking

Provincies - Rijk

Het gevolg van de vele aandacht voor rapportage en het ontwikkelen van het systeem was, dat de aandacht in de overleggen beperkt bleef voor de achterliggende maatschappelijke opgaven en gezamenlijk overleg over benodigde tussentijdse bijsturing van het programma en het oplossen van inhoudelijke en financiële knelpunten.

Provincies – partners

Provincies zijn in het ILG verantwoordelijk voor de uitvoering van het rijksbeleid voor de inrichting van het landelijk gebied. Zij kunnen dit echter niet alleen: ze zijn sterk afhankelijk van de inspanningen van gebiedspartners zoals waterschappen, gemeenten, maatschappelijke organisaties en particulieren. Hoe provincies moeten samenwerken met gebiedspartners is niet vastgelegd in het ILG, alleen dát er samengewerkt moet worden. De wijze waarop provincies de relatie met deze partners vormgeven loopt uiteen. De verschillen komen voort uit verschillen in bestuurlijke cultuur tussen provincies, reeds gevestigde relaties met gebiedspartijen en verschillende keuzes in de mix tussen verticale en horizontale sturing (Kuindersma e.a, te verschijnen).

Provincies gaan op drie niveaus relaties aan met partners en combineren verticale en horizontale sturing:

- Individueel niveau. Het afsluiten bilaterale (prestatie)overeenkomsten met waterschappen, gemeenten of terreinbeheerders en particulieren (nadruk op verticale sturing);
- Gebiedsniveau. Opdrachtverlening aan gebieds- of bestuurscommissies in integrale gebiedsontwikkelingsprojecten (zoals landinrichtingen) (combinatie horizontale en verticale sturing);
- Regionaal niveau. Overleg met gebiedspartijen in gebieds-, reconstructie-, streekcommissies etc. over programmering, coördinatie en stimuleren van de uitvoering. De formele zeggenschap van deze organen loopt uiteen van puur overlegorgaan tot adviserend richting Gedeputeerde Staten (nadruk op horizontale sturing).

Opvallend is dat vrijwel alle provincies op twee of meer niveaus actief zijn en een opdrachtgeversrol combineren met een rol als partner. De verantwoordelijkheden, taken, bevoegdheden en samenstelling van de onderscheiden organen lopen uiteen tussen provincies en soms ook per opgave. De Commissie Hendrikx (2009) adviseert de provincies om motieven en overwegingen voor de verschillende uitvoeringssystemen te delen met gebiedspartners en te komen tot een helder sturingsmodel. In dit sturingsmodel moeten de verantwoordelijkheden van provincie, gebiedspartners en DLG duidelijk zijn.

De Commissie Hendrikx is tevens van mening dat provincies zichzelf tekort doen als ze niet meer met de gebiedspartners betrekken bij de uitvoering van het ILG. Provincies moeten blijven investeren in het smeden van regionale uitvoeringscoalities, waarin naast Rijks- en provinciale doelen ook lokale en waterschapsdoelen zijn verankerd. Het succes ligt in het verbinden van doelen.

De partners zien de provincie als dé regievoerder voor het landelijk gebied. In plaats van een integrale aanpak constateren de partners dat een sectorale benadering nog vaak de kop op steekt. Alle partijen moeten nog verder in hun rollen groeien. Voor provincies – zowel bestuurlijk als ambtelijk – is de regisseursrol nieuw. De provincies kunnen nog veel van elkaar leren en zij moeten – aldus vele partners – nog leren loslaten en er op vertrouwen dat de partners de opgave tot een goed einde brengen.⁷

Overijssel experimenteert met doorgaande decentralisatie van de verantwoordelijkheden voor landinrichtingsprojecten naar de gemeenten Enschede en Tubbergen (inclusief de directe aansturing van de DLG door deze gemeenten).

Provincies - DLG sturing

Ook de sturingsrelatie tussen provincies en DLG is bij de invoering van het ILG ingrijpend veranderd. Provincies moeten groeien in de rol van goede opdrachtgever en DLG moet zich verder ontwikkelen in de rol

⁷ Bron: Ronde Tafelgesprekken MTR met provincies en gebiedspartijen, Strategisch Forum Landelijk Gebied, 2010

van een slagvaardige en aanstuurbare opdrachtnemer. Het op elkaar afstemmen van de verwachtingen en aldus verbeteren van de onderlinge werkwijze heeft veel tijd en aandacht gevraagd. Om de relatie verder te ontwikkelen zijn er drie verschillende pilots gestart. In Noord-Brabant, Zeeland en binnenkort ook Limburg sturen provincies de DLG projectleiders direct aan.

De provincies Groningen en Limburg hebben voorop gelopen in het verbeteren van de opdrachtgever-werknemer-relatie en de manier waarop de DLG rapporteert. Dat heeft zowel provincies als de DLG veel inspanning gekost. De omschakeling van inputsturing naar outputsturing, heeft meer tijd nodig dan vooraf was gedacht. In Limburg heeft dit vorm gekregen in een meerjarige op doelbereik gerichte prestatieafspraken. De provincie is verantwoordelijk voor het "wat" en de DLG voor het "hoe". Veel is inmiddels ook bereikt in verbetering van de systemen en de rapportages, waardoor de aansluiting van de provinciale begroting op de administratie van DLG sterk verbeterd is. Veel is ook bereikt in de aandacht voor prestatiegerichtheid "op de werkvloer". Er zijn gezamenlijke trajecten opgestart die gericht zijn op een betere samenwerking als opdrachtgever en opdrachtnemer. Daarin is de nodige verzakelijking over en weer bereikt. De DLG is ertoe aangezet efficiënter te werken en soms steviger door te pakken bij zakelijke conflicten met burgers. De efficiencywinst was ook nodig, omdat de hoeveelheid werk is toegenomen maar het aantal mensuren is afgenomen. De samenwerking met de DLG wordt over en weer als goed ervaren, waarbij het vertrouwen groot is.

3.6 Leren van elkaar

Kennissuitwisseling tussen provincies onderling en tussen provincies en gebiedspartners bevordert het leren. Gedurende de voorbereiding van de invoering van het ILG hebben de provincies forse stappen gezet. De eerste jaren van het ILG zijn de partijen druk geweest de uitvoering van het ILG goed in de eigen organisatie in te bedden en de uitvoering te versnellen. Een praktische mogelijkheid is de verbinding van de meerjarenagenda kennisdeling van het IPO aan het actieplan Water en Ruimte van de Unie van Waterschappen. Er kan verder geleerd worden

van de ervaringen die zijn opgedaan met (de mix van) horizontale en verticale sturing.

De drie noordelijke provincies, bijvoorbeeld, werken intensief samen en wisselen kennis uit. Zij werken bovendien nauw samen met de DLG, zodat efficiënter gebruik wordt gemaakt van elkaars kennis, capaciteit en systemen. Geen andere regio in het land kent zo'n stevige samenwerking. Ook Overijssel en Gelderland streven ernaar van elkaar te leren door uitwisseling van best practices. De twee provincies hebben landelijk gebied als één van de gezamenlijke investeringsspeerpunten benoemd ("Oost-Nederland maakt het"). Bovendien is aan de Oost-Nederlandse gebiedsagenda in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) een hoofdstuk over prioriteiten in het landelijk gebied toegevoegd, redenerend vanuit de ILG-opgave. In het zuiden lopen pilots met directe aansturing van DLG door de provincie.

In Zuid-Nederland hebben de provincies Zeeland, Limburg en Noord-Brabant samen een opzet gemaakt voor de verdere kennisdeling op landelijk niveau. Bovendien zoeken provincies elkaar op in formele overleggen tussen buurprovincies, met name daar waar ze een gezamenlijk belang hebben bij een bepaalde gebiedsontwikkeling. Ook de omvorming van Programma Beheer is een voorbeeld van een goede samenwerking.

4 NATUUR

SAMENVATTING

Een belangrijk instrument voor de realisatie van de biodiversiteitsdoelstellingen is het ruimtelijk concept van de Ecologische Hoofdstructuur (de EHS). 60% van de overeengekomen prestaties voor de verwerving van gronden voor de EHS is gerealiseerd (incl. ruilgrond). Beheersubsidie wordt verleend voor bijna 285.000 ha natuurterrein en agrarische gronden. Bijna 70% van het budget is besteed of vastgelegd in beheerovereenkomsten. Bij aanvang van het ILG in 2007 was de verwachting dat het beheerbudget rond 2010 volledig uitgeput zou zijn. In een aantal provincies is dit het geval. Voor de andere provincies geldt dit alleen voor het particulier natuurbeheer (SN) door terreinbeherende organisaties.

Bekend is dat gebiedsprocessen veel tijd vragen. Tussen de provincies zijn er grote verschillen in de voortgang van verwerving, inrichting en beheer.

Versnelling van de inrichting is met ingang van 2009 met een specifieke aanpak per provincie ingezet. De beste resultaten leveren focus en prioriteitstelling op. Hierbij gaat het om focus op verbeteren van het instrumentarium en prioriteitstelling van gebieden voor afronding van de uitvoering.

Budgettekorten dreigen een probleem te vormen voor verdergaande resultaten in de realisatie van de EHS. Daar heeft een aantal provincies op getuigd door voor te financieren en extra financiële inzet van partners te stimuleren. Onzekerheid over budget is slecht voor het vertrouwen bij gebiedspartners in de overheid en in de resultaten van beleid.

Een vergelijking met de voortgang in de periode voor het ILG maakt duidelijk dat voor de EHS het tempo van verwerving tenminste op het zelfde niveau is gebleven in de ILG-periode en voor inrichting met inbegrip van de realisatie van de lopende verplichtingen, het tempo thans fors hoger ligt (factor 3).

De realisatie van de robuuste verbindingen wisselt van provincie tot provincie. Een deel van de provincies ziet het nakomen van de afspraken als haalbaar. Bij het oplossen van infrastructurele knelpunten plaatst een aantal provincies een kanttekening. De afhankelijkheid van derden maakt dit extra complex.

De planologische bescherming vindt in alle provincies plaats op het provinciale schaalniveau. Een aantal provincies meldt dat de doorwerking in gemeentelijke bestemmingsplan plaatsvindt.

In de afgelopen drie jaar is een kwart van het budget voor verdroging besteed of juridisch vastgelegd. Over de voortgang van verdrogingbestrijding zijn geen gegevens verzameld in PEIL.

Inmiddels bestaan er 31 schaapskuddes die (mede) met rijks geld zijn gefinancierd. Er is voor 34 kuddes rijks geld beschikbaar.

Voor de Nationale Parken zijn Beheer- en Inrichtingsplannen opgesteld, op basis waarvan de jaarplannen worden gemaakt waarin de uit te voeren projecten zijn opgenomen. Voor elk park is een structureel jaarlijks budget beschikbaar (geïndexeerd), plus (voor zover nog niet opgebruikt) een budget voor eenmalige investeringen.

4.1 Introductie

Biodiversiteit is het hoofddoel van het natuurbeleid conform de Agenda Vitaal Platteland. Richtinggevend voor het nationaal natuurbeleid zijn de internationale doelstellingen van het Biodiversiteitsverdrag, de Millennium Development Goals en het beleid van de Europese Unie. Het kabinet zet zich in om het verlies aan biodiversiteit een halt toe te roepen en wil er voor zorgen dat er in 2020 duurzame condities zijn voor het voortbestaan van alle soorten en populaties die in 1982 van nature in Nederland voorkwamen.

Een belangrijk instrument voor de realisatie van de biodiversiteitsdoelstellingen is de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). De EHS is een ruimtelijk concept waarbij bestaande natuurgebieden worden versterkt en met elkaar verbonden, zodat een robuuste structuur ontstaat. Daarmee kan de uitwisseling van soorten optimaal plaatsvinden en wordt de biodiversiteit verbeterd.

Naast de EHS heeft de minister van LNV, op grond van de Natuurbeschermingswet, een selectie gemaakt van gebieden op basis van habi-

tat en soorten. Deze Natura 2000-gebieden liggen nagenoeg volledig in de EHS, daardoor valt ongeveer 45% van de EHS onder Natura 2000 regime. De minister stelt voor elk Natura 2000-gebied instandhoudingsdoelen vast die, vaak door provincies, in beheerplannen nader worden uitgewerkt. Daarmee wordt ook ruimtelijk duidelijk waar voor veel soorten en habitat kernlocaties benoemd zijn. In de beheerplannen Natura 2000 staan maatregelen die veelal via het bestaand instrumentarium uitgevoerd moeten worden.

Een ondersteunend instrument is het soortenbeleid, dat is gericht op het instandhouden van bepaalde soorten die onvoldoende in het gebiedsbeleid tot hun recht komen. Het gaat onder andere om extra gebiedsgerichte maatregelen en aanvullende beheermaatregelen in leefgebieden.

Ook het agrarisch natuurbeheer is een onderdeel van het natuurbeleid. Nederland maakt daarbij gebruik van de doelen die in het Europese Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP2) zijn opgenomen. Het doel van de maatregelen is het verhogen van duurzaam gebruik van landbouwgrond. Beheerders van landbouwgrond worden gestimuleerd om hun land zodanig te beheren dat natuur, milieu, landschap en klimaat er baat bij hebben.

Ondanks alle inspanningen van de afgelopen decennia om het areaal natuur te vergroten en de natuurkwaliteit te verbeteren is geconstateerd dat de biodiversiteit in Nederland achteruitgaat. De inspanningen zijn erop gericht deze trend te keren. De uitvoering van het beleid voor de EHS en Natura 2000 ligt in hoofdzaak bij de provincies.

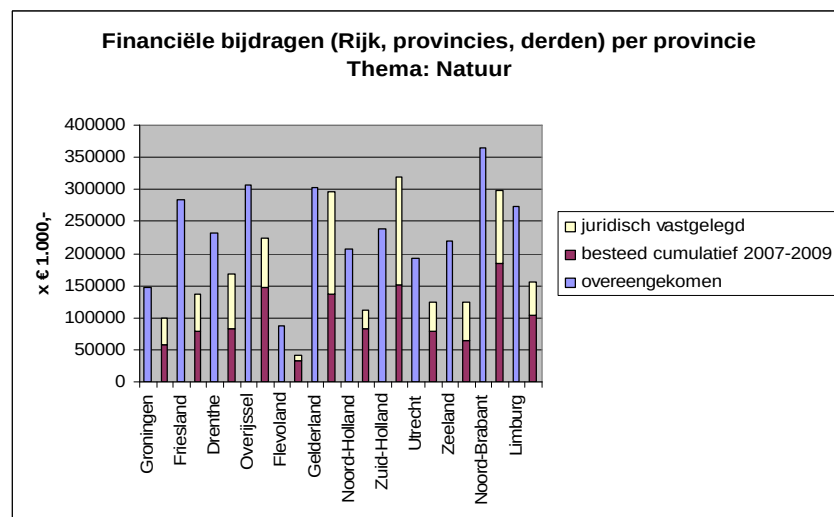
In het ILG zijn voor het doel natuur tussen Rijk en provincies prestaties afgesproken voor meerdere subdoelen. De volgende komen in dit hoofdstuk aan de orde:

- Realisatie EHS;
- Milieukwaliteit EHS/Natura 2000 (VHR);
- Inzet schaapskuddes;
- Nationale Parken;
- Soortenbescherming.

Het totale budget bedraagt circa 2,8 miljard euro. Hiervan is circa 75% inmiddels besteed of juridisch vastgelegd (Tabel 4.1).

TABEL 4.1: FINANCIIEEL OVERZICHT NATUUR (x1.000 €)				
	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd + besteed
Rijksbijdrage	2.556.890	1.040.478	776.511	72%
Provinciale bijdrage	200.804	78.455	71.966	75%
Bijdrage derden	96.313	83.352	83.593	174%
TOTAAL	2.853.287	1.202.285	932.070	75%

Figuur 4.1 geeft een overzicht van de bestedingen per provincie voor het doel natuur in zijn geheel. Uit deze figuur komt naar voren dat er grote verschillen tussen de provincies zijn. Zo heeft Gelderland een groot deel van de overeengekomen rijksbijdrage uitgegeven, of juridisch vastgelegd, terwijl Fryslân nog niet op de helft is van het vastgelegde bedrag.

FIGUUR 4.1: FINANCIËLE BIJDRAGEN NATUUR

4.2 Realisatie EHS⁸

4.2.1 INTRODUCTIE

De EHS - een samenhangend netwerk van kwalitatief hoogwaardige natuurgebieden en onderlinge verbindingen - moet in 2018 gerealiseerd zijn.

Een groot deel van de geplande nieuwe natuur in de EHS is thans nog in gebruik als landbouwgrond. Hier moet de komende jaren een transformatie plaatsvinden van de functie landbouw naar natuur. Dat gebeurt op twee manieren: door actieve verwerving van landbouwgron-

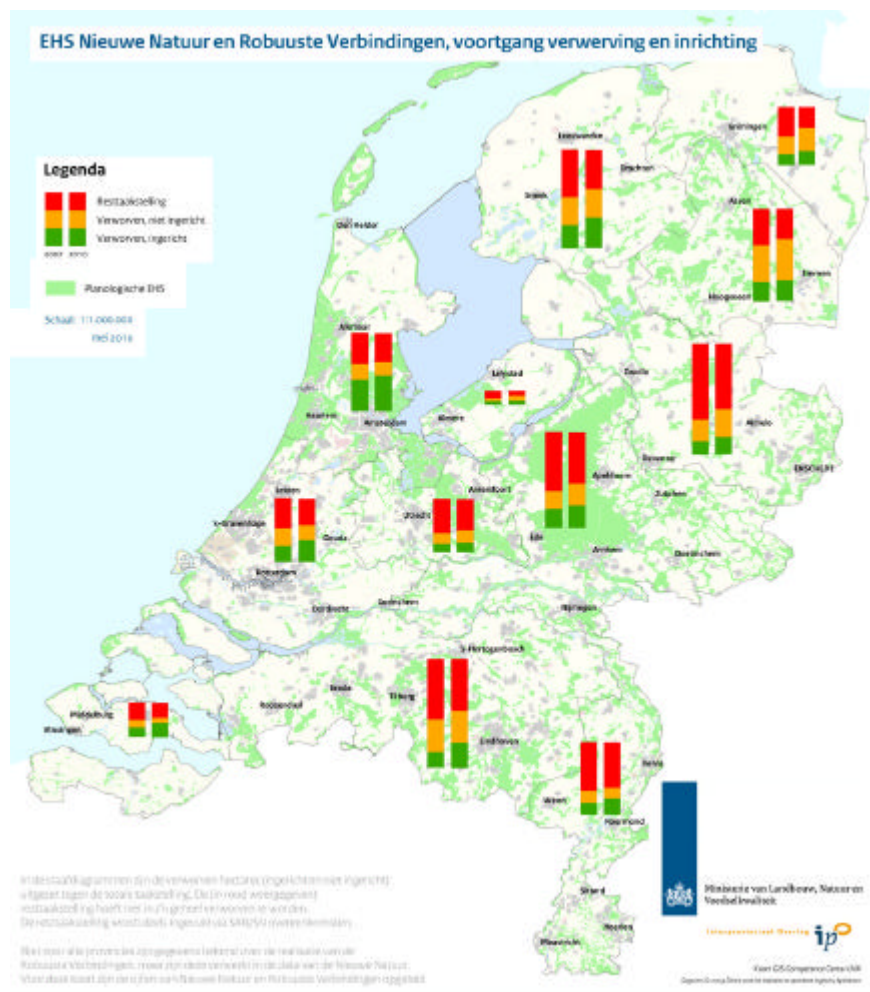
den door de overheid of door het omzetten van gronden door de grondeigenaren zelf (functieverandering). Indien landbouwgronden actief zijn aangekocht, worden deze ingericht en vervolgens overgedragen aan de eindbeheerder of particulieren. Bij functieverandering krijgt de eigenaar een vergoeding voor de waardedaling van de grond en zal hij zelf de gronden inrichten en vervolgens beheren conform het beoogde natuurdoel.

Voor de realisatie van de EHS geldt een aantal uitgangspunten:

- Inrichting en beheer worden gerealiseerd conform de te maken afspraken tussen Rijk en provincies over natuurkwaliteit;
- De gebieden zijn volledig opengesteld voor recreatief medegebruik, behoudens daar waar sprake is van maatregelen in verband met specifieke omstandigheden;
- Bijzondere cultuurhistorische of landschappelijke kwaliteiten zijn leidend;
- Planologische bescherming vindt plaats.

Het aanleggen van robuuste verbindingen tussen EHS-gebieden is van groot belang voor het versterken van de samenhang binnen het netwerk. Dat geldt ook voor het zoveel mogelijk wegwerken of verminderen van barrières als gevolg van infrastructuur. Omvang en samenhang van natuurgebieden, alsmede de kwaliteit van bodem, lucht en water bepalen in sterke mate de mogelijkheden voor duurzaam behoud, herstel en ontwikkeling van specifieke soorten en van ecosystemen. De rijksoverheid wil 12 robuuste verbindingen binnen de EHS realiseren met een taakstellende omvang van 27.012 ha. Daarnaast is er een rijksstreven de EHS te ontsnipperen. Daarvoor zijn in het Meerjarenprogramma Ontsnippering (MJPO) 208 op te lossen knelpunten benoemd, waarvan er 45 veroorzaakt zijn door bestaande rijksinfrastructuur.

⁸ Voor een uitgebreide rapportage over de voortgang van de realisatie EHS wordt ook verwezen naar de afzonderlijke voortgangsrapportage Groot Project EHS

FIGUUR 4.2: EHS NIEUWE NATUUR EN ROBUUSTE VERBINDINGEN, VOORTGANG VERWERVING EN INRICHTING (EXCLUSIEF REALISATIE DOOR AGRARISCH OF PARTICULIER BEHEER)

Terugblik

In de periode 2002-2004 is gemiddeld 4.414 ha per jaar verworven ten behoeve van realisatie EHS (inclusief NURG en Maaswerken). In die periode werd gemiddeld per jaar 1.250 ha ingerichte EHS gerapporteerd.

Gemiddeld werd in de periode 2005-2006 (waarvoor een Uitvoeringscontract SGB was gesloten tussen het Rijk en de provincies, als voorloper op het ILG) 5.542 ha per jaar verworven ten behoeve van de EHS (exclusief NURG en Maaswerken). De gerapporteerde prestaties inrichting lagen toen op 1.000 ha gemiddeld per jaar (exclusief NURG en Maaswerken).

Gemiddeld is in de ILG-periode 4.098 ha per jaar verworven ten behoeve van realisatie EHS (exclusief NURG en Maaswerken). Het gaat hier uitsluitend om de met nieuw ILG-geld verworven oppervlakte. De gerapporteerde prestaties op inrichting EHS in deze periode bedroegen gemiddeld 3.420 ha per jaar (exclusief NURG en Maaswerken).

4.2.2 PRESTATIES EN DOELBEREIK

Tabel 4.2 geeft een overzicht van de te leveren en geleverde prestaties voor verwerving EHS, inrichting EHS en beheer EHS. Landelijk is circa 60% verworven (inclusief ruilgronden), 46% wordt ingericht. Inmiddels is 287.131 ha in beheer.

TABEL 4.2: PRESTATIES EHS (HA)				
	Overeengekomen in BO	Gerealiseerd cumulatief	In uitvoering	Gerealiseerd en in uitvoering
Verwerving	20.734	12.501	-	60%
Inrichting *)	65.781	10.261	19.679	46%
Beheer	328.721	287.131	-	

*) De realisatie Inrichting is inclusief de lopende verplichtingen. De daarvoor vastgestelde overeengekomen prestaties in de Bestuursovereenkomst is nog niet aangepast aan de uitkomsten Nulmeting op Kaart. (Dit verklaart het lage percentage realisatie).

Het budget voor verwerving is volledig benut, voor inrichting zitten de provincies op 86% besteed en juridisch vastgelegd en voor beheer is dit 74%. Eén en ander is samengevat in Tabel 4.3.

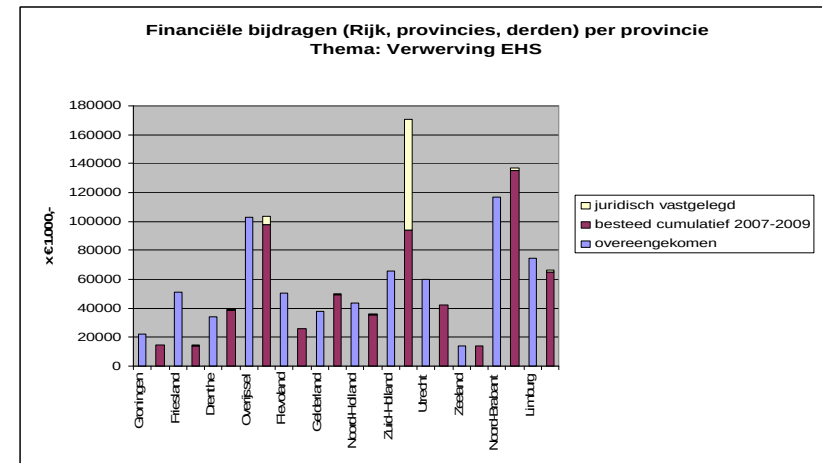
TABEL 4.3: FINANCIËEL OVERZICHT BESTEDING VERWERVING, INRICHTING EN BEHEER EHS (x 1.000€)				
	Overeenge- komen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd + besteed
Verwerving	673.326	625.458	87.110	106%
Inrichting	453.230	133.600	254.480	86%
Beheer	951.234	318.096	362.650	74%

Overzicht verwerving EHS

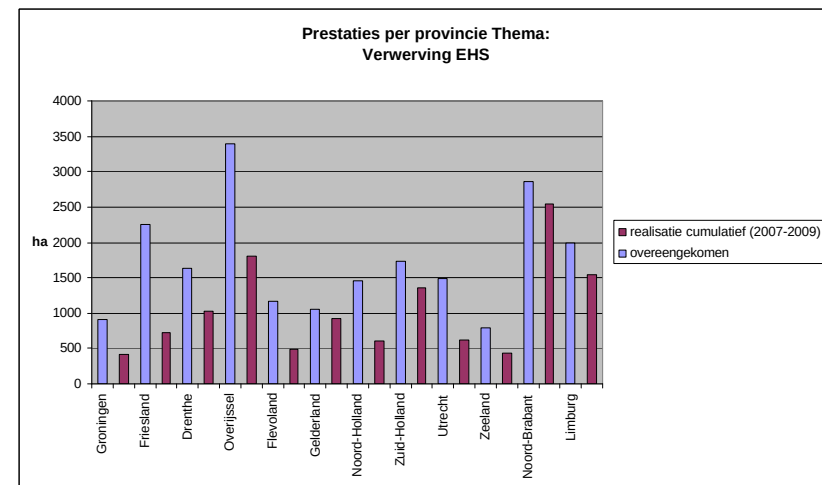
Voor de verwerving EHS ontstaat een beeld dat het budget is uitgeput; 106% is besteed of juridisch vastgelegd (Tabel 4.3). Circa 60% van de overeengekomen prestaties voor verwerving (incl. ruilgrond) is gerealiseerd er vanuit gaande dat de nieuwe en lopende verplichtingen worden nagekomen. Uit de cijfers valt niet op te maken hoeveel van de verworven grond al op de goede plek ligt.

In de provincies Gelderland, Noord-Brabant en Zuid-Holland is meer geld besteed dan de overeengekomen bijdrage in de bestuursovereenkomsten (Figuur 4.3).

De prestaties ten aanzien van grondverwerving EHS verschillen sterk (Figuur 2.4). Groningen en Drenthe geven aan al veel EHS-grond op de goede plek te hebben gekocht. Overijssel, Noord-Brabant, Limburg hebben relatief veel ruilgrond verworven. De resultaten doen vermoeden dat de provincies sterk verschillende aanpakken hanteren.

FIGUUR 4.3: FINANCIËLE BIJDRAGEN VERWERVING EHS

FIGUUR 4.4: PRESTATIES VERWERVING EHS

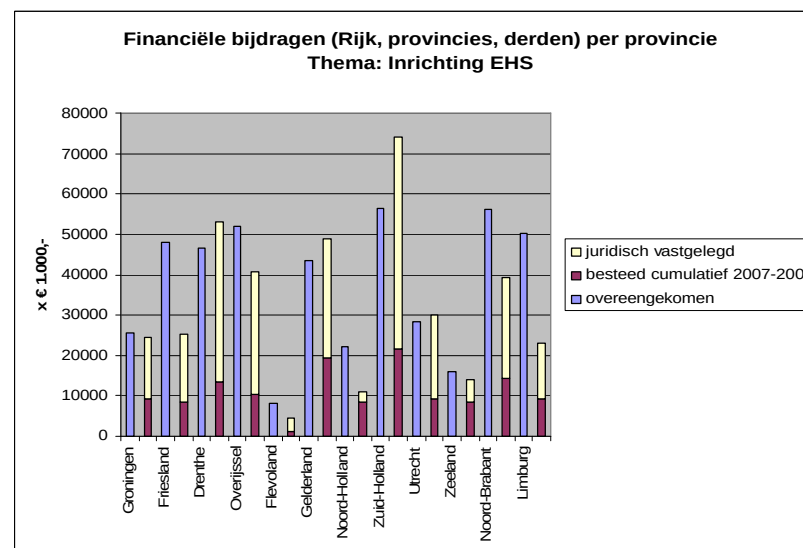
Overzicht inrichting EHS

Circa 72 % van het budget rijksbijdrage voor inrichting EHS is besteed of vastgelegd. Van het budget voor inrichting is 86% besteed of vastgelegd (Tabel 4.3). Van de prestaties is 16% gerealiseerd en 30% in uitvoering. Hierbij moet de kanttekening gemaakt worden dat de realisatie Inrichting inclusief de lopende verplichtingen is. De daarvoor vastgestelde overeengekomen prestaties in de Bestuursovereenkomst moeten nog worden aangepast aan de uitkomsten van Nulmeting op Kaart 2007. Het percentage gerealiseerd zal dus nog wijzigen. De prestaties inrichting lopen achter op de prestaties verwerving, hoewel het verschil minder groot is dan in het verleden. Inrichting vraagt tijd hetgeen ook duidelijk wordt uit de omvang van de prestaties in uitvoering.

Inrichting kan gezien worden als indicator voor het daadwerkelijk ontstaan van een aaneengesloten EHS. Immers pas als grotere aaneengesloten stukken EHS zijn verworven gaat men over tot inrichting. Gelderland, Utrecht, Fryslân en Noord-Brabant geven aan dat veel van de verworven gebieden niet aaneengesloten zijn. In Flevoland en Zeeland sluiten juist wel veel gebieden aan op reeds bestaande natuurgebieden. De andere provincies geven aan dat er “deels” sprake is van aaneengesloten hectares.

Bij vier van de 12 provincies ligt het niveau van de uitgaven en aange-gane verplichtingen boven de overeengekomen rijksbijdrage. Vier andere provincies zitten op ongeveer de helft van de rijksbijdrage.

Fryslân en Zeeland zijn de provincies die in de periode 2007-2009 het grootste deel van de prestaties hebben gerealiseerd, namelijk circa een derde (Figuur 4.6). Utrecht, Overijssel, Flevoland en Zuid-Holland hebben nog niet zoveel gerealiseerd, maar wel veel in uitvoering. Wanneer ook de lopende verplichtingen in ogenschouw genomen worden, blijkt dat alle provincies werken aan de inrichting van de EHS. Flevoland heeft ongeveer de helft van haar budget verplicht (Figuur 4.5).

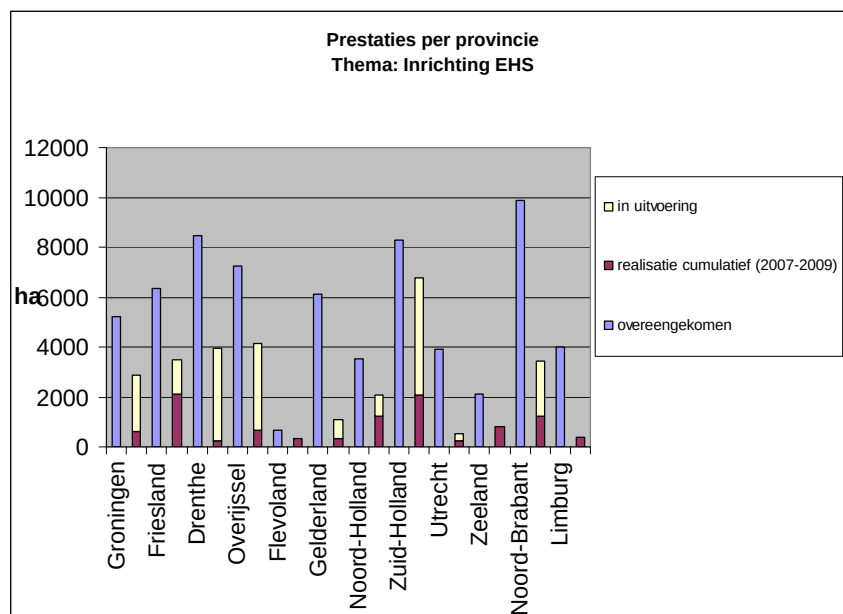

FIGUUR 4.5: FINANCIËLE BIJDRAGEN INRICHTING EHS

Overzicht beheer EHS

Tabel 4.4 geeft het budget weer waarvoor subsidieovereenkomsten zijn verplicht. De resterende vrije ruimte is echter aanzienlijk beperkter dan deze tabel suggereert, aangezien rekening moet worden gehouden met de continuering van aflopende overeenkomsten.

Beheersubsidie is verleend voor 287.131 ha natuurterrein en agrarische gronden (Tabel 4.5). Bijna 70% van het rijksbudget is besteed of vastgelegd in beheerovereenkomsten. Van het totale budget is 72% besteed of vastgelegd. De provinciale bijdrage is volledig besteed.

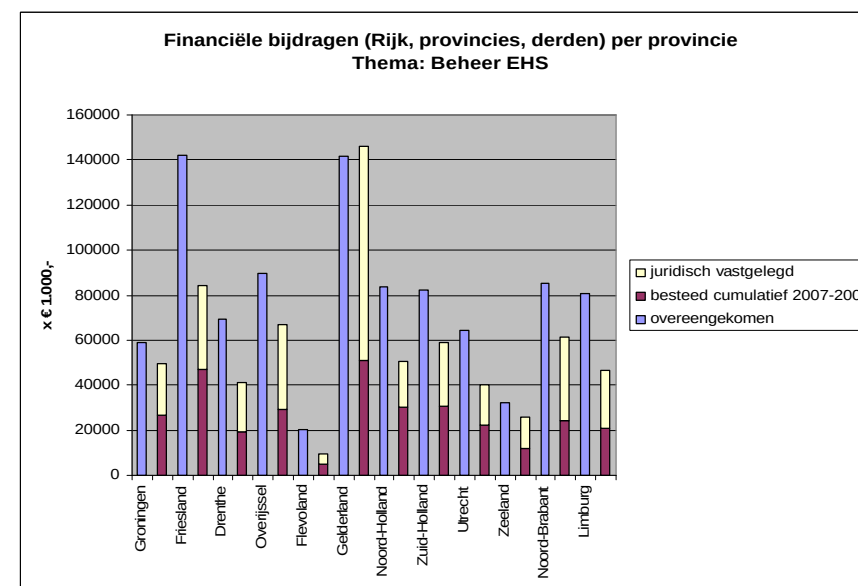
FIGUUR 4.6: PRESTATIES INRICHTING EHS

	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd + besteed
Rijksbijdrage	950.413	304.134	349.755	69%
Provinciale bijdrage	821	504	421	113%
Bijdrage van derden	0	13.458	12.474	n.v.t
TOTAAL	951.234	318.096	362.650	

	Overeengekomen in BO *	Gerealiseerd cumulatief
SN-functiewijziging	31.944	5.499
SN	227.183	253.479
SAN	69.594	28.153

*) realisatieniveau eind 2013

Uit Figuur 4.7 blijkt dat de provincie Gelderland meer dan het totale budget heeft besteed en verplicht. Op Flevoland na is in alle provincies meer dan 50% van het overeengekomen budget voor beheer uitbetaald of vastgelegd.

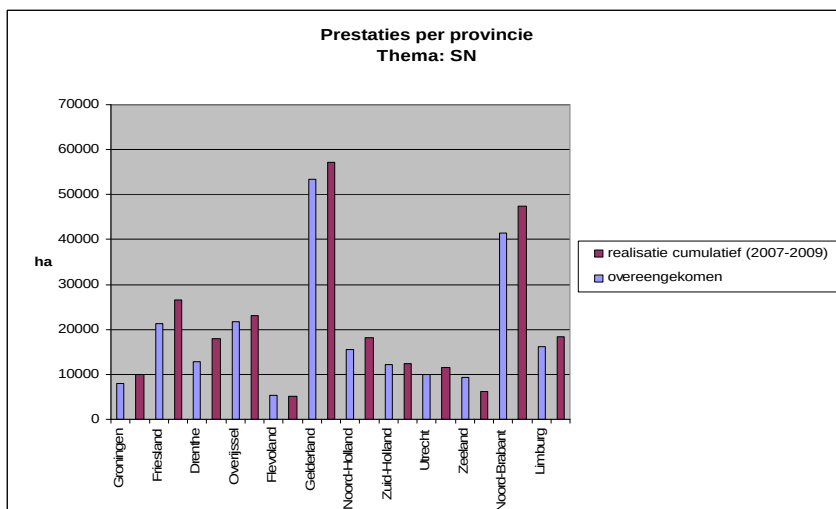

FIGUUR 4.7: FINANCIËLE BIJDRAGEN BEHEER EHS

Anders dan bij verwerving en inrichting, waar sprake is van eenmalige uitgaven, is bij beheer sprake van 6-jarige afspraken. In de Bestuurs-overeenkomst is er vanuit gegaan dat budget beschikbaar is voor de continuering van de overeenkomsten waarvan de subsidietermijn afloopt.

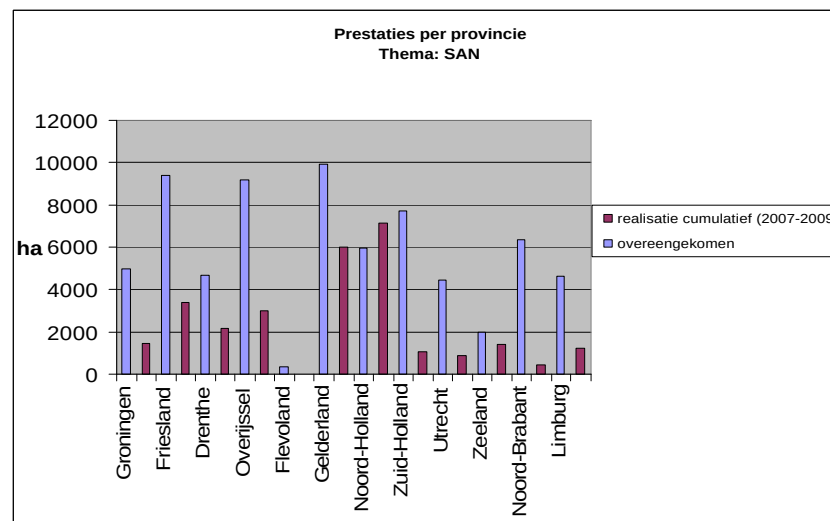
Bij aanvang van het ILG in 2007 was de verwachting dat het beheer-budget rond 2010 volledig uitgeput zou zijn. Dat blijkt nu alleen voor het natuurbeheer (SN) het geval te zijn.

SN-functiewijziging betreft conform de overgekomen afspraken in de bestuursovereenkomst bijna 32.000 ha (Figuur 4.8). Hiervan is ca. 17% gerealiseerd. Noord-Holland, Gelderland, Groningen en Utrecht hebben de meeste prestaties behaald: meer dan een vijfde van de overeengekomen prestaties SN-functiewijziging is gerealiseerd (Figuur 4.10).

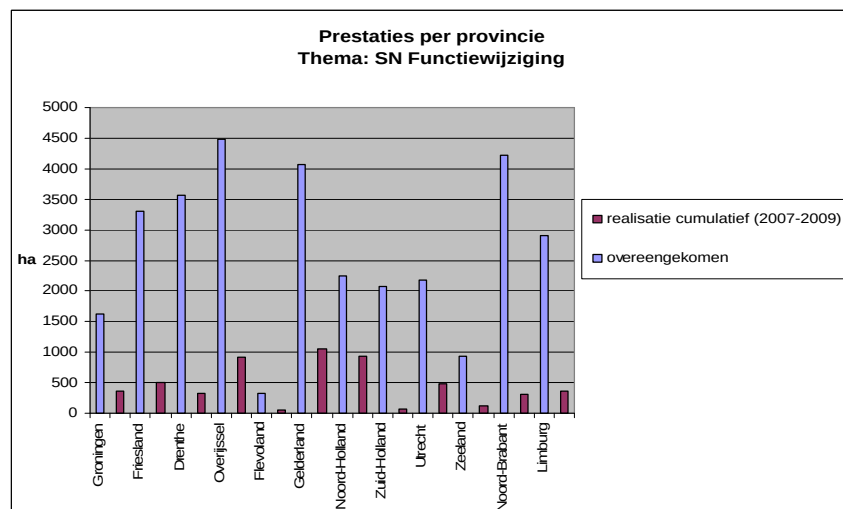

FIGUUR 4.8: PRESTATIES SN

Ook voor het agrarisch beheer (SAN) zijn nog eens bijna 70.000 ha overeengekomen in de bestuursovereenkomsten. Inmiddels is hiervan 40% gerealiseerd. Noord-Holland heeft meer gerealiseerd dan de overeengekomen prestaties (Figuur 4.9).

FIGUUR 4.9: PRESTATIES SAN

FIGUUR 4.10: PRESTATIES SN FUNCTIEWIJZIGING

Robuuste verbindingen

Een onderdeel bij de realisatie van nieuwe natuur is de ontwikkeling van twaalf robuuste verbindingzones met een totale omvang van 27.000 ha. Bij het ontwikkelen van nieuwe natuur gaat het landelijk om onder andere robuuste verbindingen met een totale omvang van in totaal 27.000 ha (deels te verwerven, deels via functiewijziging). In een aantal bestuursovereenkomsten zijn afspraken gemaakt over fase-ring van begrenzing en verwerving. Dat betekent dat voor een deel van de te realiseren robuuste verbindingen later is of wordt gestart met de begrenzing en de aankoop van gronden. De verwerving en inrichting van de robuuste verbindingen loopt in een aantal provincies op schema, andere provincies spreken de verwachting uit dat de prestaties gerealiseerd kunnen worden. Sommige provincies geven aan de prestatieafpraak niet te halen. Een aantal provincies heeft deze vraag niet beantwoord.

De provincies geven aan dat zij in de robuuste verbindingen ook maatregelen nemen die niet zijn afgesproken in het Meerjaren Programma

Ontsnippering (MJPO). Bij de meeste provincies bestaat de verwachting dat de afspraken over de robuuste verbindingen en het daarbij oplossen van MJPO-knelpunten, binnen de termijn worden gehaald. Alleen Fryslân heeft hierin een negatieve verwachting. Problemen in ontsnippering liggen in zaken als draagvlak, spreiding van verantwoordelijkheden, tempo en budget.

Oplossing infrastructurele knelpunten

Het MJPO gaat over het opheffen van 208 knelpunten tussen de EHS en bestaande rijksinfrastructuur. Van de 45-MJPO knelpunten in de robuuste verbindingen die volgens de overeengekomen prestaties ILG opgelost moeten worden, zijn er tot en met 2009 drie opgelost. Voor minstens 13 knelpunten bestaan plannen in een vergevorderd stadium. De ontsnippering loopt tegen een aantal problemen aan: het oplossen van de knelpunten vereist veel overleg, er moeten verschillende doelen gecombineerd worden, RWS heeft soms onvoldoende capaciteit en er is onduidelijkheid over financiering van extra kosten. Sommige provincies liggen goed op schema, maar anderen betwijfelen of de doelstelling in 2013 gehaald wordt. Provinciale middelen worden meestal ingezet voor het oplossen van knelpunten op provinciale wegen en autosnelwegen (bijvoorbeeld A12, A2).

Opengesteld voor recreatief medegebruik

In alle provincies zijn de natuurgebieden opengesteld voor recreatief gebruik, indien dit voor de natuurwaarden mogelijk is. Provincies hanteren zones, gradaties, een doelgroepenbenadering et cetera om kwetsbare gebieden, soorten en periodes in het jaar de natuur te beschermen voor het recreatief gebruik.

"Op basis van de provinciale Nota Toegankelijkheid Natuurgebieden (2009) wordt gestreefd naar maximale toegankelijkheid voor zover de natuurwaarden dat toelaten. Gewerkt wordt met doelgroepenbenadering ("voor elk wat wils"). Dit betekent: 5% niet toegankelijk, 29% goed beleefbaar, 55% normaal toegankelijk, 11% optimaal toegankelijk." Provincie Zeeland.

Cultuurhistorische of landschappelijk kwaliteiten

Fryslân, Drenthe, Overijssel, Utrecht en Noord-Brabant geven aan dat bijzondere cultuurhistorische of landschappelijke kwaliteiten de realisatie van de EHS beïnvloeden. Groningen, Flevoland, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland en Limburg vermelden dat dit bij hen gedeeltelijk het geval is.

“Bij de inrichting van de EHS worden ook landschappelijke kwaliteiten als uitgangspunt meegenomen (bijvoorbeeld herstel karakteristieke slootpatronen, herstel natuurlijke beekloop, herstel beplantingselementen, herstel essen et cetera). Deze doelstelling is in ons omgevingsplan vastgelegd. Soms worden EHS-inrichtingsplannen bijgesteld om archeologische waarden te beschermen.” Provincie Groningen.

Planologische bescherming

Gelderland en Utrecht geven aan nog niet alles begrensd te hebben. Alle andere provincies hebben de EHS planologisch begrensd en beschermd met een “nee, tenzij-regime” in de structuurvisie of verordening Ruimte. Groningen en Flevoland hebben het beschermingsregime EHS volgens de Spelregels EHS (2007) gebruikt. Enkele provincies vermelden ook dat de doorwerking in gemeentelijke bestemmingsplannen thans plaatsvindt.

“De gehele instrumentele EHS (...) is planologisch veiliggesteld in het Provinciaal Omgevingsplan in de zwaarste beschermingscategorie (P1).” Provincie Limburg.

4.2.3 OVERIGE RESULTATEN

Vanwege het behoud van de biodiversiteit is aansluiting van de EHS op grote natuurgebieden elders in Europa van belang. Provincies langs de grens zoeken aansluiting op het Duitse Biotopverbundsystem en het Belgische ecologische netwerk. Om het systeem van internationale natuurcorridors te kunnen realiseren is het noodzakelijk om het Af-

sprakendocument Robuuste Verbindingen 2004-2018 volledig te kunnen effectueren.

In 2007 hebben Rijk, provincies en maatschappelijke organisaties gezamenlijk de spelregels EHS opgesteld, een beleidskader voor toepassing van het compensatiebeginsel, de EHS-saldobenadering en herbegrenzen EHS. Hierin zijn de voorwaarden beschreven waaronder wijzigingen van de begrenzing van de EHS mogelijk zijn.

De provincies hebben, conform de afspraak in de bestuursovereenkomsten, in nauwe samenwerking met hun partners het oude Programma Beheer omgevormd naar een eenvoudiger, transparanter en op onderdelen goedkoper landelijk subsidiestelsel natuur- en landschapsbeheer (SNL) met meer maatwerk op regionaal niveau. In juli 2009 zijn met de minister afspraken gemaakt over de financiering van het beheer en de uitvoeringskosten. Het SNL is sinds 1 januari 2010 operationeel voor het onderdeel agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Het overige natuur- en landschapsbeheer zal per 1 januari 2011 worden ingevoerd.

Het SNL maakt gebruik van een nieuwe “natuurtaal” conform de beheertypen in de Index Natuur en Landschap. Provincies sturen op de realisatie (inrichting) en het beheer van natuurdoelen via hun natuurbeheerplannen. In de komende jaren wordt aan deze nieuwe systematiek van beheertypen ook de monitoring van de natuurkwaliteit toegevoegd.

4.2.4 ANALYSE

De realisatie van de EHS krijgt steeds meer het karakter van een integrale aanpak waarbij meerdere doelen centraal staan en waar draagvlak en betrokkenheid van het gebied groot is. De komst van het ILG en ook de wil om effectief om te gaan met het beschikbare budget hebben hieraan ook sterk bijgedragen. Gebiedspartners zijn vaak als vanzelfsprekend betrokken en worden met afspraken medeverantwoordelijk gemaakt. Er vindt in toenemende mate een beweging

plaats naar een meer integrale aanpak, waarin men de realisatie van de EHS combineert met andere doelen op het gebied van landbouw, water, recreatie, woningbouw en dergelijke. In een aantal provincies hangt het behalen van een belangrijk deel van de overeengekomen prestaties af van het realiseren van grote integrale projecten. Gebiedsgericht werken, gericht op het realiseren van meerdere doelen, gekoppeld aan een duidelijke aankoopstrategie is een succesvolle aanpak waarbij doelen van verschillende partijen kunnen worden gerealiseerd. Een goede begrenzing maakt het soms mogelijk om relatief slechte landbouwgronden op te kopen ten behoeve van natuur. Ook is soms een gedeeltelijke herbegrenzing van de EHS nodig om in te kunnen spelen op kansen die integrale projecten bieden.

De cijfers laten zien dat wat verwerving voor realisatie van Nieuwe Natuur betreft meer dan de helft van de overeengekomen prestaties is gerealiseerd. Voor inrichting is iets minder dan de helft van de overeengekomen prestaties gerealiseerd of in uitvoering. Bij beheer komen grote verschillen naar voren. Zowel particulier natuurbeheer als agrarisch natuurbeheer blijkt in een aantal gebieden goed gerealiseerd te worden en in andere gebieden moeizaam tot nieuwe contracten te komen. Agrarisch beheer komt, conform de afspraken, voor een deel buiten de planologisch begrensde EHS tot stand.

Er zijn onvoldoende middelen om de resterende overeengekomen prestaties te realiseren. Als gevolg van de (naderende) financiële krapte hebben de meeste provincies hun strategie herijkt. Men reserveert de beperkte middelen voor grondaankopen in bepaalde gebieden en geeft aan overige gebieden voorlopig minder prioriteit.

Naast herijking van de aankoopstrategie worden veel instrumenten ingezet, zoals herbegrenzing van de EHS, een gebiedsspecifieke aankoopstrategie, inzet van een eigen grondbedrijf of grondfonds, financieren van bedrijfsverplaatsingen, gebruik van een Ruimte voor Ruimte regeling, actieve inzet op particulier natuurbeheer en veel meer integrale projecten met ook gemengde financieringen. In veel provincies wordt het instrument “volledige schadeloosstelling” ingezet, zij het selectief (alleen als dit nodig is) en - conform beleid – tot nu toe lan-

delijk gemiddeld in minder dan 10% van de aankopen. Enkele provincies verwachten in de komende jaren meer dan 10% aan te kopen tegen volledige schadeloosstelling. Een aantal provincies heeft stappen genomen om onteigening mogelijk te maken.

Provincies verkennen de mogelijkheden om te komen tot versnelling van de inrichting. Het Rijk heeft ideeën voor de versnelling aangereikt, die in veel gevallen door de provincies zijn overgenomen. Groningen, Drenthe, Zuid-Holland en Zeeland geven aan dat zij goed op schema liggen of dat de ideeën die mogelijk zijn – gezien beperkingen in de financiële middelen – reeds zijn geïmplementeerd.

Een aantal provincies heeft heel precies gereageerd op de vraag naar de versnellingsmogelijkheden die de kamer voorstelt. Noord-Brabant antwoordt het volgende:

- Versterkte sturing op en organisatie van realisatie EHS: een meer programmatische benadering is overgenomen; resultaat is positief;
- Integrale (gebiedsgerichte) ontwikkeling is overgenomen resultaat is positief;
- Het combineren van natuurdoelen met andere doelen is overgenomen, resultaat is positief;
- Planologische doorwerking en begrenzing: toepassen van AmvB ruimte en de mogelijkheid incidentele herbegrenzing toe te passen is overgenomen; resultaat is positief;
- Versterking van inzet instrumentarium voor verwerving:
 - o Inzet van o.a. wettelijke herverkaveling in kader WILG, resultaat moet nog blijken
 - o Projecttoeslagen niet toegepast
 - o Volledige schadeloosstelling en onteigening is overgenomen, resultaat is positief
 - o Voorfinanciering is overgenomen
 - o Aanvullende (co)financiering;
- Versterking samenhang verwerving-inrichting-beheer: o.a. integraal projectmatige aanpak in focus projecten;
- Versterken aandeel particulier natuurbeheer, resultaat is nog te-leurstellend in aantal ha;
- Versterken aandeel agrarisch natuurbeheer, resultaat is mager.

Actievere inzet op uitruil van gronden om de reeds verworven gronden op tijd op de juiste plaats te krijgen is noodzakelijk. Daarbij kan inzet van een gebiedsmakelaar of coördinator van belang zijn. Directe ruil kan niet altijd. (Wettelijke) kavelruilprocessen lopen vaak lang. Om de ruilprestaties te halen kan het daarom noodzakelijk zijn ruilgronden te verkopen en vervolgens nieuwe gronden te kopen binnen de begrenzing. Dit kan gepaard gaan met een verlies aan kapitaal omdat ruilgronden minder kunnen opbrengen dan de kosten van verwerving van gronden binnen de begrenzing.

Integratie met andere projecten, een betere programmering van inzet van middelen en mensen en herbegrenzingsen kunnen bijdragen aan versnelling van de realisatie.

Uit de reactie van Zuid-Holland komt naar voren dat het gaat om maatwerk oplossingen en dat de provincies ook afhankelijk zijn van derden.

“Er is met het Rijk overeenstemming over de aanleg van een faunapassage onder de A12 nabij de Wiericke. Het knelpunt Moerdijk is gedeeltelijk uitgevoerd. Er worden momenteel afspraken met Rijkswaterstaat gemaakt voor de aanleg van uittree plaatsen voor reeën alsmede aanpassing van een viaduct voor kleine zoogdieren.” Provincie Zuid-Holland.

Waar dit achterblijft zijn soms wel al afspraken gemaakt. Sommige verbindingen moeten nog begrensd worden en in die gevallen is meestal nog maar weinig grond verworven en zijn nauwelijks hectaren ingericht. Dit is te begrijpen gezien het feit dat met een aantal provincies is afgesproken dat later gestart zal worden met de ontwikkeling van de robuuste verbindingzones.

De verwerving en inrichting van robuuste verbindingen lopen in een aantal provincies op schema of de provincies spreken nu de verwachting uit dat de afspraken nagekomen kunnen worden. Fryslân en Gelderland spreken thans uit dat zij de afspraken ten aanzien van de robuuste verbindingen niet zullen halen. Een aantal provincies heeft deze vraag niet beantwoord.

4.2.5 AANDACHTSPUNTEN

Voor de resterende ILG-periode zullen onvoldoende middelen beschikbaar zijn door hogere kosten voor verwerving en inrichting. De in de bestuursovereenkomsten vastgelegde normkosten voor verwerving en inrichting zijn lager dan de werkelijk gemaakte kosten.

Een probleem is de stagnatie die kan optreden als er op korte termijn geen oplossing komt voor de grondverwerving, daarmee komen inrichting, verdrogingopgaven én de gebiedsprocessen in de knel.

Nu veel provincies tegen de grenzen aanlopen van het aankoopbudget, beperken zij zich tot aankopen in prioritaire TOP-gebieden en begrensd EHS, om in elk geval te voorkomen dat op enig moment niet kan worden voldaan aan de aankoopplicht. Zij reserveren hiervoor gelden. Dit geld kan dan niet worden ingezet voor grondaankopen elders (bijvoorbeeld voor ruilgrond). Voor een ondernemer die aarzelt over eventuele grondverkoop is confrontatie met deze prioriteitsstelling, regelgevingen, onzekerheden, beperkte beschikbaarheid van ruilgrond etc. geen positief teken. Onderling vertrouwen is cruciaal en vergt continuïteit: na lang investeren in een gebiedsproces kan de overheid niet de suggestie wekken niet aan zijn aankoopplicht te voldoen. Dit leidt ertoe dat provincies het geld niet of vertraagd uitgeven maar wel moeten blijven reserveren.

Eén van de basisbeginselen van het realiseren van de EHS is het principe van vrijwilligheid. Dit betekent een subtiel onderhandelingsproces dat bovendien erg afhankelijk is van lokale omgevingsfactoren zoals de beschikbaarheid van ruilgrond, alternatieve vestigingslocaties, groeimogelijkheden, nabijheid van Natura 2000-gebied, et cetera. Dit brengt spanning op de provinciale resultaatsverplichting om binnen een bepaalde termijn prestaties te realiseren én het budget uit te putten. Om de prestaties op tijd te kunnen halen kan inzet van vrijwillige verwerving op basis van volledige schadeloosstelling of onteigening nodig zijn. Het ziet ernaar uit dat de afspraak om de inzet van bovengenoemde instrumenten te beperken tot maximaal 10% van de aankopen, niet haalbaar is.

Een substantieel deel van de verworven gronden voor de realisatie van Nieuwe Natuur is aangekocht als ruilgrond buiten de begrenzing. De bedoeling hiervan is om deze gronden als ruilobject in te zetten om daarmee gronden binnen de EHS-begrenzing vrij te maken. Om deze uitruil te versnellen is actieve inzet van ruilinstrumenten, zoals kavelruil, bedrijfsverplaatsing en wettelijke herverkaveling noodzakelijk. Ook kan ruilen niet altijd en kan het noodzakelijk zijn om gronden te verkopen om met de opbrengsten vervolgens weer nieuwe gronden binnen de begrenzing van de EHS aan te kopen. Echter bij verkoop van ruilgronden kan er sprake zijn van lage opbrengsten waardoor minder nieuwe grond kan worden gekocht.

Het beheerbudget voor particulier natuurbeheer (SN) is volledig uitgeput. Er tekenen zich voor de restantperiode bij het particulier natuurbeheer drie potentiële aandachtspunten af:

- Het benodigde budget voor nieuw ingerichte gebieden die nog in beheer moeten worden genomen;
- De middelen die nodig zijn voor extra maatregelen voor het nakomen van de instandhoudingsdoelstellingen in het kader van Natura 2000;
- De hogere vergoedingen die met het nieuwe subsidiestelsel voor natuur- en landschapsbeheer (SNL) zijn vastgesteld.

De budgetten voor het agrarisch natuurbeheer (SAN) zijn nog toereikend. Dat kan in de komende jaren echter veranderen als agrariërs meer gebruik gaan maken van het SNL. De verwachting is dat met SNL de afname van het agrarisch natuurbeheer van de afgelopen jaren wordt gekeerd en de deelname weer toe zal nemen.

De doelstelling om natuur te realiseren door de omslag te maken van verwerving naar particulier natuurbeheer (SN-functieverandering) blijft sterk achter bij de inspanningsverplichting die is afgesproken tussen Rijk en provincies. Een belangrijke reden hiervoor is de vrijwilligheid om gebruik te maken van SN-functieverandering. De inzet bij de Verklaring van Linschoten zal mogelijk leiden tot een hogere deelname.

4.2.6 PROGNOSE DOELBEREIKING 2013

Uit de huidige stand van zaken is duidelijk dat het voornaamste knelpunt de uitputting van de beschikbare middelen is. Om alle prestaties te kunnen realiseren zal er meer geld nodig zijn.

Andere kritische succesfactoren zijn een integrale aanpak, voldoende tijd en een actieve sturing op grondverwerving, uitruil, inrichting en overdracht. Een meer gerichte inzet van middelen, mensen en instrumentarium kan bijdragen aan versnelling van de realisatie.

Hoewel er door alle provincies werk is gemaakt van de realisatie van de EHS en er aantoonbaar veel inspanning wordt geleverd om de prestaties te behalen, zijn de prognoses voor het realiseren van de prestaties somber. Ogenscheinlijk ligt de verwervingsopgave goed op schema, maar de realiteit is dat de middelen nu, op 60% van de geleverde prestatie, grotendeels zijn uitgeput, en de verwerving van de overige gronden dreigt te stagneren. Bovendien is de verwachting van een aantal provincies dat een deel van de gronden tegen relatief hoge kosten geruild moet worden en er steeds meer tijd nodig zal zijn voor de verwerving. Op de vraag aan de provincies of verwerving en inrichting van gronden ten behoeve van de EHS zodanig verlopen dat de afspraken worden gehaald, antwoorden zeven provincies dat zij dit zullen halen. Enkele provincies vermelden hierbij wel dat het behalen van de gehele overeengekomen prestaties afhankelijk is van het beschikbaar stellen van financiële middelen. Twee provincies geven aan de prestaties niet te kunnen halen vanwege bijvoorbeeld budgetargumenten, het moeizamer verloop van de processen, geringe grondmobiliteit, hoge druk op de grond voor verstedelijkingsdoeleinden, versnippering van eigendom en functies waardoor het aanbieden van ruilgronden soms moeilijk is, en het niet kunnen inzetten van alle beschikbare instrumenten. De overige drie provincies antwoorden dat zij de afspraken gedeeltelijk zullen halen.

“We komen ver, maar zonder aanpassing van de bestaande werkwijze kunnen de prestaties vastgelegd in de BO niet gehaald worden. Daarom is de Provincie Noord-Holland bezig met de Herijking van de EHS. Bij de Herijking EHS vindt er een schuif plaats tussen gebieden. Sommige gebieden worden ontgrensd en andere worden begrensd. Dit alles om de overeengekomen prestaties sneller, goedkoper en beter te kunnen halen. Daarnaast is er een schuif voorgenomen tussen geld dat beschikbaar is voor verwerving, inrichting en beheer om in te kunnen spelen op ontwikkelingen die zich in de markt voor doen. Daarnaast wordt er ook een prioritering aangebracht om in bepaalde urgente gebieden meer actief de markt op te gaan.” Provincie Noord-Holland.

De inzet van functieverandering zal geen volledig alternatief bieden voor verwerving. De prestatie blijft achter en de verwachting is dat in de komende jaren die achterstand niet ingehaald zal worden. Wellicht dat met het SNL de animo voor agrarisch natuurbeheer toeneemt.

4.3 Milieukwaliteit EHS en Natura 2000

4.3.1 INTRODUCTIE

Voor de milieukwaliteit zijn in de bestuursovereenkomsten afspraken gemaakt over het te behalen resultaat voor verdroging. Voor de aanpak van verzuring en vermesting is een grove typering gegeven. De aanpak van de verdroging richt zich op de gebieden van de TOP-lijst⁹ en wordt uitgevoerd conform de aanbevelingen en de handreiking van de Task Force Verdroging. Het doel voor de TOP-lijstgebieden is dat de verdroging uiterlijk in 2015 is opgeheven. In het ILG zijn tussendoelen voor de periode tot en met 2013 geformuleerd.

In een aantal bestuursovereenkomsten hebben Rijk en provincies afspraken gemaakt over fasering van de verdroginggebieden, waardoor een deel van de projecten later start.

⁹ De TOP-lijst is de lijst met gebieden en de oppervlakten waarover Rijk en provincies het eens zijn dat daar de verdrogingbestrijding prioriteit heeft in de komende ILG-periode en nog enige jaren daarna.

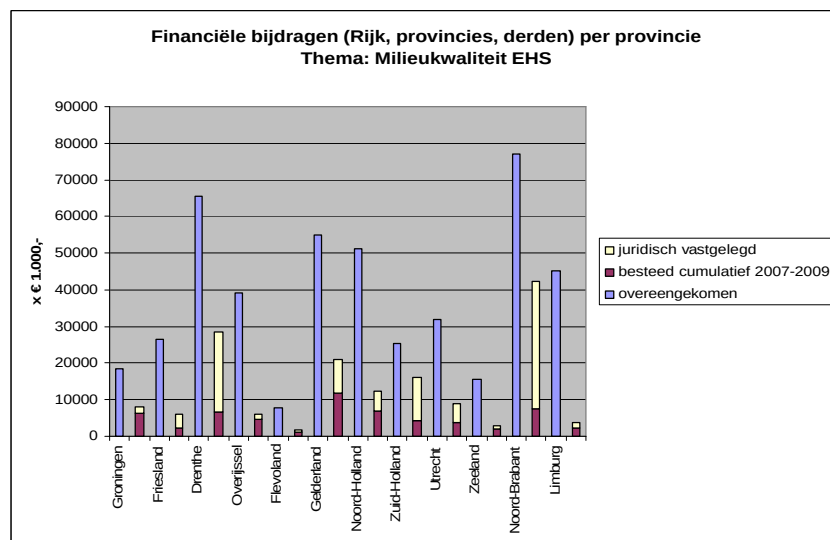
4.3.2 PRESTATIES EN BUDGETTEN

Tabel 4.6 geeft inzicht in de financiële bijdragen aan milieukwaliteit van de EHS. Van de rijksbijdrage is 39% inmiddels vastgelegd of besteed. Van de totale financiële middelen is ruim een derde besteed en/of vastgelegd. Aan welke maatregelen deze financiële middelen zijn besteed, is niet uit het PEIL-format af te leiden.

	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd en besteed
Rijksbijdrage	248.900	50.145	46.803	39%
Provinciale bijdrage	120.123	2.947	16.764	16%
Bijdrage derden	89.173	6.492	34.215	35%
TOTAAL	458.196	59.584	97.782	34%

De verdeling van de rijks gelden over de provincies en de uitgaven ervan zijn in Figuur 4.11 weergegeven. Noord-Brabant en Drenthe zijn de provincies die het meeste rijks geld hebben ontvangen. De uitgaven van Limburg zijn volgens de PEIL-data nog relatief laag.

In de afgelopen drie jaar is een kwart van het budget voor verdrogingsbestrijding besteed of juridisch vastgelegd. Voor verdroging en verzuring zijn in PEIL geen gegevens over de voortgang verzameld.

FIGUUR 4.11:
FINANCIËLE BIJDRAGEN MILIEUKWALITEIT EHS

4.3.3 DE ANALYSE

Bestijding van verdroging komt traag op gang. In een aantal van de TOP-gebieden vormt grondverwerving een probleem. Projecten voor verdrogingbestrijding zijn vaak zeer complex met als extra complicerende factor dat het project zeer locatiegebonden is: er valt niet mee te schuiven. De effectiviteit bij de aanpak van TOP-gebieden wordt vergroot wanneer in een gebied diverse doelen samen worden gerealiseerd. Een voorbeeld hiervan is het combineren van de herbegrenzing EHS met het benutten van water-, natuur-, landbouw en sociaal-economische doelen.

Verwerving werkt vertragend, vooral wanneer dit op basis van vrijwilligheid gebeurt. Onteigenen wordt overwegend als sluitstuk gezien en

kan ook maar ten dele worden ingezet (max. 10%). Enkele provincies overwegen dit instrument meer in te gaan zetten.

In Zeeland loopt de grondverwerving positief door de slimme inzet van gebiedsprocessen, financiën en strategische grondverwerving (marginale landbouwgronden). Ook wordt verdroging aangepakt via het spoor van natuurontwikkeling. De inkadering in een integrale opgave maakt financiering makkelijker en geeft drive aan een versnelde uitvoer. Een dergelijke insteek vergt meer directe bemoeienis van de provincie als zijnde de regisseur en het op de juiste manier inzetten van anderen, zoals bijvoorbeeld de inschakeling van de DLG voor hydrologische modellering. "Provincie Zeeland".

Groningen en Drenthe geven aan dat het meenemen van maatregelen voor een betere milieukwaliteit in integrale gebiedsprocessen tot meerwaarde leidt. Hierdoor kunnen niet alleen de effecten worden aangepakt, maar ook de bron. Vanwege het integrale karakter ontstaat draagvlak en betrokkenheid. Diverse provincies ondersteunen dit, waaronder Overijssel die aangeeft met het gezamenlijk optrekken door middel van gebiedsconvenanten goede resultaten te boeken.

De ervaring leert dat bij de aanpak van TOP-gebieden de effectiviteit wordt vergroot wanneer in een gebied diverse doelen samen worden gerealiseerd. Een voorbeeld hiervan is het combineren van de herbegrenzing EHS met het benutten van water-, natuur-, landbouw en sociaal-economische doelen. Aldus ontstaat synergie tussen diverse beleidsdoelen, en kan er gezamenlijk meer geld worden opgebracht. Integrale aanpak biedt dus perspectief. Echter, het brengt ook stapeling van procedures en planning.

De ingezette fysieke maatregelen zijn divers, hier liggen overwegend geen problemen (zeer complexe projecten daargelaten). Deze liggen er wel in de processfeer. De verhouding met de waterschappen is cruciaal, zo blijkt ook uit de Voortgangsrapportage Verdrogingsbestrijding (2010) en varieert per provincie. Daarbij blijkt het ontbreken van GGOR meerdere malen een bottleneck te zijn. Gelderland heeft hier als oplossing voor gevonden het opstellen van GGOR per TOP-gebied in plaats van provinciebreed. Ook het zwaluwstaarten met andere trajec-

ten, zoals de KRW en Natura 2000 vergt aandacht, om te voorkomen dat projecten “op elkaar gaan wachten”. De achtergrond is vaak dat er geen gedeeld beeld over de te bereiken doelstellingen ligt tussen provincie, waterschappen en overige partners. Zonder dat komt er geen effectieve en efficiënte samenwerking op gang, laat staan resultaten in het veld. Dit is terug te zien in de succesfactoren: daar waar provincies, zoals Flevoland, vooruitgang boeken, benoemen zij alle de voordelen van intensieve samenwerking tussen provincie, waterschap en terreinbeherende instanties.

Ook de bestuurlijke ambitiebepaling speelt een rol. De lange termijn effecten en het ontbreken van een bestuurlijke “sense-of-urgency” maken milieukwaliteit niet tot een geliefd bestuurlijk onderwerp om voor op de bok te gaan staan. Dit terwijl de doelstellingen vragen om bestuurlijke lef, het maken van keuzes (waar welke maatregelen, tegen welke prijs), en het durven overdragen aan gebiedspartners.

Aanpassingen in de TOP-lijst zijn mogelijk nodig/gewenst in Drenthe (Hunze), Flevoland (Lepelaarsplassen, Oostvaardersplassen) en Gelderland (vanwege spanning op middelen/verwerving). De aanwijzing van een gebied tot de TOP-lijst kan een extra stimulans vormen voor verdrogingsbestrijding, maar het kan ook de grond warmer maken, de acceptatie verlagen en weerstand brengen. Soms lukt het beter om de doelen te bereiken wanneer er geen druk op zit, uitgaande van kansen.

Vrijwel alle provincies hebben de beoogde prioritering ten aanzien van verzuring en vermesting voor Natura 2000-gebieden en TOP-gebieden gerealiseerd. De genomen maatregelen zijn zeer divers. Als bronmaatregelen zijn onder meer genoemd: beekherstel, duurzaam boeren via kringloopbenadering, luchtwassers, emissie-arme kalverstallen. Effect-gerichte maatregelen: inrichtingsmaatregelen in natuurgebieden, afplaggen, bekalken, verloofing. Een enkele provincie is met technische maatregelen aan de slag. Nieuwe ontwikkelingen zijn kansrijk, Noord-Brabant gaat bijvoorbeeld aan de slag met saneringstechnologie op voormalige landbouwgronden.

Ook hier geldt dat over effecten in dit stadium nog weinig valt te zeggen. Na herstel duurt het immers soms nog vele jaren voordat zich de

gewenste vegetatietypen ontwikkelen. Vooral op plaatsen waar voedselarme natuurdoeltypen zijn geprojecteerd is veel geld en geduld nodig.

Het project “duurzaam boer blijven” in Drenthe streeft naar sluiting van de stikstofkringloop op melkveehouderijen. 140 bedrijven volgen een vierjarig programma en daarnaast organiseert het project ook “losse evenementen” voor overige geïnteresseerde boeren. Als resultaten komen naar voren: minder gebruik van kunstmest, betere bodembenutting, gezondere dieren met langere levensduur, betere kwaliteit grondwater en minder uitstoot van ammoniak.

Als succesfactoren bij de uitvoering van het beleid en de maatregelen ten behoeve van de milieukwaliteit EHS en Natura 2000 benoemt de provincie Groningen het meenemen van maatregelen ten behoeve van milieukwaliteit in integrale gebiedsprocessen, waarin aan systeemherstel wordt gewerkt. Hierbij worden niet alleen de effecten aangepakt, maar ook de bron. Vanwege het integrale karakter is er draagvlak en betrokkenheid bij de projecten. In deze projecten is sprake van relatief grote oppervlakten, waardoor robuuste eenheden worden hersteld. Een mooi voorbeeld is het herstelproject Ruiten Aa.

4.3.4 AANDACHTSPUNTEN

Een aandachtspunt voor verdroging is de grondverwerving en de hiervoor beschikbare middelen. De werkelijke omvang van het probleem is onduidelijk, evenals hoeveel middelen daarbij benodigd zouden zijn. Als mogelijke oplossingen worden genoemd meer middelen, betere ruilgrond, meer grondmobiliteit, of anders het bijstellen van de ambities. De situatie noopt in de eerste plaats tot creativiteit en het handig omgaan met beschikbare middelen (bijvoorbeeld uitruil tussen verschillende potjes, verdergaande ontschotting) en instrumenten (grondverwerving: de 10% regeling flexibeler inzetten). Hiertoe moet de omvang van het probleem en benodigde middelen wel duidelijk worden. Op sommige plekken kan het oplossen van verdroging, realisatie EHS, maar ook stikstofproblematiek samen komen in het verwer-

ven van de laatste percelen in een gebied. Op deze plekken renderen investeringen het meest, deze plekken zouden ook in beeld gebracht moeten worden. Na afloop van de ILG-periode resteert er bij diverse provincies nog een aanzienlijke prestatie.

In Zuid-Holland lijkt de uitvoering van antiverdrogingsmaatregelen op dit moment niet op schema te lopen, gezien de beperkte subsidieaanvragen voor ILG. Daarom voert de provincie een inventarisatie uit naar maatregelen die terreinbeheerders en waterschappen voornemens zijn uit te voeren en in hoeverre hier ILG-gelden voor kunnen worden aangewend. Het blijkt in de praktijk lastig om verdrogingsprojecten te definiëren, aangezien soms complex hydrologisch onderzoek nodig is, wat meermaals vooruitgeschoven wordt, mede vanwege de onzekerheid of het onderzoek ook gefinancierd kan worden met ILG-gelden.

Diverse malen klinkt de roep om een adequaat mestbeleid. Voor de vermindering van stikstofdepositie mist rijksbeleid. Er ontbreken afspraken over een programmatische aanpak van de stikstofdepositie, middelen voor inrichting en effectgerichte maatregelen omdat die niet in pMJP zijn voorzien. Begin dit jaar is de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) door de Tweede Kamer vastgesteld. In deze hoofdlijnennotitie wordt de aanpak van de stikstofproblematiek in relatie tot de Natura 2000-gebieden geschetst. Samen met alle partijen wordt er aan een definitief programma stikstof gewerkt.

De bedoeling is een integrale herstelstrategie te ontwikkelen waarin ook stikstofaanpak een plek heeft, maar daarnaast antiverdrogingsmaatregelen, realisatie van EHS en uitvoering van effectgerichte maatregelen. De kunst is de juiste maatvoering tussen deze grote brokken te vinden en de fasering in de tijd te gebruiken, zodat op het juiste moment de juiste maatregelen genomen worden die het meest effectief en daarmee efficiënt zijn om realisatie van natuurdoelen dichterbij te brengen.

Na uitvoering van de maatregelen zal niet overal sprake zijn van doelrealisatie. Het belangrijkste probleem wordt gevormd door interne en externe nalevering (fosfaatmobilisatie in voormalige landbouwgronden, toestroom voedselrijk oppervlaktewater vanuit omliggende landbouwgronden).

Noord-Brabant werkt aan stikstofreductie door te zorgen voor een afwaartse beweging van de intensieve veehouderij ten opzichte van natuurgebieden door generieke maatregelen zoals de integrale zonering in combinatie met bedrijfverplaatsingen en stimulering van emissiebeperkende maatregelen waaronder luchtwassers. De uitstoot van ammoniak is daardoor vanaf 2000 tot 2010 van 35,5 naar 23,5 kiloton afgenomen (afname 12 kiloton, 30%).

Daarnaast zet Noord-Brabant in op verdere stikstofreductie met de verordening "Stikstof en Natura 2000 Noord-Brabant", daling door onder andere strengere eisen aan emissies.

4.3.5 PROGNOSE DOELBEREIKING 2013

Provincies zijn – de voorgaande analyse in ogenschouw nemend – positief over de prognose. Zij stellen, dat de doelen helder zijn en dat de ambitie er is om het waar te gaan maken. De afgelopen jaren is veel geïnvesteerd in voorbereiding van projecten. Projecten die moeten bijdragen aan verbetering van de milieukwaliteit kennen nu eenmaal een lange aanlooptijd voordat resultaten zichtbaar worden. Die slag komt de komende jaren. Uitgangspunt bij deze positieve prognose is een voortvarende aanpak van knelpunten op het vlak van grondverwerving, stikstofaanpak en het ontwikkelen van integrale herstelstrategieën. Het is op dit moment niet goed mogelijk in te schatten of deze voortvarende aanpak ook tijdig gerealiseerd kan worden.

4.4 Schaapskuddes

Volgens het MJP2 gaat het om de inzet van schaapskuddes ten behoeve van beheer van natuurterreinen en dijken. Het budget voor het Besluit Natuurbeheer Schaapskuddes maakt deel uit van het ILG. Met schaapskuddes kan gericht en flexibel natuurbeheer worden uitgevoerd. Bovendien hebben schaapskuddes een recreatieve en cultuurhistorische waarde.

De regeling van het Rijk die voor 1 januari 2007 geldig was, was niet staatssteunconform. Ook de daaropvolgende provinciale subsidieregelingen

lingen voldeden niet (op één na) aan deze eisen. Vervolgens heeft het IPO het voorstel van een toeslag schaapskuddes geopperd. De controlerende taak ligt nu bij provinciale ambtenaren van Handhaving en Toezicht en zal met de toeslagregeling overgaan naar de AID. Tevens gaat de administratieve uitvoering met de toeslagregeling naar DR.

Alleen kuddes die al door het Rijk in 2005 werden gesubsidieerd kwamen voor ILG-gelden in aanmerking. Het Rijk gaat uit van 34 schaapskuddes. Inmiddels bestaan er 31 kuddes (mede) gefinancierd met rijksgeld. Tabel 4.8 geeft een landelijk overzicht van de beschikbare financiën.

TABEL 4.7: FINANCIËEL OVERZICHT SCHAAPSKUDDES (x 1.000€)		
	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief
Rijksbijdrage	4.200	1.858
Provinciale bijdrage	0	349
Bijdrage van derden	0	835
TOTAAL	4.200	3.042

Bovenop de 34 kuddes waar het Rijk vanuit gaat, doen zich extra aanvragen voor nieuwe kuddes voor van individuen die een kudde willen houden of door het splitsen van bestaande kuddes. Voor deze aanvragen komt vanuit het Rijk geen financiering, dit is aan provincies en/of gemeenten. Deze extra kuddes kunnen niet uit de beschikbare middelen van het Rijk worden gefinancierd.

4.5 Nationale Parken

Nationale Parken zijn: "grootschalige natuurgebieden, die (inter)nationaal waardevolle en voor Nederland representatieve belangrijke ecosystemen vertegenwoordigen" (MJP2). Het Rijk heeft de Nationale Parken ingesteld. Deze natuurgebieden liggen allemaal binnen de EHS en zijn groter dan 1000 hectare. Natuur, recreatie, voorlich-

ting/educatie en onderzoek staan centraal in het beleid van Nationale Parken.

Nationale Parken bestonden al voordat het ILG in werking trad. Het budget voor de Nationale Parken is door de minister direct toegezegd, dit in tegenstelling tot de financiering van andere onderdelen die onder natuur vallen. Daarnaast is ver voor 2007 gestart met het opbouwen van een relatie met gebiedspartners. Met deze partners werken provincies intensief samen conform de filosofie van het ILG. Het Strategisch Meerjarenplan 2007-2010 van het Samenwerkingsverband Nationale Parken is een voorbeeld van een product van deze samenwerking. In dit plan is beschreven hoe de Nationale Parken gezamenlijk een belangrijke kwaliteitsimpuls aan de natuur kunnen geven, met als doel de meerwaarde van de parken te versterken. Hiermee is een nieuwe fase van start gegaan voor de Nationale Parken, namelijk van oprichting naar bestendiging en doorontwikkeling. Versterking van de samenwerking tussen beheerders, overheden en betrokken sectoren is hierbij niet alleen belangrijk, maar ook de samenwerking tussen de parken onderling en het delen en leren van ervaringen.

Nederland kent twintig Nationale Parken. De oudste twee, door particulieren opgerichte, parken ontvangen geen financiering uit het parkenbudget van het Rijk. Zij vallen ook buiten de overeengekomen prestaties van het ILG, zijnde de realisatie van beheer- en inrichtingsplannen. Tabel 4.8 geeft in uitvoering weer en de daaraan bestede budgetten.

TABEL 4.8: FINANCIËEL OVERZICHT UITVOERING JAARPLANNEN (x 1.000€)			
	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Besteed in %
Rijksbijdrage	30.760	12.653	41%
Provinciale bijdrage	1.750	408	23%
Bijdrage van derden	1.600	5.459	> 100%

Er is voor elk park een BIP - Beheer en Inrichtingsplan - opgesteld en door de minister goedgekeurd. Van de beschikbare budgetten voor de Nationale Parken is in de periode 2007-2009 41% besteed. Er wordt jaarlijks een budget vastgelegd, dat in de daaropvolgende twee jaar mag worden geïnvesteerd in versterking van het Nationale Park. De provincies werken op basis van de jaarplannen.

4.6 Soortenbescherming

4.6.1 INTRODUCTIE

In 2007 werd de Leefgebiedenbenadering “een nieuwe beleidsstrategie voor soorten” door het Rijk vastgesteld. Het doel van de leefgebiedenbenadering is: “Een impuls geven aan het behalen van de biodiversiteitsdoelstelling door het duurzaam verbeteren van het leefgebied van geselecteerde soorten via een verbreding van de maatschappelijke betrokkenheid bij de uitvoering en implementatie van het actieve soortenbeleid”.

De leefgebiedenbenadering staat voor een bundeling van te beschermen soorten binnen bepaalde typen van gebieden (habitats). Hierdoor kan voor een grote groep van bedreigde soorten in een bepaalde omgeving een samenhangend pakket van activiteiten worden gebundeld. Het soortenbeleid verschuift daarmee van een benadering gericht op individuele soorten naar het creëren en in stand houden van leefgebied voor een grote groep soorten die vergelijkbare maatregelen verlangt. De verschillende betrokken partijen kunnen rond de maatregelen voor leefgebieden tot samenwerking komen.

Als basis voor de bestuursafspraken hebben de provincies op verzoek van de minister van LNV uitwerkingsplannen gemaakt, waarin de nationale opgave decentraal is uitgewerkt. Specifiek is gevraagd de Leefgebiedenbenadering uit te werken langs drie sporen: koppeling met RO, meeliften met natuurgebieden en soortspecifieke maatregelen.

4.6.2 PRESTATIES EN DOELBEREIK

Van de afgesproken 84 uitwerkingsplannen zijn er 39 uitgevoerd en 19 in uitvoering. Dit gaat gepaard met de besteding van circa een derde van de rijksgelden (zie Tabel 4.9).

TABEL 4.9: FINANCIËEL OVERZICHT SOORTENBESCHERMING (x 1.000 €)			
	Overeen- gekomen in BO	Besteed en ver- plicht cumulatief	Besteed en verplicht
Soorten- bescherming	17.224	5.811	34%

De gezamenlijke provinciale uitwerkingsplannen geven een grotere financieringsbehoefte aan voor de periode 2010-2014 dan de beschikbare gelden. In 2009 is de leefgebiedenbenadering in de ILG-overeenkomsten opgenomen met een financiering uit rijksmiddelen die slechts een deel van de opgave dekt. Afgesproken is daarom om bij de MTR tot aanvullende afspraken te komen over de financiering of bijstelling van de doelen.

4.6.3 OVERIGE RESULTATEN

Het beeld is dat provincies er hard aan trekken en met enthousiasme aan de slag zijn. Wellicht heeft dit te maken met het gebiedsgerichte karakter van het thema. Soorten worden meer dan vroeger automatisch meegenomen bij ontwikkelingen. Ook in het veld landt het belang van soortenbescherming, dat was een aantal jaren geleden nog heel anders.

4.6.4 DE ANALYSE

Het enthousiasme van de provincies blijkt duidelijk uit de diverse inspirerende aangereikte resultaten. Inhoudelijke verschillen zijn er ze-

ker, elke provincie zoekt naar de voor haar gebied en partners best passende manier van werken. Zo investeert Groningen vooral in groot-schalige projecten, terwijl Fryslân aangeeft met kleine bijdragen aan particuliere initiatieven grote resultaten te boeken. Er zijn goede provinciale contacten met waterschappen, gemeenten en natuurbeheerders: korte lijnen en enkele sleutelfiguren (provinciaal dan wel derden).

Enthousiasme bij organisaties en personen en betrokkenheid van meerdere partijen in het veld zijn van groot belang. Dat is er en vertaalt zich in een grote diversiteit van projecten en initiatiefnemers. Wat daarbij helpt is het inzetten van aansprekende soorten als vertegenwoordiger, zoals de hamster in Limburg.

Aanhaken bij andere projecten bestempelen de meeste provincies als effectief. Koppeling aan ruimtelijke ontwikkelingen biedt kansen, bijvoorbeeld op basis van compensatieverplichtingen of inrichtingsmaatregelen. Zo vergroot het meeliften het herstel van karakteristieke landschappen het enthousiasme in het veld.

Elke provincie zoekt haar eigen weg naar partnerschap. Landschap Noord-Holland vervult bijvoorbeeld een belangrijke rol in het genereren van aanvragen van kleinschalige inrichtingsmaatregelen, omdat zij goede contacten heeft met particulieren, vrijwilligers en andere groepen die normaliter buiten het blikveld van het ILG vallen.

De mogelijkheid meerjarige toezeggingen te doen voor projecten zoals bijvoorbeeld voor kamsalamanders en adders is een groot voordeel van het ILG. Het ILG alleen is echter niet toereikend, daarvoor zijn ook andere kaders nodig, zoals landschapsbeheer en/of regulier natuurbeheer. Ook financiering door anderen is – uit noodzaak – werkbaar. Zeeland en Noord-Brabant geven bijvoorbeeld aan Europese cofinanciering in te zetten.

Van de Nota Leefgebiedenbenadering Zeeland zijn drie uitwerkingen vastgesteld (Kust, Moeras, Agrarisch cultuurland). In de jaarprogramma's worden deze uitgewerkt naar concrete maatregelen. Dit gaat onder regie van de provincie via de provinciale Werkgroep Soortenbescherming in een goede samenwerking met partijen: korte lijnen en goede communicatie, en een pragmatische aanpak. Ook cruciaal: de inzet van diverse budgetten, zoals het leefgebiedengeld LNV, ILG-budget soortenbescherming, eigen provinciaal budget, LIFE-gelden, et cetera. Het resultaat is behoud en verbetering van typisch Zeeuwse soorten (biodiversiteit). De genomen maatregelen hebben geleid tot een impuls voor tal van typisch Zeeuwse soorten zoals kustbroedvogels, bloemdijkplanten, vleermuizen, vlinders, duinvallei-soorten, noordse woelmuis, patrijs, steenuil en zeehonden.

4.6.5 AANDACHTSPUNTEN

De financiële ontoereikendheid van de ILG-gelden is een aandachtspunt dat door diverse provincies naar voren is gebracht. De financiering is opgebouwd uit het “oude soortenbeschermingsgeld”, aangevuld met extra middelen. Dit is voor een groot deel uitgegeven wat vraagtekens oproept voor de periode na 2011. Zowel Gelderland als Flevoland geven aan dat het budget van LNV niet voldoet aan de geschapen verwachtingen. Bij de besluitvorming in IPO-verband heeft de Adviescommissie Landelijk Gebied dan ook een voorbehoud gemaakt en heeft alleen ingestemd met het financieringsvoorstel van LNV voor 2010 en niet voor de rest van de ILG-periode. Dit vraagt om nieuwe afspraken en herschikking van budgetten (ook binnen provinciehuizen).

Kennis is vooral bij de start en de uitvoering zeer nodig. Dit ontbreekt nog vaak, het gaat immers om “bijzondere” soorten. Provincies zien dergelijk onderzoek veelal niet als hun taak. Samenwerkingsverbanden met universiteiten bieden perspectief, evenals het genereren van wetenschapsgelden.

Bij de uitvoering van maatregelen blijken regelgevingen (zoals de Flora- en Faunawet en RO- en milieuwetgeving) soms een probleem te vormen, waardoor projecten vertragen of tegen hogere kosten moeten worden uitgevoerd. Zo bleek in Gelderland de berging van verontreinigde specie in één geval zo kostbaar dat het herstel van een knoflookpaddenbiotoop niet is doorgegaan.

Ook leeft er in het veld nog steeds de angst dat de aanwezigheid of terugkomst van soorten leidt tot beperking van (de ontwikkeling) van andere functies. Dit werkt vooral belemmerend bij het enthousiasmeren van partijen en bij het zoeken naar nieuwe partners, zoals gemeenten. Ondersteunende communicatie, ook van rijkswege, over de nut en noodzaak van het behoud van biodiversiteit in Nederland kan daarbij uitkomst bieden. Ook de in het bestuursakkoord IPO-Rijk opgenomen decentralisatie van de uitvoering van artikel 75 van de Flora- en faunawet (de ontheffingverlening voor ruimtelijke ontwikkelingen) kan hieraan tegemoet komen.

4.6.6 PROGNOSE DOELBEREIKING 2013

De provincies zijn gestart met de leefgebiedenbenadering op basis van de huidige financiële afspraken, maar deze zijn slechts toereikend voor een klein deel van de inhoudelijke opgave in de uitwerkingsplannen die iedere provincie heeft gemaakt.

5 LANDBOUW

SAMENVATTING

Grondgebonden landbouw

De voortgang van structuurverbetering landbouw loopt ver uiteen tussen provincies. Dit heeft te maken met de verschillen in regionale omstandigheden, en mogelijk ook door interpretatieverschillen van gebruikte definities. De provincies moeten de prestaties meten met cijfers over kavelvergroting. Landbouwstructuurverbetering gaat vaak samen met de realisatie van de EHS, landschapsverbetering en soms met RodS. Doordat de maatregelen veelal meerdere doelen, bijvoorbeeld natuur, landschap en landbouw, dienen is er naar mening van de provincies sprake van integraliteit in de aanpak. Door de wijze waarop het PEIL-format is opgezet zijn inspanningen en effecten op de landbouwstructuur niet altijd uit de landbouwcijfers te filteren.

De provincies werken voor de landbouwstructuurverbetering niet veel met de wettelijke kavelruil. Het Rijk beschouwt kavelruil als instrument voor de realisatie van de EHS. Op dit moment dreigt onderbesteding op de POP2-middelen, ondermeer doordat het ILG-doel voor de landbouwstructuurverbetering (namelijk de kavelvergroting) smaller is dan POP2 vereist. Het benutten van de POP2-gelden zal de voortgang van de landbouwstructuurverbetering stimuleren. Dit is mogelijk door verbreding van het ILG-doel, zodat het beter spoort met de POP2-eisen.

Duurzaam ondernemen

In alle provincies zijn de pilots voor duurzaam ondernemen van start gegaan. Het is nog te vroeg om de voortgang hiervan te kunnen beoordelen. De administratieve lasten van de pilots zijn hoog vanwege het toetsingstraject en de vereiste monitoring. Financiering van de projecten gaat moeizaam; het regelen van cofinanciering blijkt lastig te zijn evenals het koppelen met POP-financiering.

5.1 Introductie

Dit hoofdstuk bevat de volgende thema's:

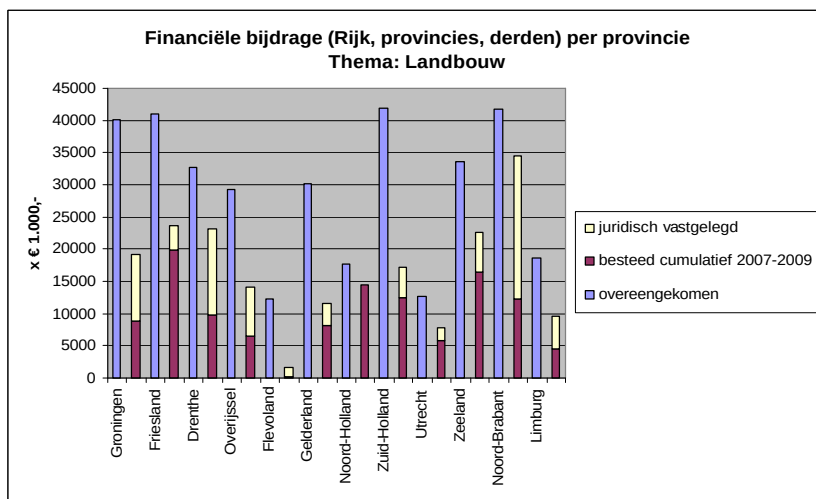
- Grondgebonden landbouw;
- Duurzaam ondernemen in de landbouwsector.

Van het totale rijksbudget voor landbouw vanuit de ILG is ongeveer 97% besteed of juridisch vastgelegd (Tabel 5.1). Circa 35% van de provinciale gelden en de gelden van derden zijn besteed of vastgelegd.

TABEL 5.1: FINANCIIEEL OVERZICHT LANDBOUW (EXCL. GRONDVOORRAAD) (x 1.000€)

Budget	Overeengekomen in BO	besteed cumulatief	juridisch vastgelegd	Vastgelegd en besteed
Rijksbijdrage	144.270	83.693	55.625	97%
Provinciale bijdrage	55.080	11.593	7.482	35%
Bijdrage derden	112.550	24.135	17.174	37%
TOTAAL	311.900	119.421	80.281	64,0%

Zuid-Holland, Groningen en Noord-Brabant beschikken over de hoogste financiële rijksbijdragen voor de grondgebonden landbouw. De bestedingen per provincie verschillen enorm. Fryslân heeft inmiddels meer besteed dan was overeengekomen. In Flevoland en Limburg zijn nog nauwelijks gelden besteed of juridisch vastgelegd.

FIGUUR 5.1 : FINANCIELE BIJDRAGEN LANDBOUW

5.2 Grondgebonden landbouw

5.2.1 INTRODUCTIE

Het operationeel doel “grondgebonden landbouw” is in het MJP2 als volgt omschreven: “Verbetering van de ruimtelijke structuur van de grondgebonden landbouw door:

- Vergroting van de landbouwkavels met ten minste 10% ten opzichte van de Ausgangssituatie in het plangebied;
- Verbetering van de betreffende landbouwkavels”.

De verbetering van de landbouwkavels vanuit het ILG, betreft grondruil en inrichtingsmaatregelen. Voor de grondruil staan de provincie twee instrumenten ter beschikking, namelijk kavelruil en wettelijke herverkaveling.

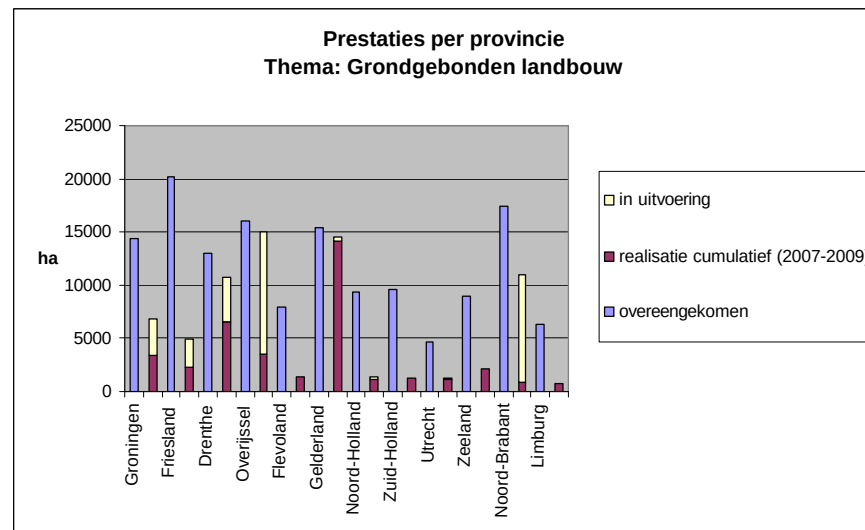
In de Bestuursovereenkomst is ook een afspraak opgenomen over de grondvoorraad voor de landbouwstructuurverbetering. Deze grondvoorraad dient primair als smeermiddel voor de kavelruilprocessen om nadelige gevolgen voor de landbouw als gevolg van de realisatie van EHS en RodS op te vangen.

5.2.2 PRESTATIES EN DOELBEREIK

Lopende verplichtingen

Er is een start gemaakt met de realisatie van de taakstelling (Tabel 5.2 en Figuur 5.2). De rijksbijdrage die in de Bestuursovereenkomst is overeengekomen, is aan bestedingen en vastgelegde verplichtingen opgemaakt. Dit is veroorzaakt doordat de opgenomen bedragen voor lopende verplichtingen in de Bestuursovereenkomst niet zijn aangepast aan de feitelijk overgedragen verplichtingen bij het Overdrachtsprotocol. De uitgaven voor inrichting Grondgebonden Landbouw hebben voor meer dan 75 % betrekking op projecten van vóór 2007, waarvan de verplichtingen bij de start van het ILG zijn overgedragen van het Rijk aan de provincies (Price Waterhouse Coopers, 2007). Voor de inrichting van de Grondgebonden Landbouw zijn de uitgaven aanmerkelijk groter gebleken dan waarvan in de Bestuursovereenkomst was uitgegaan. De ten tijde van de ondertekening van het Overdrachtsprotocol gemaakte afspraken over doorwerking hiervan in de Bestuursovereenkomsten heeft nog niet plaatsgevonden. Dit is de reden waarom in veel provincies het ILG-budget voor grondgebonden landbouw vrijwel is besteed en in een enkele provincie reeds is overschreden.

TABEL 5.2: FINANCIËEL OVERZICHT GRONDGEBONDEN LANDBOUW (x 1.000€)				
Budget	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd en besteed
Rijksbijdrage	100.310	71.784	42.294	114%
Provinciale bijdrage	41.430	10.116	6.022	39%
Bijdrage derden	97.740	16.115	12.562	30%
TOTAAL	239.480	98.015	60.878	67%

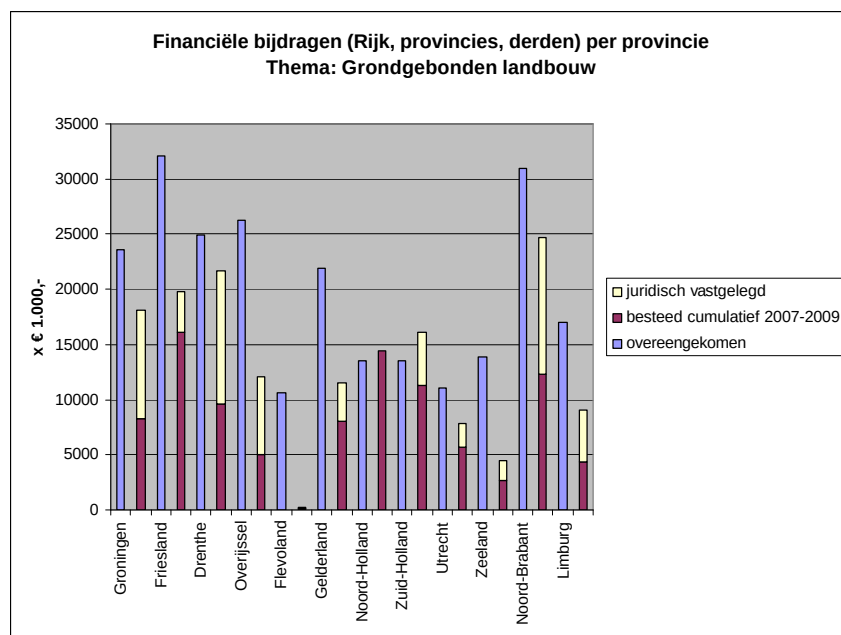

FIGUUR 5.2 : PRESTATIES GRONDGEBONDEN LANDBOUW

Prestatiedefinitie grondgebonden landbouw

De overeengekomen prestaties zijn gerelateerd aan de uitgaven op nieuwe ILG-verplichtingen. Voor nieuwe verplichtingen grondgebonden landbouw is in de Bestuursovereenkomst een taakstellende prestatie vastgelegd (totaal 143.000 ha). Bij de start van het ILG in 2007 is geen heldere definitie gemaakt, over de wijze waarop deze prestatie gemeten zou moeten worden. In 2008 is een eerste definitie vastgelegd, gericht op het bepalen van de bedrijfsoppervlakte van grondgebonden landbouwbedrijven, waarop tenminste een vergroting van de gemiddelde kavelgrootte van 10 % gerealiseerd is. Deze definitie bleek nog te veel interpretatieruimte te laten waardoor er verschil in definitie tussen provincies ontstond. Daarom is de definitie in 2009 verder verduidelijkt en is door DLG eind 2009 een GIS-tool ontwikkeld waarmee de prestatie gemeten kan worden. Uit de gerapporteerde resultaten blijkt dat nog niet alle provincies hiervan gebruik hebben gemaakt. De resultaten lopen uiteen.

Verreweg de meeste provincies zijn op een kwart van de realisatie-taakstelling, een aantal provincies heeft nog een grote taakstelling voor de boeg. Een klein aantal provincies ligt op schema, en in enkele gevallen zelfs ver daar boven. Een dergelijk hoge prestatie is mogelijk beïnvloed door verschil in interpretatie van de definitie door één of meer provincies. Dit is niet zonder meer de enige verklaring. Zo is in Drenthe kavelruil bijvoorbeeld zeer succesvol gebleken, terwijl dit in Flevoland lastig van de grond komt. De oorzaak daarvan ligt in een verschil in regionale en lokale omstandigheden.

FIGUUR 5.3 : FINANCIËLE BIJDRAGEN GRONDGEBONDEN LANDBOUW

5.2.3 OVERIGE RESULTATEN

Alle provincies hebben het onderwerp “vergroting landbouwkavels” direct of indirect verankerd in het provinciaal beleid. Dit is onder andere gedaan door het onderwerp op te nemen als onderdeel van een omgevingsvisie, als onderdeel van het landbouwbeleid en in het pMJP. Tevens hebben alle provincies maatregelen genomen ter verbetering van de verkaveling. Een groot deel van de provincies heeft een kavelruilbureau, Stichting Kavelruil of kavelruilcoördinator ingezet. De kern van alle maatregelen is dat agrariërs worden benaderd; een actieve houding in plaats van een passieve houding.

De prestatieafspraken over verbetering van de ruimtelijke structuur zijn uitgedrukt in “oppervlakte van bedrijven waar sprake is van ten minste 10 % vergroting van de gemiddelde kavelflank”. Dit is slechts één meetbaar onderdeel van structuurverbetering en daar waar het gaat om structuurverbetering betreft het vooral kavelruil. Een duurzame landbouwstructuur vergt echter ook aandacht voor andere aspecten, namelijk het verbeteren van de bereikbaarheid van kavels, vergroten nabijheid huiskavels, toegankelijkheid, verbeteren waterstructuur en dergelijke. De cijfers laten derhalve slechts een deel van de werkelijke resultaten in het veld zien..

5.2.4 DE ANALYSE

In de ILG-overeenkomsten is afgesproken om als operationeel doel voor grondgebonden landbouw 10% kavelvergroting te hanteren en de rijkscofinanciering voor de POP-gelden aan dit doel te koppelen. Dit maakt het lastig om de POP-gelden daadwerkelijk in te zetten zeker nu de ILG-middelen zijn besteed aan lopende verplichtingen waarvoor geen POP-middelen kunnen worden geclaimd. Vanuit het POP is een bredere doelomschrijving inmiddels mogelijk.

De doorwerking van overdrachtsprotocollen in de bestuursovereenkomsten heeft nog niet plaatsgevonden. De provincies hebben lopende verplichtingen overgenomen van het Rijk, maar de bijbehorende budgetten zijn niet toereikend. De lopende verplichtingen, aangegaan door LNV vóór 1 januari 2007, blijken groter te zijn dan waar in 2006 bij het opstellen van de Bestuurovereenkomsten 2007-2013 van is uitgegaan.

Verbetering van de ruimtelijke structuur voor de landbouw wordt in veel gebieden mede bereikt in samenhang met het realiseren van natuur- en waterbergingsgebieden. Door gerichte inzet van het kavelruilinstrumentarium worden meerdere doelen tegelijkertijd gerealiseerd. Kavelruil kan op basis van vrijwilligheid of binnen het wettelijk

kader van de WILG. Provincies gaan hier verschillend mee om, afhankelijk van de gebiedsopgaven en de uitgangssituatie in de gebieden.

De nog lopende landinrichtingsprojecten worden doorkruist door voort-schrijdend inzicht op het gebied van natuur en landschap. De BBL-gronden (Bureau Beheer Landbouwgronden) zijn inzetbaar. Een bot-tum-up methode, dus vanuit het gebied, waarbij integraal wordt ge-werkt, leidt tot meer prestaties. Ook het inzetten van een “revolving fund” met eigen provinciaal budget - zoals in Overijssel - om de kavel-ruilen op gang te helpen is succesvol.

5.2.5 AANDACHTSPUNTEN

De relatief geringe voortgang c.q. het doorschuiven van de uitvoering naar de tweede helft van de ILG-periode veroorzaakt een onderbeste-ding van de POP-gelden die voor deze doelstelling zijn gereserveerd. Vanwege het N+2 regime van het POP is er risico op het mislopen van Brusselse gelden (de zogenoemde vierverdubbelaar). Indien dit weg-valt, zijn de beoogde resultaten in 2013 niet haalbaar en behoeven de doelen bijstelling.

Het bereiken van synergie is lastig, doordat de verschillende subsidie-regelingen niet op elkaar zijn afgestemd. Projecten willen soms meer-dere doelen dienen, maar het lukt niet de verschillende subsidierege-lingen daarop af te stemmen.

5.2.6 PROGNOSE DOELBEREIKING 2013

Er is veel onzekerheid over het bereiken van de landelijke ILG-prestaties. De reden hiervan is dat veel projecten nog in een voorbe-reidende fase zitten en dat de uitvoering afhankelijk is van bijvoor-beeld de planning van initiatieven die via POP-gelden worden gefinan-cierd. Ook bestaat er nog onduidelijkheid bij de provincies over de consequenties van definitieveranderingen.

5.3 Duurzaam ondernemen

5.3.1 INTRODUCTIE

Onderdelen van een duurzame productie door de land- en tuinbouw zijn:

- Verminderen gebruik gewasbeschermingsmiddelen, mineralen en energie;
- Het sluiten van kringlopen van mineralen;
- Bevorderen duurzaam bodemgebruik;
- Het gebruik van duurzaam geproduceerde grondstoffen;
- Hergebruik van reststoffen;
- Bijdrage aan een vergroening van de economie (biobased eco-nomy).

Met de pilots duurzaam ondernemen beogen Rijk en provincies de kennis te vergroten van maatregelen die een duurzame productie in land- en tuinbouw bevorderen. De provincie ontwikkelt pilots die het Rijk moet goedkeuren. Het betreft projecten die zich richten op agro-biodiversiteit en duurzaam bodemgebruik. Een speciaal voor agrobio-diversiteitsprojecten opgesteld kennis- en leertraject dient ter onder-steuning en voor informatie-uitwisseling bij het opzetten, uitvoeren en evalueren van de pilots.

5.3.2 PRESTATIES EN DOELBEREIK

De budgetten van Rijk, provincies en derden voor duurzaam onderne-men in de landbouwsector onder het ILG zijn samengevat in Tabel 5.3.

De meeste provincies hebben pilots in voorbereiding of pilots die reeds gestart zijn. In totaal is 40 % van het totale budget besteed. Vooral derden investeren fors. De eerste resultaten in het veld zijn inmiddels zichtbaar.

TABEL 5.3: FINANCIËEL OVERZICHT DUURZAAM ONDERNEMEN (x 1.000 €)				
	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd + besteed
Rijksbijdrage	9.960	1.503	1.992	36%
Provinciale bijdrage	8.650	927	1.460	28%
Bijdrage derden	4.740	1.214	2.343	75%
TOTAAL	23.350	3.644	5.795	41%

5.3.3 OVERIGE RESULTATEN

Alle provincies hebben duurzaam ondernemen op eigen wijze opgenomen in het provinciale beleid. Opvallend daarbij is het uiteenlopende planniveau: van integraal beleid (streekplan) tot sectoraal beleid (landbouwnota) of concrete actieprogramma's.

Alle provincies hebben pilots uitgezet om een duurzame productie voor de land- en tuinbouw te bevorderen. Het aantal pilots per provincie is zeer divers en afhankelijk van de gemaakte afspraken in de bestuurs-overeenkomsten. Echter, het aantal pilots is voor het ministerie van VROM niet bepalend. De achterliggende resultaten zijn dit wel. Bundeling van pilots kan leiden tot meer en betere resultaten. Dit vraagt derhalve om een aanpassing van de prestatieafspraken.

Een groot aantal provincies geeft aan zichtbare resultaten in het veld te boeken. Een kwart geeft aan dat het hiervoor te vroeg is, omdat de pilots lopende, of nog in voorbereiding zijn. Het betreft veelal meerjarige pilots, waardoor op termijn pas duidelijk wordt of een pilot daadwerkelijk opschaalbaar is en/of voldoet aan de behoefte van de landbouwsector.

5.3.4 DE ANALYSE

Er blijkt landelijk veel enthousiasme en betrokkenheid bij de pilots, zowel bij onderzoekers, de praktijk, uitvoerders en andere betrokken partijen zoals LTO en waterschappen. Wellicht is dit inherent aan een pilot, maar gezien de opvolging die verschillende projecten krijgen, slaat het "duurzaam ondernemen" wel degelijk aan.

Onder de Pilot Agrobiodiversiteit zijn in Overijssel 3 projecten gestart:

- "Nuttige organismen op boomkwekerijen": toepassing van kennis op boomkwekerijen om het bestrijdingsmiddelengebruik terug te brengen. Op drie kwekerijen is gewerkt met nuttige organismen (roofmijten), waarbij het aantal bespuitingen fors is teruggebracht. Hier wordt een vervolg aan gegeven.
- "Vergeten rassen, vergeten gewassen": herintroductie van oude rassen/gewassen in de bedrijfsvoering. Vijf agrariërs hebben drie oude rassen en drie oude gewassen ge(her)introduceerd en hiermee kennis en ervaring opgedaan. De ervaringen zijn breed uitgedragen en er start een nieuw ketenproject.
- "Echt Overijssel" en "Praktijknetwerken" (een project in 2 delen). Dit is een groot project. Trekker is de Animal Sciences Group (ASG) van Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR) in samenwerking met Natuurmonumenten en Stichting Dianthus. Het belangrijkste thema van het project is het sluiten van mineralenkringlopen, maar het project richt zich in brede zin op een verdere verduurzaming van de landbouw. (www.echtoverijssel.nl)

De pilots hebben een leerdoelstelling. De opgedane kennis is voor provincies en het ministerie van VROM ontsloten via het Stimuleringsprogramma SPADE. SPADE verzamelt zoveel mogelijk kennis over duurzaam bodembeheer en agrobiodiversiteit, zowel uit studie en onderzoek als uit kennis en ervaringen vanuit de agrarische praktijk. De informatie-uitwisseling is echter voor verbetering vatbaar: er wordt nog te weinig gebruik gemaakt van de mogelijkheid om via SPADE informatie te brengen en te halen.

De provincies monitoren de voortgang in financiën en prestaties van de pilots. Hiervoor hanteren zij de afspraken met het Rijk. Meerdere provincies geven het signaal af dat de gestelde vereisten aan de moni-

toring te zwaar zijn en een te grote aanslag op de projectbudgetten vormen. Monitoring is echter van groot belang voor vervolgotrajecten. Het werken met grotere pilots - wellicht door bundeling van pilots - en met grotere samenwerkingsverbanden kan een oplossing bieden.

Voor de pilots duurzaam ondernemen is een koppeling met POP-gelden mogelijk. Dit blijkt in de praktijk om meerdere redenen lastig. Allereerst blijkt de route via DR vertragend te werken. Daarnaast is het afhankelijk van de wijze waarop provincies het POP en ILG in hun organisatie hebben ingebed en of de gelden soepel gekoppeld kunnen worden of niet. In Noord-Holland is dit gelukt, met als cruciale factor dat de POP-coördinator ook de landbouwpilots onder zijn hoede heeft. Met een soepele koppeling worden gelden beter benut. Ook het uitruilen van versnipperde provinciale budgetten kan kansen bieden.

In Flevoland wordt het project "Actief randen beheer" uitgevoerd. Het gaat hier om de aanleg van FAB-randen (Functionele Agro Biodiversiteit). Nu nemen 30 agrariërs deel en dit zal oplopen tot circa 80 deelnemers. Er is circa 18 ha aan randen gerealiseerd. Eén van de in het oog springende resultaten is dat een FAB-rand van 3 meter breed in de praktijk te smal blijkt te zijn, en wel om de volgende redenen: een bredere rand biedt meer "ruimte" voor natuurlijke vijanden, meer variatie, heeft praktische voordelen, er ontstaat een bredere natuurlijke buffer, trekt andere/meer natuur en heeft een positieve invloed op de bodemgesteldheid. Daarom is overgegaan op de aanleg van randen van 6 meter breed. Nadeel zijn de extra kosten die een brede rand met zich mee brengt. Omdat de huidige pilot succesvol verloopt, is er voor gekozen deze voort te zetten en uit te breiden.

5.3.5 AANDACHTSPUNTEN

De provincies noemen drie typen aandachtspunten. In de eerste plaats stelt het ministerie van VROM hoge eisen aan monitoring en dat is kostbaar. Het toetsingstraject is ingewikkeld. Vervolgens moet het ministerie van VROM (als bevoegd gezag) instemmen met de monitoring en dat vraagt een lange doorlooptijd. Ten tweede verloopt de financiering van de projecten moeizaam; het regelen van cofinanciering blijkt lastig te zijn evenals het koppelen met

POP-financiering. Ook zijn er ingewikkelde voorwaarden gesteld aan de POP-financiering met als resultaat een vertraging in het proces. Tot slot gaat het om vrij grote en tijdrovende projecten voor ondernemers en particulieren.

5.3.6 PROGNOSE DOELBEREIKING 2013

In elke provincie lopen pilots. In de Bestuursovereenkomsten zijn prestatieafspraken tussen het Rijk en de provincies gemaakt over de aantallen uit te voeren pilots. Het ministerie van VROM wil hier niet te stringent aan vasthouden: niet de aantallen zouden leidend moeten zijn, maar de resultaten. Op dit moment zijn er al resultaten geboekt, maar de verwachting is dat deze vooral de komende jaren zichtbaar worden als de pilots – die nu in voorbereiding zijn - op stoom zijn.

Een negatieve invloed op het behalen van de resultaten is dat de beoordelingen en goedkeuringen veel tijd vragen en weinig flexibiliteit bieden. Daarnaast speelt de economische crisis een negatieve rol; provincies moeten bezuinigen en ook bij andere partijen in het gebied is er minder financiële ruimte voor initiatieven.

6 RECREATIE

SAMENVATTING

Recreatie om de Stad (RodS)

RodS staat voor Recreatie om de Stad. De opgave voor RodS bestaat kort samengevat uit het verwerven van gronden en het zodanig inrichten ervan dat rond en in de nabijheid van steden aantrekkelijke, openbaar toegankelijke recreatiegebieden ontstaan die met de steden verbonden zijn. Het is een opgave in de drie Randstadprovincies en Gelderland. Recreatie in een sterk verstedelijkte omgeving dient niet alleen de stedeling, maar versterkt ook de internationale concurrentiepositie van de Randstad.

Van de in de ILG-bestuursovereenkomsten afgesproken prestatie voor verwerving en voor inrichting van lopende verplichtingen is per 1-1-2010 circa 35% gerealiseerd en lopen daarmee op schema; voor inrichting van nieuwe verplichtingen is meer dan 95% juridisch verplicht.

Inmiddels zijn de provincies juridische verplichtingen aangegaan en hebben zij uitvoeringsovereenkomsten gesloten voor projecten waar bestemmingsplanprocedures zijn gestart. De totale (juridische en bestuurlijke) verplichtingen voor inrichting leiden tot een ingerichte oppervlakte, die aanzienlijk hoger is dan de afgesproken prestaties. Deze overschrijding is vooral terug te voeren op Zuid-Holland. De provincie zet daarmee in op een evenwicht tussen prestaties en budgetten. Noord-Holland heeft met nieuwe uitvoeringsconcepten evenwicht gebracht tussen prestaties en budgetten. Het niet-uitvoeren van de projecten waarvoor door de provincies bestuurlijke verplichtingen zijn aangegaan levert desinvesteringen op en is ongewenst.

De belangrijkste aandachtspunten voor de provincies bij het realiseren van RodS zijn de beschikbaarheid van voldoende tijd en budget. De projecten worden veelal met gebiedsontwikkeling gerealiseerd. De koppeling met rode en grijze functies vergt tijd.

De provincies hechten eraan op te merken dat er vanaf 2014 geen middelen gereserveerd zijn op de rijksbegroting voor afronding van de taakstelling RodS. De stijging van de inrichtingskosten en de kosten voor grondverwerving (als gevolg van toenemende inzet van onteigening en verwerving op basis van volledige schadeloosstelling en onteigening) baart zorgen. Deson-

danks heeft Minister Verburg op 8 mei 2008 de provincies gevraagd alles in het werk te stellen om de volledige taakstelling in 2013 te realiseren.

Het is noodzakelijk dat Rijk en provincies afspraken maken over de realisatie van de restanttaakstelling.

Bufferzones

In Nederland zijn tien groengebieden binnen de nationale stedelijk netwerken aangewezen als Rijksbufferzone. Deze liggen in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland en Limburg. Voor deze gebieden voert het Rijk een restrictief ruimtelijk beleid om verdere verstedelijking te voorkomen. De taakstelling wordt gerealiseerd via de thema's RodS en EHS, het programmabeheer, de groene diensten en het landschapsbeheer Nederland.

Daarnaast heeft het Rijk voor deze gebieden een transformatieopgave geformuleerd om te komen tot aantrekkelijk dagrecreatieve gebieden tussen de steden. Door lopende zaken zoals RodS en EHS, al dan niet gecombineerd met de aanpak voor nationale landschappen, in gebiedsontwikkeling op te pakken, wordt een plus gecreëerd.

Deze transformatieopgave wordt door provincie en/of samenwerkende gemeenten ter hand genomen. Het Rijk ondersteunt hen daarin. Rijk en provincie maken afspraken over de wijze waarop de transformatie van de bufferzones wordt gerealiseerd in gebiedsakkoorden, uitvoeringsstrategieën en uiteindelijk in intergemeentelijke structuurvisies.

De meeste provincies werken aan de uitvoering via de reeds lopende thema's. De betrokken provincies nemen meer en meer een regisserende rol in. De benadering van rijksbufferzones als zijnde een gebiedsproces en het opstarten van samenwerkingsverbanden blijkt een succesfactor te zijn, zowel inhoudelijk als procesmatig. Maar gebiedsontwikkeling vraagt tijd en samenwerking met veel partijen. De plus is daardoor nog niet duidelijk zichtbaar. De synergie met andere beleidsvelden vormt hiervoor wel een goede basis. Het Ministerie van VROM heeft aangegeven te willen bekijken hoe de aanpak sneller tot resultaten kan leiden. Noord-Holland is de enige provincie die in haar rol als gebiedsregisseur met de regio actief werkt aan invulling en realisatiemogelijkheden van de transformatie door het opstellen van ontwikkelstrategieën.

Voor de komende ILG-periode is het van belang dat het Rijk de transformatieopgave actief steunt in het MIRT, of anderszins bijdraagt aan de uitwerking

van nieuwe financieringsstrategieën. Het beheeraspect moet hiervan ook een onderdeel zijn.

Verbeteren toegankelijkheid

Het verbeteren van de toegankelijkheid is essentieel voor de recreatieve waarde van een gebied. Naast het realiseren van de ILG-prestaties voor Landelijke Routenetwerken en Wandelen over Boerenland investeren de provincies ruim in de aanleg van overige wandel- en fietspaden. Het oplossen van knelpunten in het varen is lastig uit te voeren, vanwege de hoge kosten, de volgens de provincies te lage rijksbijdrage en de complexiteit van de opgave. Met uitzondering van deze knelpunten denken de provincies de afgesproken prestaties in deze periode te kunnen realiseren.

De ILG-doelen vormen een plus op het eigen beleid van de provincies voor recreatieve verbindingen, maar de realisatie is moeilijk aan te sturen en zeer divers. De vraag is gerechtvaardigd of de Landelijke Routenetwerken in het ILG moeten blijven.

6.1 Introductie

Dit hoofdstuk bevat de volgende hoofdthema's:

- Recreatief groen om de stad
 - o Recreatie om de Stad (RodS)
 - o Bufferzones
- Verbeteren toegankelijkheid
 - o Landelijke Routenetwerken (LR)
 - o Wandelen over Boerenland (WoB)

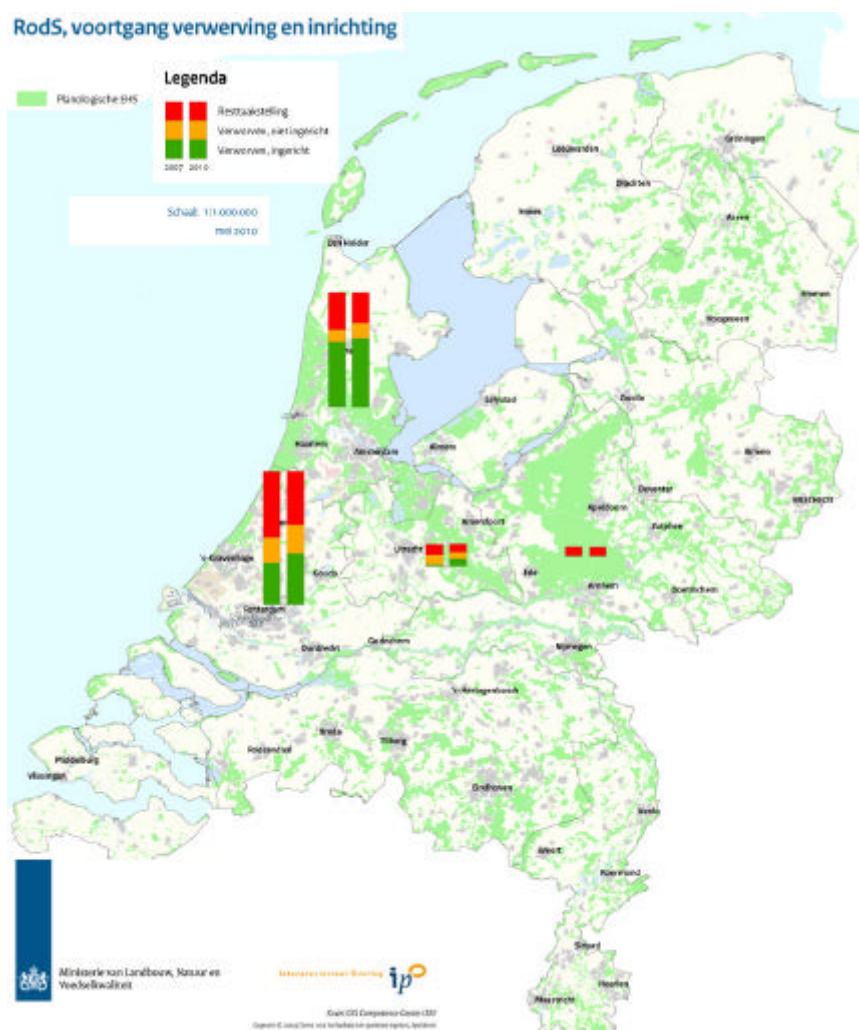
De thema's zijn in de volgende paragrafen beschreven.

6.2 Recreatie om de Stad (RodS)

6.2.1 INTRODUCTIE

Het operationele doel van RodS is voor de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Gelderland een opgave. Het doel is de realisatie van gebieden, verbindingen en plaatsen voor dagrecreatie in de stedelijke omgeving:

- die aansluiten bij de regionale recreatiebehoefte;
- met een gemiddelde opvangcapaciteit van ten minste 20 personen per dag per ha;
- die volledig zijn opengesteld en waarbij de basisvoorzieningen zonder betaling toegankelijk zijn voor wandelen, fietsen en rusten; voor specifieke voorzieningen mag een prijs worden gevraagd, mits in principe elke Nederlander gebruik kan maken van de betreffende voorziening. De oppervlakte van een specifieke voorziening moet in een redelijke verhouding staan ten opzichte van de totale oppervlakte van het recreatiegebied;
- die bereikbaar zijn via vooral wandel- en fietspaden vanuit de woonomgeving;
- waaraan bekendheid wordt gegeven; waarbij nieuwe bebouwing, verblijfsrecreatie, maatschappelijke instellingen als zorgboerderijen, passantenhavens en overige voorzieningen en activiteiten zijn toegestaan, mits zij een substantiële bijdrage leveren aan de realisatie van de dagrecreatieve behoefte en daarmee leiden tot een structureel bezoek aan het recreatiegebied. Horeca moet passend zijn bij de uitstraling en het recreatief gebruik van het gebied. Woningen, pretparken en jachthavens maken geen deel uit van RodS;
- waarbij vervuulende of versturende activiteiten niet zijn toegestaan, tenzij zij geen of weinig overlast veroorzaken;
- die zijn voorzien van adequate planologische regelgeving.

FIGUUR 6.1: RODS, VOORTGANG, VERWERVING EN INRICHTING

Terugblik

De vraag die regelmatig gesteld wordt, is of dankzij het ILG de realisatie van de opgave sneller gaat. Daar is in deze fase alleen bij benadering iets over te zeggen. In Tabel 6.1 zijn de gemiddelde prestaties in de verschillende perioden naast elkaar gezet.

TABEL 6.1: PRESTATIES VERLEDEN EN HEDEN			
	2002-2004	2005-2006	2007-2009
Verwerving gemiddeld per jaar	542 ha	600 ha	414 ha
Inrichting gemiddeld per jaar	240 ha	170 ha	470 ha

In de periode vóór het ILG is gemiddeld meer grond verworven dan in de ILG-periode tot nu toe. In de periode vóór het ILG werd echter op budget gestuurd en niet op de locatie (kwantiteit versus kwaliteit). In de huidige ILG-periode wordt kritischer gekeken naar de ligging van de aan te kopen percelen, omdat het huidige budget het niet toelaat percelen op te kopen die niet in het juiste gebied liggen. Het gemiddeld aantal ingerichte hectares is hoger in de ILG-periode dan in de periode vóór het ILG. Dit kan verklaard worden uit het gegeven dat bij lopende verplichtingen de aangekochte percelen op de juiste plek liggen en direct tot inrichting kan worden overgegaan.

6.2.2 PRESTATIES EN DOELBEREIK

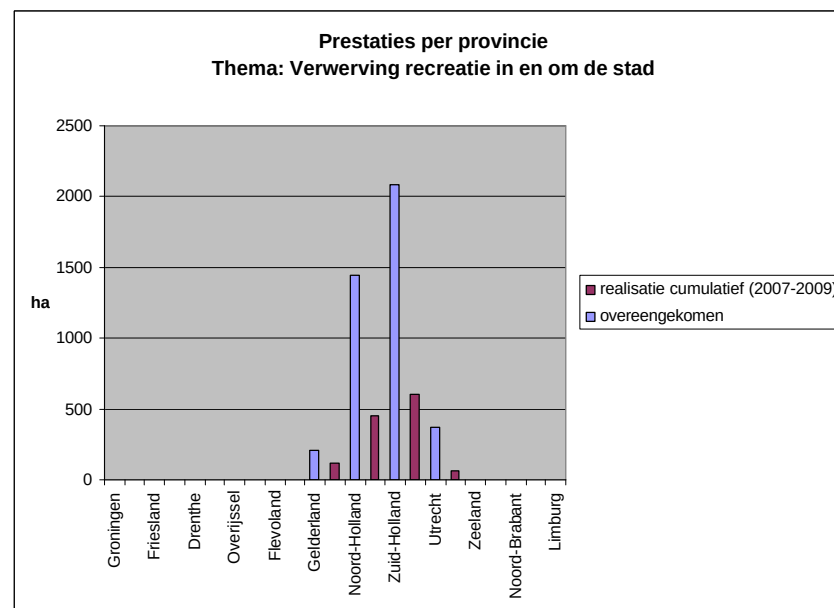
TABEL 6.2: PRESTATIES RODS (HA)				
	Overeengekomen in BO	Gerealiseerd cumulatief	In uitvoering	Gerealiseerd en in uitvoering
Verwerving (inclusief ruilgrond)	3.754 #	1.242	0	33%
Inrichting	2.464	0	2.383 *	97%
Inrichting lopende verplichting	3.915	1.410	0	36%

Prestatie exclusief 500 ha RodS dat in het kader van het Nota Ruimte Project Haarlemmermeer Westflank zal worden gerealiseerd.
 * Daadwerkelijke oplevering kan vóór maar ook na 2013 plaatsvinden.

De opgave voor RodS bestaat kort samengevat uit het verwerven van gronden en het zodanig inrichten dat aantrekkelijke openbare recreatiegebieden ontstaan. In de periode 2007-2009 is in totaal 1.242 ha verworven, dat is 33% van de totale opgave. Daarvan is 933 ha ruilgrond. De opgaven per provincie verschillen sterk. Gelderland heeft de meeste gronden verworven in relatie tot de taakstelling.

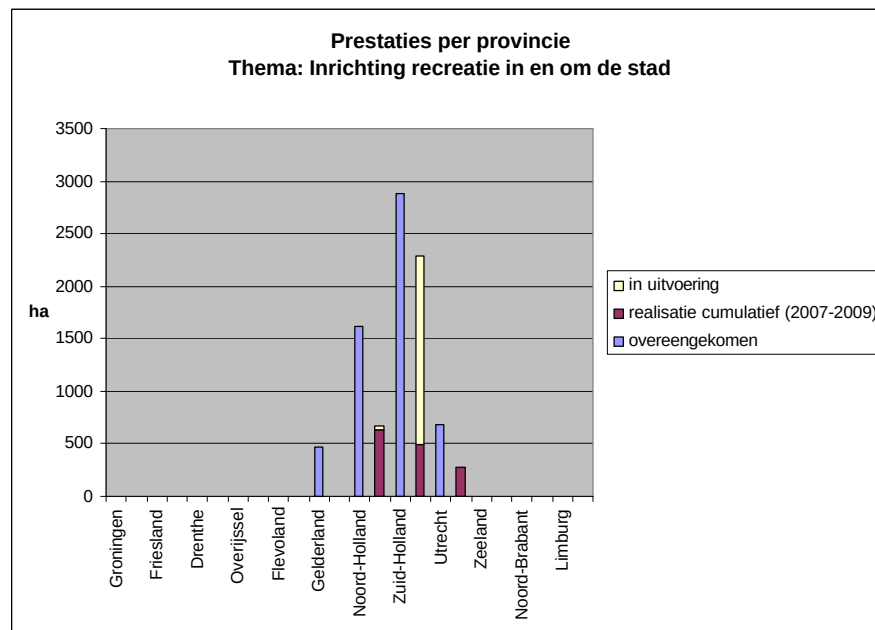
De provincies hebben gezamenlijk 1.410 ha ingericht uit lopende verplichtingen (verplichtingen aangegaan vóór de ILG-periode en opgenomen in de Bestuursovereenkomst). Dat is 36% van de opgave.

In de ILG-periode zijn de provincies ook nieuwe verplichtingen voor inrichting aangegaan. Zuid-Holland is juridische verplichtingen aangegaan voor meer hectares dan afgesproken in de Bestuursovereenkomsten. Daarnaast zijn de provincies bestuurlijke verplichtingen aangegaan voor ongeveer 1.000 ha. Het totale percentage inrichting komt daarmee op ongeveer 140% van de prestaties, die zijn afgesproken in de Bestuursovereenkomsten.

FIGUUR 6.2: PRESTATIES VERWERVING RODS

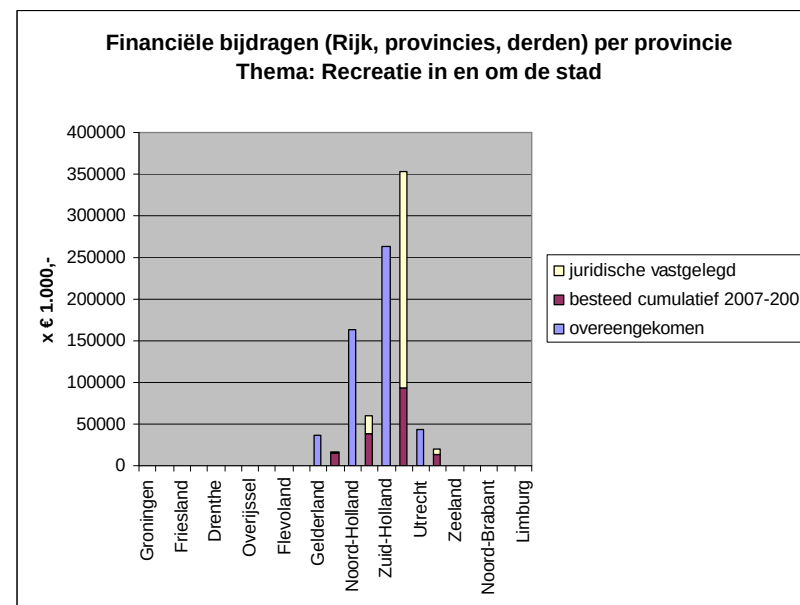
De provincie Zuid-Holland heeft voor inrichting vooral veel projecten in uitvoering.

FIGUUR 6.3: PRESTATIES INRICHTING RODS

	Overeengeko- men in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd + besteed
Rijksbijdrage	470.050	113.164	272.652	82%
Provinciale bijdrage	32.300	5.257	4.473	30%
Bijdrage derden	6.110	41.841	0	685%
TOTAAL	508.460	160.262	277.125	57%

De totale cumulatieve besteding voor verwerving en inrichting be- draagt circa de helft. Dat ligt hoger dan de behaalde prestaties. Wat opvalt is de bijdrage van derden, het synergie-effect (stapeling van doelen en bunding van budgetten) is hier goed zichtbaar. Uit Figuur 6.4 blijkt dat Zuid-Holland meer heeft verplicht dan in de Bestuursovereenkomst is overeengekomen. Dit is het resultaat van de aangegane nieuwe verplichtingen.

FIGUUR 6.4 : FINANCIËLE BIJDRAGEN RODS

6.2.3 OVERIGE RESULTATEN

De provincies zijn vóór de ILG-periode gestart met de realisatie van nieuwe recreatiegebieden om de stad. In 2007 werd geconstateerd dat middelen en ambities onvoldoende op elkaar waren afgestemd. Daarom is met de G4P3 het Impulsprogramma opgezet. Dit is een bundeling van initiatieven die:

- een versnelling in realisatie van de opgave moet bewerkstelligen;
- het ontwikkelen van nieuwe concepten moet stimuleren;
- het leereffect moet vergroten.

Dit Impulsprogramma heeft geleid tot nieuwe concepten zoals “zelf-realisatie”, “Overheid voor Overheid”, het combineren van opgaven zoals waterberging, natuurcompensatie en recreatie, stapelen van functies, et cetera.

De RodS-gebieden leveren een hoog maatschappelijk rendement vanwege een verbetering van de concurrentiepositie van de Randstad, een verbetering in kwaliteit van de leefomgeving, een vermindering van tekorten aan dagrecreatieve mogelijkheden en een toevoeging van kwaliteit aan bufferzones. De G4 onderschrijven de inzet van de provincies hierbij.

Recreatiegebied Geestmerambacht is een gebied waar men kan zonnen, zwemmen, wandelen (met de hond), hardlopen, vliegeren, voetballen en andere vormen van recreatie. Het huidige recreatiegebied Geestmerambacht meet 220 hectare. Het gebied wordt in de nabije toekomst met 250 hectare groengebied en 40 kilometer fietsverbindingen in en naar het gebied uitgebreid. Deze forse verdubbeling van oppervlakte is nodig vanwege de verstedelijking in deze regio.

De uitbreiding en herinrichting van recreatiegebied Geestmerambacht bood een kans om de wensen van kinderen en jongeren mee te nemen in ontwerp en uitvoering van de inrichting van het recreatiegebied. In het voorjaar van 2009 heeft de provincie een pilot jeugdparticipatie geïnitieerd. Aan jeugd tussen de acht en zeventien jaar, woonachtig in Alkmaar, Heerhugowaard en Langedijk werd gevraagd om mee te denken over en mee te werken aan recreatiemogelijkheden in het gebied. Zo kon waardevolle erva-

ring en kennis worden opgedaan over jeugdparticipatie bij ruimtelijke opgaven.

Voor invulling van de pilot is gebruik gemaakt van de methodiek Kidsand-landscape. Om van idee tot een ontwerp te komen zijn drie jeugdatelier gehouden. Om het draagvlak onder jeugd in het verzorgingsgebied van het recreatiegebied te toetsen, is een webenquête gehouden onder kinderen en jongeren in de directe omgeving.

In de bestuursovereenkomsten hebben aanpassingen plaatsgevonden: provincies hebben op hun verzoek ruimte gekregen om nieuwe uitvoeringsconcepten uit te voeren. Met behulp van deze uitvoeringsconcepten heeft Noord-Holland evenwicht gebracht tussen de prestaties inrichting en verwerving (Bestuursovereenkomst 2007: 1.100 ha grond, 400 ha inrichting) en richt 300 ha –700 ha extra in. Zuid-Holland heeft evenwicht aangebracht door het aangaan van 1.200 ha aan extra juridische verplichtingen (Bestuursovereenkomst 2007: 2.100 ha grond, 800 ha inrichting).

6.2.4 DE ANALYSE

Een vergelijking van de huidige prestaties met de prestaties uit het verleden levert het volgende beeld op. De aanpak van de provincies is in essentie vergelijkbaar. Er wordt vooral geïnvesteerd in samenwerking met betrokken partners en het verkrijgen van draagvlak bij de betrokken partners, maatschappelijke organisaties en bewoners. Dit ziet men als belangrijke succesfactor. Daarnaast worden gemaakte afspraken met partijen vastgelegd in overeenkomsten of convenanten en de provincie faciliteert de processen waar nodig met de inzet van kennis, bemiddeling, et cetera. Het vastleggen leidt tot duidelijkheid en maakt sturing mogelijk. Faciliteren door de provincies versnelt het proces en levert “goodwill” op.

Er zijn ook verschillen. In Zuid-Holland en Utrecht wordt vooral ingezet op verwerving en inrichting van vlakdekkende RodS-gebieden, terwijl Noord-Holland ook inzet op de realisatie van recreatieve infrastructuur

(voor wandelen, fietsen, paardrijden e.d.). Daarmee wordt naast het inrichten van een aaneengesloten gebied ook de recreatieve toegankelijkheid van het landelijk gebied vergroot.

Een actieve grondstrategie lijkt effectief. Utrecht en Zuid-Holland bijvoorbeeld kennen prioritair gebieden, Noord-Holland heeft een Aankoopstrategieplan opgesteld en stelt, net als Zuid-Holland, extra inrichtingsbudgetten beschikbaar. Dat wordt in Noord-Holland mede mogelijk gemaakt doordat overheden de grond om niet of tegen geringe bijdragen ter beschikking stellen voor RodS en agrariërs op eigen grond een deel van de opgave realiseren. Op deze wijze wordt op dit moment 362 ha ingebracht. Het “bespaarde bedrag” voor aankoop, zal de provincie inzetten voor de inrichting van het gebied. De provincie kan door de inzet van vooral Overheid voor Overheid en zelfrealisatie ongeveer het dubbele aantal hectares inrichting realiseren dan op basis van de oorspronkelijke afspraken in de Bestuursovereenkomst was overeengekomen.

De provincies Noord-Holland, Utrecht, Zuid-Holland en Gelderland maken gebruik van het onteigeningsinstrument of geven aan hiervan in de toekomst gebruik te maken. Dit instrument leidt niet tot een versnelling, maar geeft wel zekerheid over realisatie van de opgave. Een nadeel van het instrument is dat de kosten voor verwerving hoger zijn en dat het in beperkte mate (10% van de gronden voor EHS en RodS samen mag verworven worden met inzet van het instrument) kan worden ingezet.

De provincies schatten in dat zij voor circa 50% van de restanttaakstelling tot 2013 gebruik moeten maken van het instrument volledige schadeloosstelling of wettelijke onteigening.

Private partijen leveren ook een bijdrage aan de inrichting en het vergroten van de aantrekkelijkheid door voorzieningen in de recreatiegebieden aan te leggen. Voorbeelden zijn passantenhavens, pleisterplaatsen, golfbaan, forellenvisvijver, zorgboerderij, recreatieboerderij, et cetera.

De provincies richten voor verdere ontwikkeling en beheer een organisatie op, bijvoorbeeld in Gelderland wordt een Openbaar Lichaam op-

gezet, die de taken op zich neemt. Communicatie over en bekendheid geven aan de recreatiegebieden wordt georganiseerd door de beheerders, recreatieschappen en Staatsbosbeheer. De planologische verankering van de RodS vindt plaats in de provinciale streekplannen/structuurvisies en gemeentelijke bestemmingsplannen.

6.2.5 AANDACHTSPUNTEN

De provincies zien twee grote aandachtspunten: de beschikbaarheid van voldoende tijd en van voldoende budget.

Het budget zal naar verwachting in 2010 volledig zijn verplicht en als de provincies verder gaan met grondverwerving en daarbij over moeten gaan op het betalen van volledige schadeloosstelling of onteigening, moet er zicht zijn op beschikbare middelen. Het instrument kan namelijk niet ingezet worden zonder dat het benodigde budget voor verwerving en inrichting daadwerkelijk aanwezig is, omdat de rechter hierop zal toetsen. De provincies hebben daarom behoefte aan zicht op middelen voor de langere termijn. Een doorkijk naar de periode na 2013 is noodzakelijk. De afhankelijkheid van gerechtelijke procedures houdt overigens ook een risico in voor de haalbaarheid van de termijn van 2013. De provincies constateren dat een verlenging van uitvoeringstermijn noodzakelijk is vanwege de doorlooptijd van de procedures.

Andere aandachtspunten hebben betrekking op de grondmarkt, draagvlak en de discussie met het Rijk over de definitie van “prestatie in uitvoering”.

De provincies geven aan dat de inflexibiliteit van de grondmarkt hen parten speelt. De opgave speelt in de randstedelijke provincies waar de druk op de grond groot is en waar veel partijen actief zijn, wat vraagt om extra inzet op samenwerking. De beschikbaarheid van ILG-middelen voor verwerving en inrichting zijn te beperkt om de opgave snel en met voldoende kwalitatief niveau te realiseren, aldus de pro-

vincies. Dat heeft provincies er toe gebracht projecten te herijken en (opnieuw) te onderhandelen met andere betrokkenen.

Het heeft in de gebieden lange tijd ontbroken aan draagvlak om tot functieverandering over te gaan. Dat blijkt ook uit de cijfers, er is vooral vooruitgang geboekt op de “oude opgaven”, de zogenoemde lopende verplichtingen. De nieuwe opgaven zijn voor een groot deel zichtbaar onder “prestaties in uitvoering”. Hier dienen volgens de provincies dus ook de bestuurlijke verplichtingen onder gerekend te worden.

Tussen de vier RodS-provincies loopt een discussie met het Rijk over de definitie van “prestaties in uitvoering”. De provinciale versie, inclusief bestuurlijke verplichtingen, levert een completer beeld van geleverde prestaties, wat er concreet onderhanden is en welke verplichtingen daarbij horen. Dat is nodig om aan te geven dat het proces in een aantal gebieden al zover is gevorderd dat middelen vastgezet moeten worden om desinvesteringen te voorkomen. Het koppelen van bestuurlijke verplichtingen aan juridisch vastgelegde verplichtingen is dus ook noodzakelijk om tot volledige schadeloosstelling dan wel ont-eigening over te kunnen gaan.

Het Rijk is van mening dat alleen bij juridische verplichtingen sprake is van een daadwerkelijke verplichting uit het ILG-budget; het onderscheid tussen juridische en bestuurlijke verplichtingen moet zichtbaar blijven.

6.2.6 PROGNOSE EN DOELBEREIK 2013

De acties van de provincies zijn erop gericht de afgesproken prestaties te halen. Door de RodS opgave te verknopen aan andere opgaven zoals waterberging en woningbouw in gebiedsontwikkeling, is door provincies winst geboekt in draagvlak en worden mogelijkheden van werk met werk maken benut. Bovendien wordt in de nieuwe ontwikkelingen ingespeeld op nieuwe inzichten rond het oplossen van recreatie-tekorten. Er vindt dus tegelijkertijd een herijking van het beleid plaats. Dit is de winst die met ILG en het Impulsprogramma werd beoogd,

maar het heeft wel tijd nodig. Het bekende motto van gebiedsontwikkeling: “alleen ga je sneller, samen kom je verder”, gaat zeker hier op. Dit betekent dat de realisatie qua inrichting mogelijk niet gehaald wordt in deze planperiode, terwijl de projecten wel al in uitvoering zijn. Ook de inzet van het onteigeningsinstrument, hoewel versnellend voor de uitvoering, levert vertraging op door de lange proceduredtijd. Eenmaal gestart met de procedure, is het onmogelijk het project later alsnog stil te zetten. Het is daarom onmogelijk om deze complexe, langjarige projecten te binden aan een eindtermijn. Opknippen in deelprojecten die vóór 2014 gerealiseerd zijn, is geen optie, omdat de opgaven aan elkaar verknoot zijn. Opknippen zou desinvesteringen tot gevolg hebben.

Op 8 mei 2008 heeft Minister Verburg de provincies gevraagd alles in het werk te stellen om de volledige taakstelling in 2013 te realiseren. Op 1 januari 2010 bedroeg de restanttaakstelling voor verwerving 3.886 ha (Tabel 6.4) en voor inrichting (fysiek) 7.492 ha (Tabel 6.5).

TABEL 6.4: PRESTATIES VERWERVING (HA)

	Overeengekomen in BO	Restanttaakstelling (per 2010)
Gelderland	470	177
Utrecht	1.175	446
Noord-Holland	5.961	1.134
Zuid-Holland	6.957	2.129
TOTAAL	14.563	3.886

TABEL 6.5: PRESTATIES INRICHTING (HA)

	Overeengekomen in BO	Restanttaakstelling (per 2010)
Gelderland	470	449
Utrecht	1.175	804
Noord-Holland	5.961	1.949
Zuid-Holland	6.957	4.290
TOTAAL	14.563	7.492

De herijking van het beleid gaat ondertussen door. In G4P3-verband wordt gezocht naar de invulling van een Randstadbenadering van landschap in brede zin (de groenblauwe delta). Noord-Holland is in 2006 gestart met de uitwerking van het Metropolitane Landschap. De provincie Zuid-Holland heeft het concept overgenomen. Een integrale, ontwikkelingsgerichte benadering biedt meer kansen voor behoud en versterking van de landschappelijke diversiteit en kwaliteit. Noord-Holland heeft het RodS- en bufferzonebeleid geïntegreerd in de aanpak voor het Metropolitane Landschap.

6.3 Rijksbufferzones

6.3.1 INTRODUCTIE

In Nederland zijn tien groengebieden binnen de nationale stedelijk netwerken aangewezen als Rijksbufferzone. Deze liggen in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland en Limburg. Voor deze gebieden voert het Rijk een restrictief ruimtelijk beleid om verdere verstedelijking te voorkomen. Daarnaast heeft het Rijk voor deze gebieden een transformatieopgave geformuleerd om te komen tot aantrekkelijk dagrecreatieve gebieden tussen de steden. Op die manier is en blijft er ruimte beschikbaar voor de bewoners van de steden voor recreatie en ontspanning. De nabijheid en beschikbaarheid van dit groen in het stedelijk netwerk draagt bij aan een goed woon- en leefklimaat. Per rijksbufferzone wordt de ontwikkelingsopgave vastgesteld en worden afspraken gemaakt over de uitvoering. Zo nodig sluit het Rijk hiervoor zogenoemde gebiedsakkoorden af met de regionale partners. In het ILG staan de afspraken over financiering en uitvoering van projecten in de rijksbufferzones. In de bestuursovereenkomst van Noord-Holland en in de MIRT-afspraken voor Noordwest Nederland is tevens opgenomen dat voor de bufferzones in het kader van het Metropolitane Landschap ontwikkelstrategieën worden opgesteld in overleg met het Rijk.

Via WILG zijn rijksbijdragen verleend voor investeringsprojecten, agrariërs en terreinbeherende organisaties voor landschapsbeheer. Hieron-

der vallen onder andere RodS (verwerven en inrichten 6.629 ha binnen de bufferzones in 2013) en EHS (verwerven en inrichten 2.827 ha in 2013) in de rijksbufferzones, het programmabeheer, de groene diensten en het landschapsbeheer Nederland¹⁰. Het kabinet streeft er naar de bestaande verhouding tussen bebouwing binnen de steden en dorpen (76%) en in het landelijk gebied (24%) gelijk te laten blijven. Voor de rijksbufferzones is concreter benoemd dat het stedelijk ruimtebeslag in rijksbufferzones maximaal 34 hectare blijft en het oppervlak voor dagrecreatie met 5% toegenomen is in 2020. Het operationele doel van de bufferzones luidt als volgt: “Een transformatie van de huidige bufferzones naar grootschalige, groene gebieden met diverse mogelijkheden voor ontspanning en dagrecreatie, waarbij het open karakter gewaarborgd blijft en wordt voldaan aan de regionale recreatiebehoefte”.

Deze transformatieopgave wordt door provincie en/of samenwerkende gemeenten opgepakt en begint te lopen (gebiedsakkoorden). In de gebiedsakkoorden worden afspraken over inrichting gemaakt. Het Rijk ondersteunt hen daarin. In gebiedsvisies voorzien van uitvoeringsstrategieën werken de partijen het bovenstaande doel uit per rijksbufferzone, geven zij aan wat nog nodig is in aanvulling op de ILG-financiering, bepalen zij welke partijen welke rol hebben en hoe de uitvoering er uit moet zien. Rijk en provincie maken afspraken over de wijze waarop de transformatie van de bufferzones wordt gerealiseerd (gebiedsakkoorden, zie hierboven).

6.3.2 PRESTATIES VERWERVING

TABEL 6.6: PRESTATIES VERWERVING IN BUFFERZONES (HA)	
	Gerealiseerd cumulatief (ha)
Verwerving	70
via EHS	32
via RodS	38

¹⁰ Overigens zijn veel bufferzones tevens Nationaal Landschap.

Een deel van de prestatie voor RodS en EHS is toegedeeld aan de rijksbufferzones. Een uitsplitsing naar prestaties RodS en EHS in de rijksbufferzone levert het resultaat zoals hierboven in de tabel is weergegeven.

In de bestuursovereenkomsten ILG staan voor de verschillende Provincies nadere afspraken genoemd met betrekking tot de rijksbufferzone.

6.3.3 OVERIGE RESULTATEN

Het idee achter de transformatieopgave voor de rijksbufferzones is het creëren van een plus, boven op de lopende zaken (RodS, EHS, recreatieve routenetwerken) door het entameren van gebiedsontwikkeling. Hiervoor ligt het voortouw bij provincie en/of samenwerkende gemeenten. Het Rijk ondersteunt hen daarin. Bij een groot aantal van de benoemde rijksbufferzones speelt een dubbeling met andere beleidsopgaven, zoals de aanwijzing tot EHS-gebied, RodS-gebied, of Nationaal Landschap. Een aantal provincies kiest ervoor om de rijksbufferzones via één van deze andere beleidsthema's uit te voeren, inhoudelijk sluit dit immers goed aan. Zo nemen Utrecht en Limburg de bufferzone mee in hun beleid voor Nationale Landschappen. Hiermee kan aangehaakt worden op reeds lopende samenwerkingsverbanden en ontstaan draagvlak in het veld.

De meeste provincies concluderen dat de beoogde plus veelal nog niet als zodanig uit de verf komt. Men werkt aan de uitvoering via de reeds lopende thema's maar het komen tot gebiedsvisies en uitvoeringsstrategieën voor de beoogde plus vraagt tijd en samenwerking met veel verschillende partijen. De provincies Noord-Holland en Gelderland nemen hierin het voortouw door als gebiedsregisseur de samenwerking tussen partijen en de gebiedsontwikkeling te organiseren. Daarnaast zijn in Zuid-Holland de verschillende stadsregio's trekker van de gebiedsaanpak van de rijksbufferzones in die regio. De provincie ondersteunt hen daarin. Het rijksbufferzonebeleid is een extra stimulans voor al lopende plannen en ideeën; een extra duwtje in de rug. Zo heeft het rijksbufferzonebeleid in Utrecht geleid tot een grenscorrectie

en zijn kleine kernen uitgezonderd die zijn voorzien van een rode contour. Noord-Holland is de enige provincie die aangeeft zelf te werken aan het bereiken van de beoogde plus. Door het opstellen van een ontwikkelstrategie werkt de provincie er met de regio aan om de gewenste transformatie scherper te krijgen en zoekt vooral ook naar nieuwe wegen om die te realiseren.

6.3.4 DE ANALYSE

De betrokken provincies nemen meer en meer een regisserende rol in. De benadering van rijksbufferzones als zijnde een gebiedsproces en het opstarten van samenwerkingsverbanden blijken een succesfactor te zijn, zowel inhoudelijk als procesmatig. Een voorbeeld hiervan is de inzet van schetsschuiten: het samen met partners werken met verbeelding heeft tot enthousiasme en betrokkenheid geleid. Ook blijkt de inzet van vaandeldragers een belangrijke factor voor succes. Goede voorbeelden zijn de aanpak van de Amstelscheg, Park Lingezen, Hof van Delfland en Park Deltapoort.

Het vastleggen van een planologisch regime voor rijksbufferzones loopt voorspoedig. In elke provincie zijn beleidsverankeringen zichtbaar, variërend van het opnemen van de rijksbufferzones in integraal beleid tot het opstellen van een provinciale verordening. Een andere mogelijkheid, is het meenemen van de beleidsintentie binnen de andere - al lopende - beleidsthema's. Zo heeft de Provincie Utrecht geen specifiek bufferzonebeleid, omdat de beleidsdoelstellingen samenvallen met het beleid voor Nationaal Landschap Groene Hart. Ook de doorwerking naar lagere overheidsniveaus is gaande.

De gebiedsaanpak maakt synergie tussen beleidsvelden mogelijk en vormt daarmee een goede basis voor een plus. Dit zal echter inzet blijven vragen van provincies om tot concrete afspraken te komen over de uitvoering van deze plus. Het tot nu toe achterwege blijven van de plus stelt vraagtekens bij de effectiviteit van de gekozen benadering. Hoewel deze niet in harde prestatieafspraken was vastgelegd, is het raadzaam na te gaan hoe sneller tot resultaat gekomen kan

worden op dit punt. Het ministerie van VROM heeft aangegeven dit tegen het licht te gaan houden.

6.3.5 AANDACHTSPUNTEN

Er komen relatief weinig aandachtspunten naar voren. Helder is wel dat gebiedsontwikkeling geen eenvoudig proces is en dat veel afhankelijk is van bestuurlijke trekkers. De aandachtspunten met betrekking tot realisatie van RodS en EHS in de rijksbufferzone zijn eerder in dit document al aan de orde gekomen. Een enkeling benoemt een aantal zaken omtrent de AMvB Ruimte. Het feit dat deze in ontwikkeling was, gaf onduidelijkheid over het rijkskader maar bood aan de andere kant tevens de kans mee te denken bij de vormgeving ervan. Ook zijn de kwaliteitseisen die het Rijk wenst te stellen aan intergemeentelijke structuurvisies nog onduidelijk; een voorwaarde uit de AMvB Ruimte om rode ontwikkelingen te financieren die bijdragen aan gewenste transformatie en/of beheeropgave. Een ander thema is de glastuinbouw. Deze werd eerst niet aangemerkt als verstedelijking, maar dit is inmiddels in de AMvB Ruimte voor de rijksbufferzone als ongewenste bebouwing aangeduid.

Voor de komende ILG-periode is het van belang dat het Rijk de transformatieopgave actief steunt in het MIRT, of anderszins bijdraagt aan de uitwerking van nieuwe financieringsstrategieën. Het beheeraspect moet hiervan ook een onderdeel zijn.

6.3.6 PROGNOSE EN DOELBEREIKING 2013

Voor bufferzones zijn naast de uitvoeringsprogramma RodS en EHS in de bestuursovereenkomsten enkele procesafspraken en afspraken over het ruimtelijk beleid gemaakt. De betrokken provincies werken inhoudelijk hard aan de bufferzones met maatregelen voor beheer, verbreding landbouw, programma's voor RodS, EHS en met gebiedsvisies/uitvoeringsstrategieën op basis van de (komende) AMvB, al dan niet gecombineerd met de aanpak voor nationale landschappen.

Voor het realiseren van het programma RodS maken sommige provincies al gebruik van "particulier beheer", dus zonder grondverwerving. Provincies kunnen voor het verkrijgen van gronden in rijksbufferzones ook gebruik maken van grondruil met beschikbare ruilgronden buiten de rijksbufferzones.

6.4 Landelijke Routenetwerken (LR)

6.4.1 INTRODUCTIE

De Landelijke Routenetwerken beogen het instandhouden, verbeteren en vergroten van de naamsbekendheid van landelijk aaneengesloten routenetwerken voor wandelen, fietsen en varen. Er is een convenant gesloten voor de uitvoering van de beleidsvisie Recreatietoervaart. De Bestuursovereenkomsten geven de te leveren prestaties in het aantal op te lossen knelpunten in routenetwerken voor wandelen en fietsen. Voor het aspect varen worden de prestaties uitgedrukt in kilometers.

6.4.2 PRESTATIES EN DOELBEREIK

TABEL 6.7: PRESTATIES LANDELIJKE ROUTENETWERKEN				
	Overeengekomen in BO	Gerealiseerd 2007-2009	In uitvoering	Gerealiseerd en in uitvoering
Wandelen	36 knelpunten	12 knelpunten	3 knelpunten	42%
Fietsen	109 knelpunten	41 knelpunten	15 knelpunten	51%
Varen	1.793 km	227 km	338 km	32%

De provincies hebben voor LR-wandelen en LR-fietsen bijna de helft van de opgaven gerealiseerd en in uitvoering. Ongeveer een derde van de opgave voor varen is gerealiseerd. Het oplossen van de knelpunten in het LR-varen is een lastiger opgave.

TABEL 6.8: FINANCIËEL OVERZICHT LANDELIJKE ROUTENETWERKEN (x 1.000 €)				
	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd en besteed
Rijksbijdrage	37.130	5.283	1.461	18%
Provinciale bijdrage	79.930	3.015	2.221	7%
Bijdrage derden	200.460	3.217	3.334	3%
Totaal	317.520	11.515	7.017	4%

Tot nu toe is 4% van het totale budget (Rijk, provincies en derden) besteed of vastgelegd. Het zijn vooral de rijksmiddelen die aangesproken zijn.

6.4.3 DE ANALYSE

Het oplossen van de knelpunten in het LR-wandelen en het LR-fietsen, verloopt voorspoedig. Provincies geven aan dat het oplossen van knelpunten in het LR-varen lastig is en meer tijd vraagt. Dat is aan de cijfers te zien. Het oplossen van knelpunten bij varen vraagt een lange voorbereiding omdat er meerdere partijen bij betrokken zijn en de oplossingen doorgaans kostbaar zijn (baggeren, aanleg van sluizen, kades, et cetera).

De provincies zetten in op samenwerking met drie landelijke routes-tichtingen (Wandelplatform, Fietsplatform en SRN), buurprovincies, gemeenten en andere partijen. De samenwerking wordt genoemd als succesfactor bij het oplossen van de knelpunten in de routes. Belangrijke elementen hierbij zijn: het identificeren van de knelpunten in de routes, het verhelderen van de doelstelling en oplossingen die zijn gebaseerd op een integrale aanpak. Het inzetten van een regisseur en het beschikbaar stellen van financiële middelen geven een impuls aan het realiseren van de prestatie.

Het aansluiten bij bestaande revitaliseringopgaven levert een versneling en/of een besparing op. Door utilitaire fietspaden in de landelijke routenetwerken op te nemen lost men knelpunten eenvoudigweg op.

Voor prioritering in de aanpak wordt veelal het criterium “veilig toegankelijk” gehanteerd.

6.4.4 AANDACHTSPUNTEN

De provincies zijn niet zelf de uitvoerende partij maar verstrekken subsidies voor projecten. Zij zijn voor de voortgang afhankelijk van derden. Daarom pleiten zij voor een inspanningsverplichting van provinciale zijde in plaats van een resultaatsverplichting.

De kosten en baten zijn niet altijd in evenwicht. Soms maken partijen hoge kosten om één knelpunt op te lossen. De vraag is dan of een alternatieve, goedkopere oplossing (maar niet optimale) in dat geval niet beter is. Bij de inventarisatie is uitgegaan van de meest optimale oplossing.

Een te kort aan financiële middelen noemen de provincies als één van de grootste knelpunten. Dit geldt vooral voor het LR-varen (10% van de normkosten) en in mindere mate voor het LR-wandelen en LR-fietsen.

6.4.5 PROGNOSE

Alle provincies stellen dat de opgave voor de Landelijke Routenetwerken uitsluitend tijdig kan worden gerealiseerd als er extra financiële middelen beschikbaar komen. De provincies geven aan dat vooral het oplossen van knelpunten in het LR-varen lastig is.

De ILG-doelen vormen een plus op het eigen beleid van de provincies voor recreatieve verbindingen, maar de realisatie is moeilijk aan te

sturen en zeer divers. De vraag is gerechtvaardigd of de Landelijke Routenetwerken in het ILG moeten blijven.

6.5 Wandelen over Boerenland (WoB)

6.5.1 INTRODUCTIE

De Landelijke Routenetwerken beogen het knelpuntvrij maken van aaneengesloten recreatieve routenetwerken voor wandelen, fietsen en varen. Daarnaast heeft de Agenda Vitaal Platteland als doel het verbeteren en vergroten van de toegankelijkheid voor recreatief medegebruik op landbouwgronden. Dit betreft diverse onderdelen:

- Wandelen over boerenland;
- “Ommetjes” en historische paden;
- Toegankelijkheid in landinrichting;
- Kwaliteitsimpuls Groene Hart;
- Toegankelijkheid Nationale Landschappen (zie thema landschap);
- Toegankelijkheid EHS en natuur buiten EHS (zie thema natuur).

Deze paragraaf zoomt in op het Wandelen over Boerenland.

6.5.2 PRESTATIES EN BUDGETTEN

TABEL 6.9: PRESTATIES WANDELEN OVER BOERENLAND (KM)			
	Overeengekomen in BO	Gerealiseerd 2007-2009	Gerealiseerd
Realisatie	879	125	14 %

De opgave voor elke provincie is 1/12 van het totaal van 1.000 km aan boerenlandpaden te realiseren. Bij de start in 1996 is de opgave per provincie verrekend met de lengte die reeds gerealiseerd was (123 km). Daarom is de totale prestatie 879 km, en is deze per provincie verschillend. De provincies hebben nu circa 14% van de overeenge-

komen prestaties gerealiseerd. Hiervoor is 31% van het totale budget besteed of juridisch vastgelegd.

TABEL 6.10: FINANCIËEL OVERZICHT WANDELEN OVER BOERENLAND (x 1.000 €)				
	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd en besteed
Rijksbijdrage	2.131	421	51	22%
Provinciale bijdrage	2.108	214	24	11%
Bijdrage derden	0	546	70	n.v.t.
Totaal	4.239	1.181	145	

6.5.3 OVERIGE RESULTATEN

Enthousiasme is voelbaar bij zowel provincies als in het veld. Alle provincies zijn een eind op streek. Limburg heeft per 1-1-2010 de Boerenlandpaden als pakket opgenomen in het SNL (het vroegere Programma Beheer).

6.5.4 DE ANALYSE

De wijze waarop provincies te werk gaan is divers. Een aantal provincies laat aanvragen verlopen via provinciaal landschapsbeheer, het Wandelplatform of regionale wandelplatforms, eventueel uitgebreid met begeleiding van aanvragen. Noord-Brabant heeft een coördinator aangesteld. Vertaling naar provinciaal beleid dan wel subsidieprogramma's heeft inmiddels in elke provincie plaatsgevonden.

Een succesfactor blijkt het werken aan een lange route in plaats van vele kleine routes. Hiermee zijn bijvoorbeeld in Flevoland en Noord-Holland vele kilometers gemaakt. Ook de combinatie met of het aan-

haken op cultuurhistorie en het aanspreken op “trots van de streek” blijkt succesvol.

Provincies zijn positief over de ingezette instrumenten, met name de inzet van financiële middelen en het actief uitdragen van mogelijkheden, blijken succesvol. Overijssel benoemt het belang van helder provinciaal beleid, een praktische werkwijze, veel communicatie, en een strakke regie.

De Boerenlandpaden kunnen in Zeeland rekenen op veel enthousiasme bij bestuur en burgers. Dit heeft zich vertaald in helder provinciaal beleid, een praktische werkwijze, veel communicatie en een strakke provinciale regie. Via Stichting Landschapsbeheer Zeeland is een heel efficiënte uitvoering opgezet. Per regio wordt maatwerk geleverd met lokaal betrokken partijen, wat leidt tot het daadwerkelijk realiseren van een aantal wandelnetwerken: men kan er wandelen!

6.5.5 AANDACHTSPUNTEN

Een aandachtspunt blijkt de onkostenvergoeding. Noord-Holland biedt als enige een extra hoge vergoeding van 0,75 eurocent per meter per jaar in plaats van de gangbare 0,45 eurocent, en zelfs die vergoeding is volgens sommigen ontoereikend.

Medewerking van eigenaren is cruciaal en niet altijd makkelijk. Dit vergt overredingskracht en kan in enkele gevallen leiden tot het verleggen van routes. Nationale aandacht/communicatie kan hier aan bijdragen, evenals bijvoorbeeld het verbinden van de voorwaarde van toegankelijkheid van boerenland aan subsidies uit de landbouwsector. Zo ook interprovinciale afspraken over de uniformering van aansprakelijkheidsverzekeringen, waardoor de zorg om schade van wandelaars weggenomen kan worden. Overijssel heeft een provinciale aansprakelijkheidsverzekering afgesloten. De grondeigenaar weet, dat als er schade is en de wandelaar valt niet te achterhalen, hij een beroep kan doen op de clause in de provinciale aansprakelijkheidsverzekering.

Een enkele provincie geeft aan weinig aanvragen binnen te krijgen. In Drenthe heeft dit wellicht te maken met de al bestaande goede wandelmogelijkheden in deze provincie. Tenslotte, het beheer van het pad zelf is goed te regelen, het beheer van eventuele extra voorzieningen (bordjes, bruggetjes e.d.) is dat niet.

6.5.6 PROGNOSE

Alle provincies geven aan de afgesproken prestaties te gaan halen, maar mogelijk niet allemaal voor 2014.

7 LANDSCHAP

SAMENVATTING

Het doel van landschapsbeleid is een mooi en gevarieerd landschap. In de Nota Ruimte heeft het Rijk 20 gebieden aangewezen als Nationaal Landschap. Het doel van het Nationale Landschappen beleid is het behouden en versterken van de bijzondere landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van deze landschappen. In deze gebieden gaat het om een combinatie van doelen gericht op natuur, landschap, cultuurhistorie en recreatie. Ook middelen van andere ILG doelen zoals EHS, RodS en landbouw kunnen versterking geven aan de doelstellingen van landschap. In uitvoeringsprogramma's zijn de concrete prestaties vastgelegd. Het beleid en de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen behoeven verankering in provinciaal en gemeentelijk beleid.

Het ILG is voor de Nationale Landschappen van belang; zonder deze gelden waren vele van de uitvoeringsprogramma's er niet gekomen. Voor een programmatische aanpak in het gebied is het ILG dus van waarde geweest. Het ILG heeft bijgedragen aan transparantie en standaardisatie van inzet en aanpak. Er is bovendien gestart met het aansturen van overleg met maatschappelijke organisaties in de gebieden.

De verwachting is dat de prestaties voor de Nationale Landschappen conform de ILG-bestuursovereenkomsten in 2013 gehaald zullen worden. Het is duidelijk dat voor de groter Nationale Landschappen zoals het Groene Hart, de Veluwe of de Stelling van Amsterdam de ontwikkelopgave in 2013 niet gereed kan zijn. Voor alle Nationale Landschappen geldt dat continue landschapszorg (duurzaam behoud en beheer) nodig is en dit vereist een bestendige overheidsinzet.

De krachtenverhouding tussen de verschillende belanghebbenden is niet altijd in evenwicht, waardoor de ontwikkeling van de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen niet altijd prevaleren en worden afgewogen tegen andere ruimtelijke ontwikkelingen, zoals verstedelijking. Lange procedures en een tekort aan financiële middelen kunnen een negatief effect hebben. De provincies geven aan onduidelijkheid in beleid en beleidsintenties als verlamrend te ervaren.

7.1 Introductie

In de Nota Ruimte heeft het Rijk 20 gebieden aangewezen als Nationaal Landschap. Het doel van het Nationale Landschappen beleid is het behouden en versterken van de bijzondere landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van deze landschappen. In deze gebieden gaat het om een combinatie van doelen gericht op natuur, landschap, cultuurhistorie en recreatie. Ook middelen van andere ILG-doelen, zoals EHS, RodS en landbouw, kunnen versterking geven aan de doelstellingen van landschap.

Het operationele doel voor Nationale Landschappen is: realiseren van de uitvoeringsplannen. Concreet luidt de taakstelling in ILG als volgt: "Behoud, beheer en versterking van 20 Nationale Landschappen conform de in uitvoeringsprogramma's opgenomen ambities". De uitvoeringsprogramma's moeten in 2013 zijn gerealiseerd. De uitvoeringsprogramma's bevatten concrete prestaties in afrekenbare termen. De door provincies geformuleerde prestaties zijn uitgedrukt in projecten met een begroting. De uitvoeringsprogramma's zijn goedgekeurd door het Rijk. Per uitvoeringsprogramma is een rijksbijdrage vastgesteld.

Meer specifiek gaat het om:

- Behoud, beheer en versterking van de landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten. De belangrijkste kwaliteiten, de kernkwaliteiten, zijn omschreven in paragraaf 3.4.3 van de Nota Ruimte;
- Toename van de toeristisch-recreatieve betekenis;
- Versterken van de cultuurhistorische waarden;
- Gebieden, die met rijksfinanciering zijn ingericht, zijn zonder betaling toegankelijk voor het publiek ten behoeve van recreatief gebruik;
- Ontwikkelingen vinden plaats binnen de ruimtelijke kaders, die als pkb-teksten zijn opgenomen in de Nota Ruimte;
- Vanaf 2010 worden rijksmiddelen voor provinciale stichtingen landschapsbeheer volledig ingezet in Nationale Landschappen (in Flevoland: Belvédèregebieden).

Circa 5 jaar na de inwerkingtreding van de Nota Ruimte laten de ministeries van VROM, LNV, OCW en het IPO een tussentijdse beleidsevaluatie van het instrument Nationale Landschappen verrichten. Deze zal naar verwachting rond de zomer van 2010 aan de Tweede Kamer worden aangeboden.

7.2 Prestaties en doelbereik

In Tabel 7.1 en 7.2 zijn de ILG-budgetten en bestedingen voor het landschap en het "Nationaal Landschap" opgenomen.

TABEL 7.1: FINANCIEL OVERZICHT LANDSCHAP* (x 1.000 €)				
Budget	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd en besteed
Rijksbijdrage	126.977	73.661	55.478	102%
Provinciale bijdrage	51.050	24.530	33.191	113%
Bijdrage derden	21.570	2.482	50.439	245%
TOTAAL	199.597	123.944	139.108	
Opmerking: Het budget voor lopende verplichtingen landschap is nog niet aangepast op Overdrachtsprotocollen. Dit is de reden dat dit budget al bijna overschreden is. * Dit overzicht omvat landschap generiek, de Nationale Landschappen incl. de provinciale stichtingen en lopende verplichtingen				

TABEL 7.2: FINANCIEL OVERZICHT NATIONALE LANDSCHAPPEN (x 1.000€) (EXCL PROVINCIALE STICHTINGEN EN LOPENDE VERPLICHTINGEN)				
Budget	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd en besteed
Rijksbijdrage	51.900	30.985	27.441	113%
Provinciale bijdrage	38.830	18.043	31.651	128%
Bijdrage deden	20.270	21.556	50.439	355%
TOTAAL	111.000	70.584	109.531	

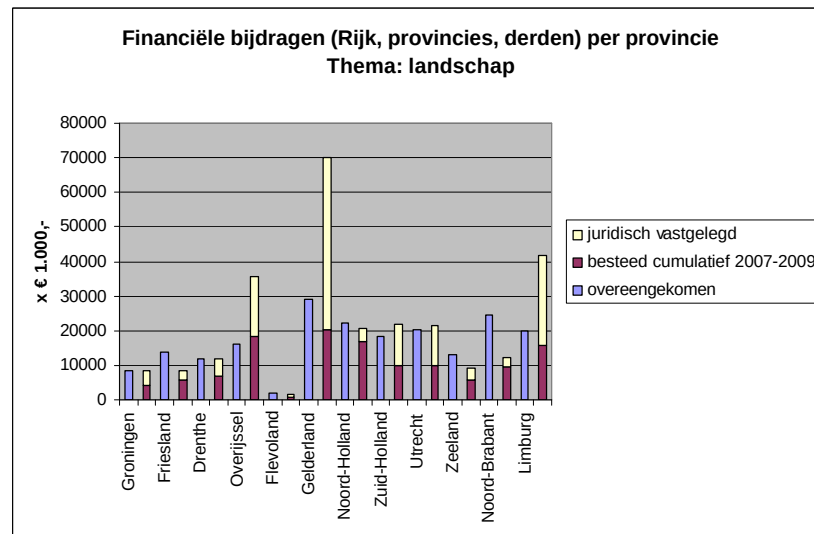
Uit Tabel 7.1 en 7.2 komt naar voren dat er voor zowel landschap als voor de Nationale Landschappen meer geld van derden wordt gegene-reerd dan voorzien in de bestuursovereenkomst. De rijks gelden zijn besteed of juridisch vastgelegd. De doorwerking hiervan in nieuwe afspraken heeft nog niet plaatsgevonden.

TABEL 7.3: PRESTATIES NATIONALE LANDSCHAPPEN (HA)			
		Overeengeko-men in BO	cumulatief ge-realiseerd
Lopende ver-plichtingen bos en landschap	aantal in te rich-ten ha	2.946	1.278
Beheer land-schap, incl. lo-pende verplichtingen	aantal ha met landschapsbe-heer	7.909	10.163

Voor de Nationale Landschappen zijn zoals afgesproken (deel)uitvoeringsprogramma's opgesteld. Alle Nationale Landschappen met uitzondering van het Groene Woud, beschikken thans over een vastgesteld uitvoeringsprogramma. In de provinciale uitvoeringspro-gramma's ligt de nadruk op versterking van groene en blauwe land-schapselementen en landschapsstructuren, cultuurhistorische objecten, toegankelijkheid en communicatie en voorlichting.

Enkele provincies hebben snel willen presteren en in de periode tot op heden het beschikbare budget hiervoor uitgegeven. Anderen trachten de gelden over de hele periode uit te smeren. De conclusies bij alle provincies luidt hetzelfde: de gelden zijn onvoldoende om de doelen en ambities volledig te kunnen realiseren.

Figuur 7.1 geeft voor landschap als totaal doel een overzicht van de beschikbare middelen per provincie. Flevoland is de enige provincie waarin geen Nationaal Landschap ligt. Zes van de twintig Nationale Landschappen liggen in meer dan één provincie. Maar liefst zeven liggen geheel of gedeeltelijk in Gelderland.

FIGUUR 7.1 : FINANCIËLE BIJDRAGEN LANDSCHAP

De provincies verankeren het nationale beleid van de Nationale Landschappen in het ruimtelijk beleid in bijvoorbeeld de voormalige streekplannen (op grond van de oude WRO) of structuurvisies en verordeningen (op grond van de nieuwe Wro), maar soms ook in regionale landschapsontwikkelingsplannen of andere beleidsdocumenten inzake

landschap, natuur en cultuurhistorie. De kernkwaliteiten van de gebieden moeten doorklinken in het overige provinciaal en gemeentelijk beleid, zodat het behoud van deze kernkwaliteiten minimaal gewaarborgd is en, waar mogelijk, verdere ontwikkeling van de kwaliteiten gestimuleerd wordt.

Binnen negen maanden na inwerkingtreding van de concept-AmvB Ruimte dienen provincies de kernkwaliteiten te hebben vastgelegd in verordeningen, die sturend zijn voor bestemmingsplannen.

De provincie Utrecht heeft de beschrijving aan de hand van kernkwaliteiten uitgebreid naar de gehele provincie.

De provincie Utrecht werkt de kernkwaliteiten nader uit in de kwaliteitsgids Utrechtse Landschappen, dat het kader gaat vormen voor het landschapsbeleid van de provincie. Hierin worden tevens ontwerpprincipes gegeven die inspirerend kunnen werken bij projecten en plannen. De kernkwaliteiten worden zo geïntegreerd in het gebiedsproces. De kwaliteitsgids wordt met de gebiedspartners besproken en eind 2010 definitief gemaakt. De gids is input voor de nieuwe Provinciale Structuurvisie.

Het versterken van de kernkwaliteiten en cultuurhistorische waarden gebeurt ook door diverse regionale activiteiten waarbij de gebiedsgerichte aanpak leidt tot een gezamenlijke aanpak. Hier zijn grote verschillen tussen provincies. Noord-Brabant is bijvoorbeeld ver in het organiseren van regionale activiteiten in nauwe samenwerking met gebiedspartijen.

De Nationale Landschappen zijn van betekenis voor de toeristisch-recreatieve waarde van de gebieden. Het "merk" leidt tot bekendheid en waardering van de gebieden. Ook voor bewoners worden allerlei activiteiten opgezet om de gebieden voor hen te ontsluiten, dit zijn bijvoorbeeld Leesbaar Landschap rondleidingen en informatiepakketten, databanken, communicatieplannen, publieksevenementen, knooppunten, recreatie- en landschapspoorten, toegangspoorten en dergelijke.

De gebieden zijn in de regel bij alle provincies openbaar en kosteloos toegankelijk, tenzij er sprake is van landschapselementen die be-

scherming behoeven of gebieden die in verband met het broedseizoen tijdelijk voor het publiek zijn afgesloten.

7.3 Overige resultaten

Uit bovenstaande komt het beeld naar voren dat de prestaties die zijn opgenomen in de uitvoeringsprogramma's worden uitgevoerd. Ook heeft het beleid bijgedragen aan synergie want met deze gebiedsgerichte benadering worden in de regel vele doelen op het gebied van recreatie, biodiversiteit, EHS, et cetera bereikt (ook buiten het ILG, zoals educatieve doelen).

In uitvoeringsprogramma's zijn de concrete prestaties vastgelegd. Het beleid en de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen zijn grotendeels verankerd in provinciaal beleid en moeten veelal nog worden verankerd in gemeentelijk beleid. De prestaties zoals geformuleerd in de uitvoeringsprogramma's ILG zijn opgepakt. Naast de vastgelegde opgaven zijn er vele andere zaken die inzet vragen, zoals de robuustheid, draagvlak, continuïteit en financiering van het beleid.

De provincies hebben ook veel provinciaal geld geïnvesteerd in de ontwikkeling van de Nationale Landschappen. Zij zijn bezorgd over de continuïteit en stellen zich de vraag: is ILG-geld voor de Nationale Landschappen tijdelijk of kan dit na 2013 voortgezet worden? Ontwikkeling van de landschappen is per definitie een inspanning voor de lange termijn. Het is het zoeken naar een gemeenschappelijke noemer en het versterken van de identiteit.

De provincies beschouwen het ILG als "een steun in de rug". Zonder deze gelden waren de meeste uitvoeringsprogramma's er niet gekomen. Dus voor een programmatische aanpak in het gebied is het ILG van belang geweest. Het ILG heeft zodoende bijgedragen aan transparantie en standaardisatie van inzet en aanpak.

Er is bovendien gestart met het aansturen van overleg met maatschappelijke organisaties. In de reconstructiegebieden waar dergelijke

samenwerkingsrelaties al bestonden, maar ook bijvoorbeeld in de voormalige WCL-gebieden, komt de gebiedsgerichte aanpak sneller van de grond. Dit blijkt onder meer uit de solide verankering in het ruimtelijk beleid van provincie en een begin daarvan bij gemeenten, maar ook de oprichting van programmabureaus en dergelijke die het beleid uitvoeren in samenwerking met de partners in het gebied. Het werken in partnerschap, integraal en gericht op de specifieke wensen en behoeften van de streek of regio, staat centraal. Ook het opzetten en versterken van ketens waardoor meer samenhang ontstaat in de ontwikkeling en het beheer, het koppelen van partners, en het bevorderen van de aanpak van onderop moeten bijdragen aan de continuïteit van het beleid.

In 2010 wordt een tussentijdse evaluatie van de doelbereiking en de effectiviteit afgerond. Naar verwachting zal deze evaluatie rond de zomer van 2010 aan de Tweede Kamer worden aangeboden. In 2006 is een eerste meting verricht van de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen voor het Planbureau voor de Leefomgeving. Deze nulmeting geeft richting aan de toekomstige inspanningen om de kernkwaliteiten in de Nationale Landschappen te versterken.

Uit de evaluatie nationale landschappen blijkt dat een combinatie van instrumenten het meest effectief is. De juiste combinatie is echter gebiedsafankelijk en wordt bepaald door traditie, bestuurshistorie et cetera.

Overijssel geeft een voorbeeld van het Nationale Landschap de IJsseldelta: "de komende periode wordt sterker ingezet op voorkantsturing bij ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied. Vanuit het programma willen we mede sturing geven aan dergelijke ontwikkelingen door pro-actief te participeren in het planproces. Ook willen wij de komende jaren het verhaal van de IJsseldelta (laten) vertellen, zodat het boeiende verhaal van de strijd tegen het water, het verhaal van de rechte lijnen, de terpen, de dijken, de kerken, de pachters, de vogels, de biezten, de hazelnoten, bekend wordt in de hoop dat we in 2013 100.000 ambassadeurs van het landschap hebben die het gebied koesteren. Daarvoor is een nieuwe "ontwikkelingslijn" in het uitvoeringsprogramma opgenomen: Het verhaal van de IJsseldelta".

Provincies werken tevens aan de opzet van landschapsfondsen. Ook dergelijke fondsen die geheel of gedeeltelijk door de streek zelf worden bemand geven inhoud aan een verdere duurzame organisatie van de ontwikkeling en het beheer van de Nationale Landschappen.

Met eigen provinciaal geld en met geld uit de streek worden diverse initiatieven ondernomen en ook wordt de komende jaren ingezet op de vorming van regionale landschapsfondsen. Door slimme combinaties en oplossingen trachten provincies en gebiedspartijen nieuwe inkomsten te genereren.

7.4 Aandachtspunten

De krachtenverhouding tussen de verschillende belanghebbenden leidt ertoe dat de ontwikkeling van de kernkwaliteiten van de Nationale Landschappen niet altijd leidend zijn bij afwegingen van de ruimtelijke ontwikkeling in de betreffende gebieden. De doelstelling om de kernkwaliteiten minimaal te behouden komt daarmee onder druk te staan.

Een ander probleem heeft te maken met lange procedures waardoor betrokkenen afhaken en de energie uit een gebied voor dit Nationaal Landschap wegvloeit. Ook een tekort aan financiële middelen kan dit negatieve effect hebben.

Enkele provincies vermelden dat de kaderstellende uitvoeringsprogramma's te veel ruimte bieden aan projecten en er te weinig prioriteiten zijn gesteld. In combinatie met het feit dat de uitvoeringsprogramma's voor een groot deel bestaan uit kleinere projecten die veel menskracht vragen, is meer focus gewenst.

7.5 Prognose doelbereiking 2013

De verwachting is dat de prestaties voor de Nationale Landschappen conform de ILG- bestuursovereenkomsten in 2013 gehaald zullen worden, en dat de middelen in of al voor 2013 uitgeput raken. Duidelijk is ook dat de projecten zoals bijvoorbeeld het Groene Hart, de Veluwe of de Stelling van Amsterdam onmogelijk in 2013 gereed zullen zijn. Grote gebiedsgerichte projecten hebben een lange doorlooptijd en dit vereist een bestendige overheidsinzet.

8 WATER

SAMENVATTING

Dit hoofdstuk betreft de voortgang van de projecten voortkomend uit het synergieprogramma Kaderrichtlijn Water. Het gaat hierbij om ruimtelijke KRW-maatregelen die aanknopingspunten bieden voor het behalen van synergie, zoals beekherstel, het inrichten van natuurvriendelijke oevers, de aanleg van ecologische verbindingzones en vispassages en het aanpakken van overstorten.

De totale besteding tot en met 2009 (Rijk, provincie, derden) bedraagt circa 5% van het totale budget. Dat correspondeert met het gegeven dat de synergiegelden in 2008 aan het ILG zijn toegevoegd. Veel synergieprojecten zijn recent gestart. Voor een aantal projecten ligt de (overeengekomen) afrondingstermijn ná 2013 (periode 2014-2015).

Uit de gegevens blijkt dat er een fors bedrag juridisch is vastgelegd. Daarmee komt het totaal besteed/vastgelegd bedrag op 45% uit.

8.1 Introductie

Het operationele doel van waterkwantiteit en –kwaliteit wordt als volgt omschreven:

- Het hebben van de juiste hoeveelheid water op het juiste moment op de juiste plaats voor de vereiste gebruiksfuncties;
- Het bereiken van een goede ecologische en chemische kwaliteit in het Nederlandse deel van de stroomgebieden van de Rijn, Maas, Schelde en Eems en in de Noordzee.

De taakstelling bestaat uit:

- Realisatie stroomgebiedbeheerplannen:
 - o Alle bij het waterbeheer betrokken partijen stellen maatregelpakketten op binnen de kaders van KRW. Het Rijk heeft op basis hiervan de vier stroomgebiedbeheersplannen in 2009 vastgesteld;

- o De in de stroomgebiedbeheersplannen opgenomen maatregelen moeten uiterlijk in 2027 zijn gerealiseerd;
 - o De 30 “sense of urgency” gebieden maken deel uit van de eerste generatie stroomgebiedbeheersplannen. Deze gebieden zijn gelegen binnen de Natura 2000 gebieden en/of opgenomen in de TOP-lijst verdroging;
 - o De maatregelen in de 30 “sense of urgency” gebieden zijn in 2015 uitgevoerd;
 - o Voor de TOP-gebieden binnen Natura 2000 zijn de maatregelen waarover consensus bestond in de vier stroomgebiedbeheersplannen opgenomen; de maatregelen voor de overige Natura 2000-gebieden worden uitgewerkt in de beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden;
 - o Het GGOR wordt uiterlijk dit jaar opgesteld met prioriteit voor de gebieden uit de TOP-lijst verdroging. De provincies stellen de kaders op voor het GGOR;
 - o De realisatie van de doelen Kaderrichtlijn Water via de stroomgebiedbeheersplannen vindt, waar mogelijk, plaats in synergie met de realisatie van andere rijksdoelen (EHS, RodS, Nationaal Landschap et cetera).
- Realisatie afspraken volgens de Waterbeheer 21e eeuw en de Kaderrichtlijn Water conform het Nationaal Bestuursakkoord Water in 2015.

Samenwerking voor de Kaderrichtlijn Water in stroomgebieden. Nederland maakt voor de Kaderrichtlijn Water deel uit van vier internationale stroomgebieden. Nationaal is het stroomgebied van de Rijn in vieren gedeeld, zodat er 7 deelstroomgebieden zijn. Binnen die deelstroomgebieden is in gebiedsprocessen nagegaan welke maatregelen de toestand van ieder waterlichaam vooruit kunnen helpen. Vervolgens is nagegaan wat haalbaar en betaalbaar is en welke motivatie gegeven kan worden om maatregelen niet uit te voeren. Hierbij waren de spelregels en het tijdpad van de Kaderrichtlijn Water randvoorwaarde. De uitkomsten zijn bijeengebracht in Regionale Ambtelijke Overleggen en uiteindelijk goedgekeurd in Regionale Bestuurlijke Overleggen. Daar zitten provincies, waterschappen en gemeenten samen met het Rijk aan tafel. De resultaten zijn opgenomen in de plannen van provincies en waterschappen en samengevat in de

stroomgebiedbeheerplannen, die aan Brussel zijn toegestuurd.

Deze werkwijze heeft goed gewerkt; er is een breed draagvlak voor de doelen en maatregelen. De bottom-up aanpak is een belangrijke succesfactor, evenals de wisselwerking tussen Rijk en regio. Maar ook de duidelijke spelregels van de Europese richtlijn, waar een hoge ambitie gepaard gaat met ruimte om daar gemotiveerd van af te wijken.

Het synergieprogramma Kaderrichtlijn Water richt zich op het realiseren van maatregelen in samenhang met andere rijksdoelen in het landelijk gebied. Per deelstroomgebied is een set van projecten als samenhangend programma voorgedragen. Deze zullen voor 31 december 2015 worden uitgevoerd. Het gaat bij deze projecten om ruimtelijke maatregelen die aanknopingspunten bieden voor het behalen van synergie, zoals beekherstel, het inrichten van natuurvriendelijke oevers, de aanleg van ecologische verbindingzones en vispassages en het aanpakken van overstorten.

Dit hoofdstuk geeft op hoofdlijnen de voortgang van de synergieprojecten weer. In de provinciale rapportages zijn de specifieke projecten per provincie uit de bestuursovereenkomst opgenomen in paragraaf 4.2.

8.2 Prestaties en doelbereik

Het totale budget voor de opgaven op het gebied van waterkwantiteit en waterkwaliteit bedraagt circa 470 miljoen euro. In 2008 zijn de synergieprojecten opgenomen in de bestuursovereenkomsten. Een beperkt aantal projecten is reeds van start gegaan, van andere projecten is de uitvoering in voorbereiding. Uit Tabel 8.1 blijkt dat de totale besteding tot en met 2009 (Rijk, provincie, derden) circa 5% bedraagt van het totale budget. Er is een fors bedrag juridisch vastgelegd. Daarmee komt het totaal geïnvesteerde/vastgelegd bedrag op 45%.

TABEL 8.1: FINANCIIEEL OVERZICHT WATER (x 1.000€)

	Overeen- gekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd + besteed
Rijksbijdrage	111.748	1.442	31.181	29%
Provinciale bijdrage	85.020	5.228	15.118	24%
Bijdrage derden	285.063	17.119	142.722	56%
TOTAAL *	467.015	23.789	189.021	45%
* saneren waterbodems+ synergieprojecten				

Van de budgetten voor water die in Tabel 8.1 zijn vermeld kan een onderscheid worden gemaakt in waterbodemsanering en synergieprojecten. De rijksbijdragen die in Tabel 8.1 zijn opgenomen hebben betrekking op de synergieprojecten. Er zijn geen rijks gelden naar waterbodemsanering gegaan. Dit is vanaf 2010 aan het ILG-budget toegevoegd. Van de provinciale bijdrage gaat bijna 60% naar de synergieprojecten, het overige naar de sanering van waterbodems. Het juridisch vastgelegd bedrag van de provinciale bijdrage is bijna volledig aan synergieprojecten toegezegd. De gelden van derden zijn vooral besteed aan en vastgelegd in de sanering van waterbodems.

Tabel 8.1 geeft maar een fractie van de werkelijke waterbudgetten weer. Het totale rijks- en provinciale budget voor de opgaven op het gebied van waterkwantiteit en waterkwaliteit bedraagt circa 470 miljoen euro. Het jaarlijkse budget van waterschappen is 2.5 miljard euro. Het synergieprogramma (94 miljoen euro) maakt een klein deel uit van deze budgetten.

8.3 Analyse

Veel projecten zijn recent gestart en daarom is over de voortgang nog niet veel te melden. De beschikbare data laten een zeer divers beeld zien. In de bestuursovereenkomsten ILG zijn geen afspraken gemaakt over projecten die primair het oogmerk hebben de waterkwantiteit te

verbeteren. Dit betekent overigens niet dat provincies hier niets aan doen. Met provinciaal geld en geld van derden worden ook investeringen gedaan. Dit betreft bijvoorbeeld inrichting van milieuvriendelijke oevers, vasthouden van water bij de bron, beekherstelprojecten met verbetering van de ecologische kwaliteit als oogmerk, maatregelen ten aanzien van waterkwantiteit voor waterberging. Ook is aangegeven dat er vooral gestreefd wordt naar cofinanciering van projecten die ook andere doelen dienen, zoals bijvoorbeeld recreatiedoelen.

Het Waterschap Zeeuwse Eilanden gaat de Veerse Kreek en de vesten bij Veere onderhanden nemen. Het waterschap brengt het watersysteem, de oevers en de waterkwaliteit op orde. De vrijkomende bagger wordt binnen het project gebruikt. De oevers van de kreek krijgen zo'n inrichting dat zij de landschappelijke waarde versterken en bovendien toegankelijk zijn voor voetgangers en ruiters. Bij het herstel van zout-zoetpassages krijgt de passage van bedreigde soorten, zoals aal, aandacht. Verder richt het waterschap zich op zo'n zeven kilometer oeverherstel.

Er zijn nog weinig fysieke maatregelen getroffen. De inzet was vooral gericht op het vlak van voorbereiding en samenwerking. Een aantal zaken dat genoemd kan worden, is:

- Het opnemen van waterbergingsgebieden in het ruimtelijke beleid, het opstellen van Gewenste Grond- en Oppervlaktewaterregime's voor de TOP-gebieden, normering regionale wateroverlast met bijbehorende maatregelen en het opstellen van uitvoeringsprogramma's voor verdrogingsbestrijding;
- Het sluiten van contracten met waterschappen gericht op het op peil brengen en houden van de waterstand in natuurgebieden en het sluiten van contracten met terreinbeherende organisaties gericht op maatregelen die genomen moeten worden in bestaande natuurgebieden. De uitvoering van de TOP-gebieden ligt bijvoorbeeld in handen van de waterschappen en gemeenten. Daarover zijn afspraken opgenomen in de meerjarencontracten met deze uitvoeringspartners.

De inspanningen van de provincies om het nationale beleid te laten doorwerken in de regio's komt tot uiting in de beschrijving van de provincie Utrecht.

In Utrecht heeft de provincie in samenspraak met de waterschappen gekozen voor een goedkope en pragmatische oplossing voor de waterbergingsproblematiek, door periodiek water te bergen op landbouwgrond. In de in het Streekplan opgenomen waterbergingsgebieden in de Gelderse Vallei zijn via de Keur van het waterschap en de provinciale ruimtelijke verordening regels gesteld ter veiligstelling van de waterbergingsfunctie. Het waterschap heeft een financiële regeling gemaakt voor bedrijven en burgers die schade ondervinden door de aanwijzing. Gemeenten leggen de waterbergingsbestemming vast in bestemmingsplannen.

Provincies en waterschappen werken intensief samen aan de synergieprojecten. Waterschappen zijn de trekkers van deze projecten die eigenlijk altijd op het bereiken van meerdere doelen zijn gericht. Wat betreft transparantie en standaardisatie valt de enorme schakering aan inkleuring en opvattingen op. Dit is mogelijk het gevolg van de vele partners die in deze projecten een voorname rol spelen. De provincie is slechts één van de partners.

Het gebiedsgericht werken met waterschappen en gemeenten is voor de provincies van groot belang. Sturing hierop houden, is een forse opgave voor de provincies. Samenwerking en interactieve planvorming gaan hier hand in hand. Om het draagvlak in het gebied vast te houden, zijn zekerheid en continuïteit voor de gebiedspartners cruciaal.

8.4 Aandachtspunten

Provincies willen graag inspelen op verzoeken van waterschappen om binnen en tussen projecten met middelen te kunnen schuiven. De systematiek bij de inzet van synergiemiddelen laat dat niet toe. Wel is het mogelijk binnen de projecten uit het ingediende programma van de stroomgebieden te schuiven.

Het verwerven van gronden voor de aanleg van natuurvriendelijke oevers blijkt lastig. Net als bij de TOP-gebieden is het ook bij deze opgave niet mogelijk gronden op alternatieve plekken te verwerven.

De provincies geven aan dat tijd een belangrijke factor is. Multidisciplinaire projecten waar meerdere partijen bij betrokken zijn, kosten meer tijd.

8.5 Prognose doelbereiking 2013

Over de uitvoering van de synergieprojecten kunnen nog maar weinig conclusies worden getrokken en daarmee is het niet mogelijk een prognose te onderbouwen. Wel is duidelijk dat er een aanzienlijke uitvoeringscapaciteit nodig is om de projecten tijdig uit te voeren om de gestelde doelen te bereiken. Een aantal projecten heeft een (overeengekomen) afrondingstermijn ná 2013 (periode 2014-2015).

9 DUURZAAM BODEMGEBRUIK

SAMENVATTING

Het project BIELLS (Bodeminformatie, essentieel voor landelijke en lokale sturing) is erop gericht om provincies te helpen om het tempo in het proces van de informatie pilots te houden. Wat betreft het opstellen van een bodemvisie hebben alle provincies actie ondernomen om hun bodemambities op eigen wijze te vertalen in een beleidsdocument. Vijf provincies hebben hun bodemvisie inmiddels opgesteld, bij anderen is dit proces nog gaande. Ook de pilots laten vooruitgang zien, hoewel de totaal te realiseren taakstelling nog slechts op 18% ligt. Toch geeft het merendeel van de provincies aan dat de taakstelling naar verwachting in 2013 bereikt zal zijn. Drie provincies verwachten de doelstelling gedeeltelijk te halen.

Aandachtspunten zijn er wat betreft onderkenning van het belang van het thema bodem, het negatieve imago dat overwonnen moet worden, economische en praktische overwegingen van de korte termijn die de haalbaarheid belemmeren en het organiseren van cofinanciering. Deze cofinanciering door provincie en derden is voor dit onderdeel niet gedekt.

9.1 Introductie

Het thema Bodem bestaat uit de subdoelen duurzaam bodemgebruik en bodemsanering. Bodemsanering in het landelijk gebied zou vanaf 2010 meelopen in het ILG. Door ondertekening van het Convenant bodemontwikkelingsbeleid en speedlocaties (2009) gaat dit niet door. In dit convenant zijn afspraken gemaakt over verdergaande decentralisatie van de inzet van bodemsaneringgelden. De afspraken en bijbehorende artikelen over bodemsanering worden dan ook uit de Bestuursovereenkomsten gehaald. Derhalve wordt in deze rapportage alleen ingegaan op het onderdeel duurzaam bodemgebruik.

Het operationeel doel Duurzaam bodemgebruik is in het MJP2 als volgt omschreven: het bodemgebruik en de (water)bodemkwaliteit zijn op

elkaar afgestemd. Realisatie vindt plaats binnen de kaders van onder andere de Beleidsbrief Bodem en de Kaderrichtlijn Water.

Het thema duurzaam bodemgebruik kent geen kwantitatieve taakstelling. Het operationeel doel bestaat uit het opstellen van een bodemvisie en uit de uitvoering van één of meer pilots, die gericht zijn op het gebruik en het beschikbaar komen van bodeminformatie.

9.2 Prestaties en doelbereik

Tabel 9.1 geeft de prestaties voor duurzaam bodemgebruik weer.

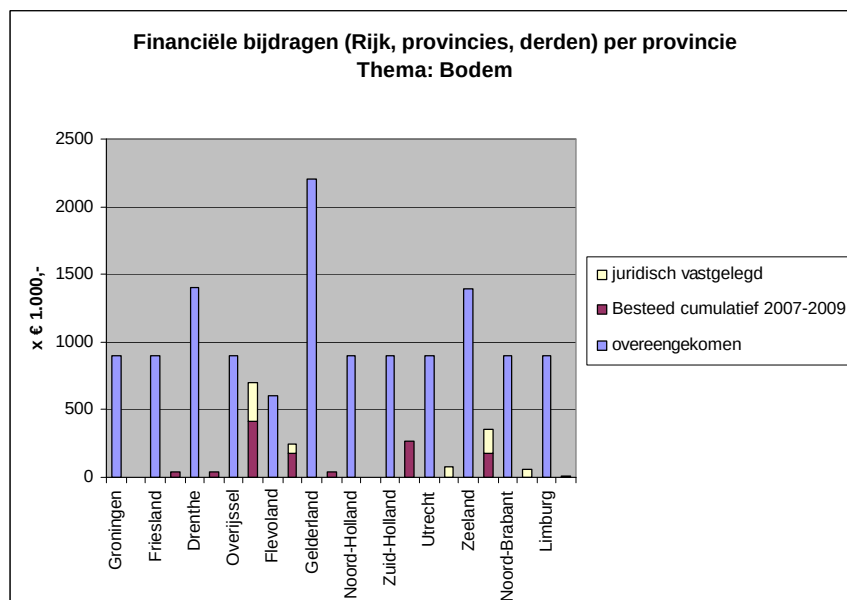
TABEL 9.1 PRESTATIES BODEM		
	Overeengekomen in BO	Gerealiseerd cumulatief
Pilots	38	7
Bodemvisie	11	5

Van de 38 te realiseren pilots zijn er 7 afgerond. De provincie Noord-Holland heeft geen taakstelling om een pilot uit te voeren, maar heeft er toch één tot uitvoering gebracht.

Elf provincies hebben het opstellen van een bodemvisie als taakstelling. Hiervan hebben vijf dit daadwerkelijk gedaan. De overige provincies werken hier nog aan. De provincie Flevoland is de enige provincie die geen ILG-verplichting is aangegaan voor het opstellen van een bodemvisie. Deze provincie heeft de provinciale bodemvisie in het Omgevingsplan verankerd.

De totale besteding van de budgetten van Rijk, provincies en derden - inclusief de vastgelegde bedragen - bedraagt ongeveer 15% (Tabel 9.2). Dat is iets lager dan de gerealiseerde prestaties.

TABEL 9.2: FINANCIIEEL OVERZICHT BODEM (x 1.000 €)				
	Overeen- gekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Besteed of vastgelegd
Rijksbijdrage	5.250	589	276	16%
Provinciale bijdrage	4.940	501	214	14%
Bijdrage derden	2.060	94	174	13%
TOTAAL	12.250	1.184	664	15%

FIGUUR 9.1 : FINANCIËLE BIJDRAGEN BODEM

In Figuur 9.1 zijn de financiële bijdragen per provincie weergegeven. De overeengekomen rijksbijdragen zijn gelijk. De realisatie verschilt

sterk. Overijssel, Flevoland, Gelderland, Zuid-Holland en Noord-Brabant hebben rijks gelden besteed of juridisch vastgelegd. Voor de andere provincies geldt dit niet.

9.3 Overige resultaten

Het project BIELLS (Bodeminformatie, essentieel voor landelijke en lokale sturing) is vanaf 2008 ingezet om provincies te helpen het tempo in het proces te behouden. Provincies werken allemaal op hun eigen wijze aan het in beeld brengen van hun bodemambities. Dit varieert van een interactieve webapplicatie tot opname in het ruimtelijke beleid. Kernwoorden die provincies noemen over het proces om te komen tot een bodemvisie zijn betrokkenheid, synergie, gebiedsgericht en afstemming. Er is afstemming met betrokken partijen nodig om draagvlak voor de visie te krijgen. Provincies investeren hierin. Samenwerking sluit ook aan bij deze gebiedsgerichte benadering waarbij betrokken partijen worden gehoord.

De provincie Noord-Brabant werkt aan het realiseren van een interactieve webapplicatie die Bodemwijzer gaat heten. In deze Bodemwijzer wordt alle reeds bekende bodeminformatie bij elkaar gebracht. Zo zullen ook de provinciale ambities op het gebied van duurzaam bodembeheer hierin worden opgenomen. Alle relevante bodemaspecten en –gegevens en de effecten van ingrepen op de bodem door ruimtelijke ontwikkelingen worden in een vroeg stadium duidelijk met als resultaat dat hier van begin af aan rekening mee kan worden gehouden. Daarnaast vormt deze wijzer een interactief beslissing ondersteunend instrument bij ruimtelijke planvorming. Er kan bijvoorbeeld worden bekeken welke bodem het meest geschikt is voor een bepaalde functie. Naar verwachting zal op 1 juli 2010 de Bodemwijzer worden opgeleverd.

Het koppelen van duurzaam bodemgebruik aan maatschappelijk opgeven zoals energie, klimaat en identiteit heeft als resultaat dat de vanzelfsprekendheid van duurzaam bodemgebruik toeneemt. Ook dit is een pluspunt.

9.4 De analyse

Het aantal afgeronde pilots is in verhouding tot 2008 toegenomen. Provincies zijn actief en er zullen meer pilots volgen. Het opzetten van pilots kost echter tijd. Ook blijkt het lastig de cofinanciering van derden te regelen. De pilots dienen als input voor de bodemvisie. Momenteel loopt meer dan de helft van de geprognosticeerde pilots en bijna de helft van de provincies heeft de bodemvisie gereed.

De provincie Zeeland heeft een pilot uitgevoerd met DLG-Zeeland. Hierbij werd intensiever samengewerkt met natuurbeheerorganisaties. Achterliggend doel was het beheer van aardkundig waardevolle gebieden beter te organiseren. Naast het benoemen van aardkundige monumenten, waarbij werd samengewerkt met het Zeeuws Landschap is er samen met Alterra een symposium georganiseerd over duurzaam bodemgebruik in natuurgebieden.

9.5 Aandachtspunten

Het belang van het thema bodem wordt nog onvoldoende onderkend door betrokken partijen. Het is niet altijd bekend wat duurzaam bodemgebruik is, waarom het moet en welk doel dan wordt bereikt. Het ontbreekt daardoor nog wel eens aan een "sense of urgency".

Wat ook een rol speelt, is het negatieve imago van bodem. Buiten het werkveld bodem is de term bodem vaak nog verbonden met bodemsanering en hoge saneringskosten. Daarnaast belemmeren bijvoorbeeld economische en praktische zaken de haalbaarheid en uitvoering van de bodemsanering.

Tot slot kent het financiële aspect enkele aandachtspunten. Zo kost het veel tijd en energie om cofinanciering te organiseren. Deze cofinanciering door provincie en derden is voor dit onderdeel niet gedekt. Een provincie geeft aan dat het ministerie van VROM voor de inzet van rijksmiddelen lastige criteria stelt.

9.6 Prognose doelbereiking 2013

Het merendeel van de provincies geeft aan dat de taakstelling naar verwachting in 2013 bereikt zal zijn. Drie provincies verwachten de doelstelling gedeeltelijk te halen. De afhankelijkheid van andere partijen, de extra energie voor de stimulering en het geringe aantal afgeronde pilots geeft aan dat er nog veel moet gebeuren om de taakstelling te halen.

Een ontwikkeling in het voordeel van de provincies is dat VROM de realisatietermijn voor de ILG-pilots bodeminformatie, die stond op uiterlijk 2009, heeft losgelaten. Het Rijk zal deze wijziging in het volgende MJP formeel vastleggen.

10 AANDACHTSGEBIEDEN:

RECONSTRUCTIE

SAMENVATTING

De reconstructie van de zandgebieden in Zuid- en Oost-Nederland beoogt het realiseren door een aantrekkelijk woon-, werk- en leefklimaat. Dit gebeurt door het verbeteren van de ruimtelijke structuur van de concentratiegebieden. Diverse maatregelen zijn gericht op structuurverbeteringen in de landbouw, de natuur, het milieu en water. Via de andere thema's bijvoorbeeld door maatregelen op het gebied van natuur, landbouw, en water realiseren de provincies de doelen in de reconstructiegebieden.

Op dit moment is meer financieel verplicht dan feitelijk besteed. In het totaal is 70% besteed of vastgelegd in financiële verplichtingen. De uitvoering van de reconstructie ligt op schema wanneer we dit afzetten tegen het aandeel dat besteed is. Door inzet van provinciale middelen en middelen van derden verdubbelt ruim het rijksbudget voor het landelijk gebied.

De verplaatsing van de intensieve veehouderijbedrijven is gericht op een reductie van de ammoniakuitstoot op de EHS, verminderen van geuroverlast in woongebieden en vergroting van de ontwikkelingsmogelijkheden van de kernen. De resultaten verschillen per provincie.

Aandachtspunten voor verdere realisatie van de reconstructiedoelen zijn de te lage grondmobiliteit, het complexe proces van bedrijfsverplaatsing, en implementatie van en afstemming op nieuw beleid (zoals Natura-2000).

Een sterke rijksinzet op stimulering van duurzame energieopwekking en biomassa is nodig voor een duurzamer agrarische sector. Dit kan gestimuleerd worden vanuit het onderdeel duurzame landbouw als deze maatregel voorzien is in de goedgekeurde reconstructieplannen.

Drie van de vijf provincies antwoorden de afgesproken opgaven in de planperiode naar verwachting te kunnen realiseren. Zij houden een slag om de

arm, immers integrale planprocessen zijn nooit helemaal voorspelbaar qua tijd en kosten.

10.1 Introductie

Het operationele doel voor de reconstructie van de zandgebieden is in het MJP2 als volgt beschreven: het realiseren van de goedgekeurde reconstructieplannen om een aantrekkelijk woon-, werk- en leefklimaat te bereiken door het verbeteren van de ruimtelijke structuur van de concentratiegebieden, in het bijzonder ten behoeve van landbouw, natuur, milieu en water. Deze brede integrale reconstructieplannen omvatten vele ILG doelen (zie andere hoofdstukken), provinciale doelen en doelen van derden zoals de gemeente, waterschappen en anderen.

De concentratiegebieden zijn gelegen in delen van de provincies Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant en Limburg. De gebiedsprocessen zijn in deze provincies reeds enkele jaren voor 2007 gestart. Daarom zijn de gebiedsprocessen en de resultaten in deze provincies veelal verder ontwikkeld. In het ILG is voor reconstructie voor een viertal additionele subdoelen extra budget beschikbaar gesteld:

- Flankerend natuurbeleid binnen en buiten de EHS; dit betreft het terugdringen van ammoniakemissie, ontsnippering van robuuste verbindingen en verdrogingsbestrijding;
- Duurzaam waterbeheer;
- Realiseren van duurzame landbouw;
- Overige rijksdoelen.

10.2 Historie

In deze concentratiegebieden in Oost- en Zuid-Nederland is in de afgelopen decennia een verwevenheid van functies in het landelijk gebied ontstaan. Kenmerkend voor de zandgebieden zijn de combinatie van de aanwezigheid van intensieve veehouderijbedrijven en kwetsbare

natuur. Milieuproblemen zoals verdroging, vermesting, verzuring en stankoverlast zijn hierdoor veel groter dan in andere delen van Nederland. Door de verwevenheid van functies was het niet mogelijk via een sectorale benadering de problemen afzonderlijk op te lossen. Vooral landbouw, natuur en wonen hielden elkaar “in de tang”. De samenhangende problemen vroegen om samenhangende oplossingen en dus om een integrale aanpak.

De hoge veedichtheid bracht ook nog een ander probleem met zich mee, namelijk de gebieden zijn erg kwetsbaar als er een dierziekte uitbreekt. Dat bleek onder andere bij de uitbraak van de klassieke varkenspest in 1997. Kort na deze uitbraak is het proces “Herstructureren Varkenshouderij” van start gegaan. De reconstructie vormde de ruimtelijke component van deze aanpak.

De reconstructie van het landelijk gebied is vanaf het jaar 2000 in de provincies Overijssel, Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg in gang gezet. Op basis van een aparte wet, de Reconstructiewet zandgebieden, hebben de provincies met gemeenten, waterschappen, landbouw- en milieuorganisaties, terreinbeherende organisaties, vertegenwoordigers vanuit toerisme en recreatie en particulieren, integrale reconstructieplannen ontwikkeld. Deze plannen bevatten gebiedsspecifieke maatregelen om het woon-, werk- en leefklimaat in de reconstructiegebieden sterk te verbeteren. Er kwamen mogelijkheden om de sector duurzamer te maken en er is een zonering aangebracht gericht op het reguleren van de ontwikkelingen rond de intensieve veehouderij, de zogenaamde integrale zonering intensieve veehouderij. Provincies geven aan waar bedrijven moeten afbouwen om andere functies de ruimte te geven (“extensiveringsgebieden”), zich kunnen ontwikkelen in samenhang met andere functies (“verwevingsgebieden”) of waar de landbouw het primaat heeft (“landbouwwontwikkelingsgebieden”). Via deze gebiedsgerichte aanpak en het koppelen van belangen, is er winst voor iedereen. De reconstructieplannen zijn in 2004 en 2005 vastgesteld en goedgekeurd. De uitvoering ervan duurt circa 12 jaar.

Het Rijk en provincies hebben op basis van de reconstructieaanpak geconcludeerd dat de gebiedsgerichte aanpak niet alleen voor de reconstructiegebieden tot successen leidt. Ook voor andere delen van Nederland werd gekozen voor een gebiedsgerichte integrale aanpak wat leidde tot invoering van het ILG door LNV minister Veerman. De financiële component van de reconstructie is daarbij opgegaan in de verschillende ILG-thema's. Daarbinnen is er extra budget gereserveerd voor de reconstructiegebieden en de hardnekkige problemen aldaar. De resultaten vanuit deze middelen zijn gekoppeld aan andere ILG-doelen zoals natuur, landbouwstructuur en water.

Uit de evaluatie van de reconstructie (WUR, 2007)¹¹ blijkt dat de afgelopen jaren een stevig fundament is gelegd om de reconstructie tot een succes te maken. Er is sprake van meer samenwerking tussen de gebiedsactoren en tussen bestuurslagen, er is meer politiek-bestuurlijke aandacht voor het platteland, er liggen breed gedragen reconstructieplannen en er is sprake van een meer integrale en ontwikkelingsgerichte werkwijze. Aanbevelingen in deze evaluatie zijn onder andere: Rijk en provincies moeten het uitvoeringsproces blijven organiseren en faciliteren; naast een gebiedsgerichte aanpak is agenderen op het generieke niveau of in deelstroomgebiedsplannen onmisbaar voor de problemen rond ammoniak en waterkwaliteit.

10.3 Prestaties en doelbereik

De vijf reconstructieprovincies hebben per subdoel (zie paragraaf 10.1) verschillende opgaven. In het totaal zijn er circa 30 prestaties gedefinieerd. In de provinciale rapportages zijn de verschillende maatregelen en bijbehorende prestaties opgenomen. Het voert in deze rapportage te ver om alle prestaties per maatregel weer te geven. Bovendien verschillen de maatregelen zodat zij niet kunnen worden opgeteld. In deze rapportage volstaan we met een kwalitatieve beschrijving per

¹¹ WUR, F.G. Boonstra e.a., “Van varkenspest tot integrale gebiedsontwikkeling, evaluatie van de reconstructie zandgebieden” Alterrapport 1441, 2007

subdoel. Van de financiële prestaties zijn wel de totalen en percentages te genereren.

Financiële bijdragen

Tabel 10.1 geeft een overzicht van de inzet van de financiële middelen. In de periode 2007 tot en met 2009 is 78% van de rijksbijdrage juridisch vastgelegd of besteed.

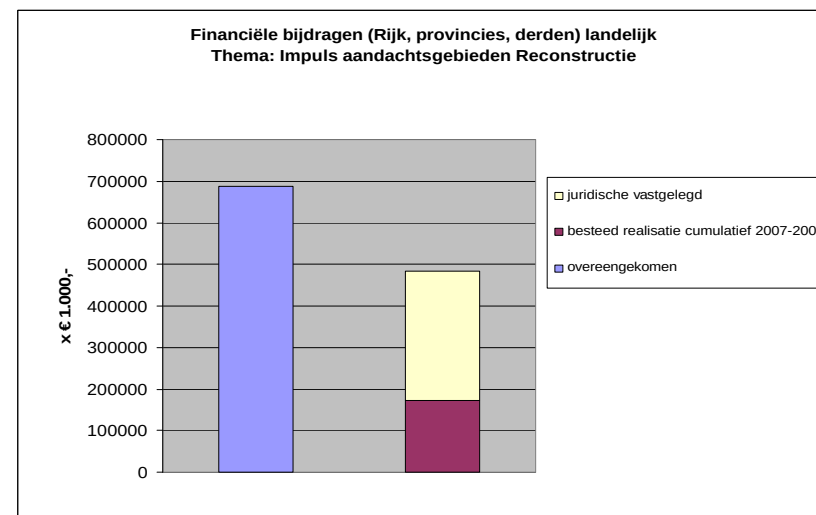
Door inzet van provinciale middelen en middelen van derden verdubbelt overigens het budget voor reconstructie in het landelijk gebied.

TABEL 10.1: FINANCIËEL OVERZICHT RECONSTRUCTIE (x 1.000 €)				
	Overeenge- komen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Vastgelegd + besteed
Rijksbijdrage	289.200	98.677	126.414	78 %
Provinciale bijdrage	135.630	22.819	75.740	73 %
Bijdrage derden	261.580	50.836	109.975	61 %
TOTAAL	686.410	172.332	312.129	71%

De financiële verplichtingen zijn groter dan de bestedingen tot nu toe. Percentueel gezien is gemiddeld 25 % besteed en 46% verplicht.

Flankerend natuurbeleid binnen en buiten de EHS

Het verplaatsen van intensieve veehouderijbedrijven (IV) is gericht op een reductie van ammoniakemissie in en buiten de EHS. Landelijk zijn 123 verplaatsingen overeengekomen in het ILG. Hiervan zijn er 19 gerealiseerd en 75 in uitvoering. De resterende 29 moeten nog starten. De prestaties van de vijf provincies zijn in figuur 10.2 weergegeven.

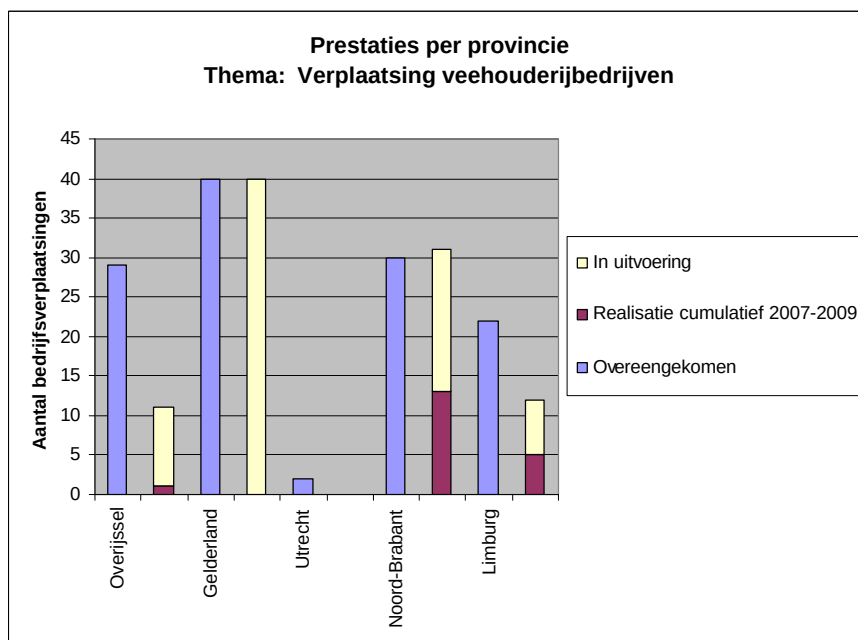

FIGUUR 10.1 FINANCIËLE BIJDRAGEN RECONSTRUCTIE

Duurzaam waterbeheer

Maatregelen die bij kunnen dragen aan duurzaam waterbeheer zijn onder meer verdrogingbestrijding, saneren van overstorten, beek-en kreekherstel, drainagemaatregelen, verplaatsen/saneren waterputten, waterkwaliteitsverbetering, et cetera.

Noord-Brabant en Overijssel hebben een vooruitgang geboekt in het duurzame beheer van water. In beide provincies zijn veel projecten in uitvoering. Ook Utrecht en Gelderland hebben projecten in uitvoering, zij het in mindere mate en op specifieke onderdelen. Limburg heeft op dit subdoel in de periode 2007-2009 energie gericht op de planvorming (vaststellen GGOR). Op basis daarvan sluit de provincie contracten met de uitvoerende partijen over uitvoeringsmaatregelen.

FIGUUR 10.2: PRESTATIES AMMONIAKEMISSION TBV
RECONSTRUCTIE

Realiseren van duurzame landbouw

Bij duurzame landbouw gaat het onder meer om omschakeling/verbreding en diversificatie van landbouwbedrijven, kennisprojecten, herverkaveling, ontwikkeling van landbouwontwikkelingsgebieden, toekomstgerichte ondernemersplannen en de ontwikkeling van een “greenport”. Alle provincies hebben duurzame landbouw opgepakt. De provincies hebben meer projecten in uitvoering dan al gerealiseerd.

Overige rijksdoelen

De overige rijksdoelen is een verzamelcategorie met sterk uiteenlopende maatregelen bijvoorbeeld voor de organisatie van de processen

voor gebiedsgericht werken tot de aanleg van een recreatief fietsroutenetwerk.

10.4 Overige resultaten

De provincies hanteren een integrale gebiedsgerichte aanpak en weten daardoor maatregelen in te zetten die meerdere doelen dienen. Ze krijgen hierdoor ook draagvlak voor deze maatregelen. Herverkaveling is een instrument dat zowel landbouw-, water-, als natuurdoelen kan versterken. Een voorbeeld is de uitplaatsing van intensieve veehouderijen nabij de EHS (ammoniak) en nabij woonkernen (geur). Verplaatsing betekent dat kwetsbare functies als natuur en wonen weer ruimte krijgen en dat de veehouder op de nieuwe locaties weer ruimte krijgt om te ontwikkelen. De economische vitaliteit en leefbaarheid van het landelijk gebied, verbetert door deze gebiedsgerichte aanpak.

Samenwerking, gezamenlijke planvorming en uitvoering en het afsluiten van (meerjaren)overeenkomsten met partners, zijn succesfactoren die provincies hanteren voor de reconstructieopgave. Ook financiële samenwerking door de inzet van provinciale middelen en middelen van derden vergroot het budget voor het landelijk gebied (verdrievoudiging Rijksbudget, zie Tabel 11.1). Provincies faciliteren gemeenten, ondernemers en anderen bij het ontwikkelen van nieuwe plannen en het aanvragen van subsidies.

Noord-Brabant heeft in februari 2009 een versnellingskoers vastgesteld bestaande uit drie elementen. In de eerste plaats is de sturing door de provincie geïntensiveerd. Ten tweede zijn focusprojecten aangewezen, die een grote bijdrage aan het doelbereik leveren. Ten derde is het instrumentarium verbeterd met minnelijke grondverwerving met als sluitstuk de mogelijkheid van onteigening.

Limburg heeft om versnelling in de uitvoering te bereiken “de Verklaring van Roermond” opgesteld, gericht op een evenwichtige ontwikkeling van omgevingskwaliteit en mogelijkheden voor de land- en tuinbouw. Partijen nemen hierbij een flexibele en creatieve houding aan en ontwikkelen integrale oplossingen.

De vijf reconstructieprovincies hebben met de VNG en de UvW een bestuurlijk reconstructieoverleg. Dit heeft als doel de aanpak van gelijksoortige reconstructieproblemen te delen en af te stemmen. Voortschrijdend inzicht met gebiedsontwikkeling leidt er toe dat provincies hun aanpak aanpassen om het proces te optimaliseren.

10.5 De analyse

De effecten van de verschillende maatregelen zijn soms nog onvoldoende zichtbaar en/of meetbaar omdat de tijdspanne tussen uitvoering van de maatregel en de monitoring ervan kort is. Dit geldt bijvoorbeeld voor terugdringing van de ammoniakemissie en duurzamer waterbeheer. Verplaatsing van bedrijven en herverkaveling hebben een direct effect op verduurzaming van de landbouw en de ruimtelijke structuur in het gebied.

Flankerend natuurbeleid binnen en buiten EHS

Terugdringen ammoniakemissie

Het blijkt dat een bedrijfsverplaatsing meer tijd vraagt dan vooraf werd verwacht. Een verplaatsingstraject heeft een looptijd van circa vijf jaar, wat erg lang is voor een ondernemer. Daar liggen verschillende redenen aan ten grondslag: de procedures zijn lang en het rond krijgen van de financiering bij verplaatsing vraagt veel tijd doordat de vergoeding in het kader van de verplaatsingsregeling VIV voor een aantal ondernemers laag is (maar vanuit oogpunt van staatssteun maximaal). Ook zorgt weerstand vanuit de omgeving tegen de komst van een grootschalige veehouderij voor lange procedures. Verplaatsingen die zijn ingezet in 2005/2006, worden nu pas afgerond. Het betreft vooral ondernemers die kansen zagen en de uitdaging zijn aangegaan. Het zogenaamde laaghangende fruit is daarmee wel geplukt. Het is de vraag in welke mate ondernemers die gevestigd zijn nabij kwetsbare functies, nog willen verplaatsen. Daarnaast zal de discussie over de megastallen die vandaag de dag gevoerd wordt, het tempo waarmee bedrijfsverplaatsingen plaatsvinden zeker niet versnellen.

Ontsnippering robuuste verbindingen

Het thema ontsnippering is opgenomen in hoofdstuk 4, Natuur.

Verdrogingbestrijding

Er zijn door de provincies afspraken gemaakt met waterschappen om gezamenlijk projecten te ontwikkelen om de opgave voor verdrogingbestrijding te kunnen realiseren. Verwacht wordt dat in 2011 de projecten pas echt tot uitvoering komen. Aangegeven wordt dat uitvoering van de opgave verdrogingbestrijding langer door zal lopen, tot na 2013. Zie ook de aanpak verdroging in hoofdstuk 4.

Realiseren van duurzame landbouw

De inzet van bedrijfsverplaatsing en landbouwonwikkelingsgebieden leveren een bijdrage aan de landbouwsector (uitbreidingsmogelijkheden, verbetering kavelstructuur). Provincies zetten in op het omvormen van bedrijven, keten/kennisprojecten biologische landbouw, ondersteuning van PMC's, pilots extensivering melkveehouderij, et cetera. Provincies stimuleren duurzame bedrijfsvoering, maar dit is niet verplicht. Dit komt tot uiting in de geleverde prestaties. Alle provincies hebben nog relatief weinig projecten afgerond. Wel zijn er veel projecten in uitvoering.

Duurzaam waterbeheer

Alle provincies hebben met de waterschappen contracten opgesteld over het duurzaam waterbeheer. Op basis daarvan zijn in elke provincie diverse projecten in gang gezet en in voorbereiding. Mogelijk dat een aantal projecten na 2013 nog doorloopt. In hoofdstuk 4 is de analyse van milieukwaliteit opgenomen.

Overige rijksdoelen

De overige rijksdoelen zijn beperkt in omvang en divers van aard. De aanleg van recreatieve routenetwerken in Utrecht is grotendeels in uitvoering en deels afgerond. Dit type concrete opgaven fungeert ook als motor in een gebied en spreekt de gebiedspartners meer aan dan bijvoorbeeld verplaatsing van bedrijven.

Goede communicatie over reconstructie is van belang, zodat “de omgeving” begrijpt waarom de reconstructie plaatsvindt. Immers de gebiedsgerichte aanpak is gebaseerd op draagvlak. Noord-Brabant heeft een Barometer Landelijk Gebied ontwikkeld, dat de integraliteit en voortgang van de reconstructie toont. In één oogopslag is te zien hoe het staat met de uitvoering van de plannen en het doelbereik. Het instrument maakt duidelijk of en waar bijsturing nodig is.

10.6 Aandachtspunten

Aandachtspunten voor het vervolg zijn als volgt samen te vatten:

De beperkte grondmobiliteit.

Het verplaatsen van bedrijven is een complex proces en levert vaak weerstand op bij verschillende partijen. Dit geldt vooral wanneer bedrijven over grotere afstanden worden verplaatst. Immers dan zijn voor de omgeving wel de nadelen maar niet de voordelen van de verplaatsing zichtbaar.

Weerstand bij enkele grootschalige ontwikkelingen.

Grootschalige ontwikkelingen, zoals de ontwikkeling in sommige landbouwontwikkelingsgebieden, roepen weerstand op waardoor realisatie langer duurt. De huidige maatschappelijke discussie over megastallen en intensieve veehouderij met een Q-koorts affaire op de achtergrond ondermijnt het draagvlak voor de intensieve veehouderij en maakt daardoor realisatie van de doelen ook in de toekomst lastig. Hierdoor dreigen ondernemers zich niet verder te kunnen ontwikkelen en blijven daarnaast bestaande aandachtspunten rondom kwetsbare functies als

natuur en wonen, bestaan. Het vraagt extra aandacht van de sector en de overheden om te blijven streven naar een zorgvuldige uitvoering met betrekking tot ruimtelijke kwaliteit, dierwelzijn en duurzaamheid. In de meeste reconstructieprovincies is in de afgelopen jaren een burgerinitiatief tegen de ontwikkelingen van de intensieve veehouderij ingediend. In een aantal gevallen is naar aanleiding hiervan het beleid aangescherpt.

Nieuw beleid kost tijd.

Het kost tijd om nieuw beleid zoals Natura 2000 en Kaderrichtlijn Water te implementeren en de plannen daarop af te stemmen. Daarnaast leidt onduidelijkheid rond Natura 2000 stikstofbeleid tot vertraging bij het verlenen van vergunningen.

10.7 Prognoses doelbereiking 2013

Enkele provincies constateren dat door bijvoorbeeld de discussie over megastallen en intensieve veehouderij er wellicht aanpassing van prestaties nodig is. Alle provincies geven aan dat de grondmobiliteit een onzekere factor is, integrale planprocessen nooit helemaal voorspelbaar zijn en bovendien veel tijd kosten. Provincies vinden rijksinzet nodig voor het stimuleren van de agrarische sector op het gebied van duurzame energieopwekking en biomassa nodig is. Dit kan resulteren in een aanpassing van de reconstructieplannen en een herziening van de prestatieafpraak in de bestuursovereenkomst ILG.

11 LEEFBAAR PLATTELAND

SAMENVATTING

In de regio's is "leefbaar platteland" met veel enthousiasme opgepakt en dit heeft geleid tot een impuls van de sociaal-economische ontwikkeling van het platteland. Deze impuls draagt bij aan ideeënvorming en fungeert als smeerolie in gebieden. Vele leefbaarheidsprojecten zijn inmiddels opgestart. Deze projecten worden vooral gefinancierd met provinciale middelen en die van derden. De rijksbijdrage vormt maar een klein deel van de investering.

11.1 Introductie

Het doel van de "Impuls Leefbaar Platteland" is het stimuleren van een vitaal platteland met een gezonde economische en sociale basis en bijbehorende voorzieningen, die in overeenstemming zijn met de behoeften van bewoners en gebruikers. In de update MJP2 is vermeld dat het bij dit thema gaat om een sociaal-economische ontwikkeling op het platteland, die minimaal gelijke tred houdt met de stad.

Bij de aanpassingen van de bestuursovereenkomsten in 2008 is naar aanleiding van de motie van Geel door het Rijk eenmalig voor projecten in het kader van leefbaarheid en sociaal-economische vitaliteit een bedrag van 10 miljoen euro beschikbaar gesteld. De rijksbijdrage is gericht op versterking van regio's en kernen waar het voorzieningenniveau onder druk staat. Met provincies en derden zijn geen afspraken gemaakt over financiële bijdragen.

Over het algemeen is het redelijk goed gesteld met de leefbaarheid in de kleine kernen. Toch zijn er ontwikkelingen die maken dat we niet achterover kunnen leunen. Dit heeft te maken met demografische ontwikkelingen als ontgroening, vergrijzing en bevolkingskrimp en daarnaast te weinig geschikte woningen voor starters en ouderen; het verdwijnen van commerciële, zorg- en welzijnsvoorzieningen en de afname van het vrijwilligerswerk. Investeren in leefbaarheid is van

belang voor het vergroten van het maatschappelijk draagvlak voor de uitvoering van de plattelandsontwikkeling.

11.2 Prestaties en budgetten

Voor dit thema is in het MJP2 geen taakstelling opgenomen. De opgave is verwoord in projecten waarbij een kwantitatieve taakstelling ontbreekt. Derhalve geeft deze paragraaf geen overzicht met prestaties.

TABEL 11.1: FINANCIËEL OVERZICHT LEEFBAAR PLATTELAND (x 1.000 €)

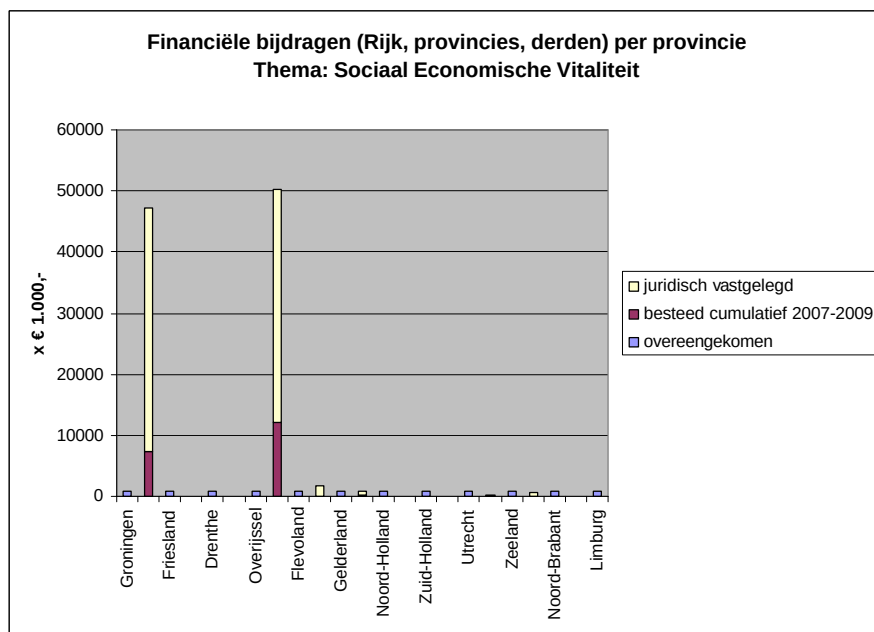
	Overeengekomen in BO	Besteed cumulatief	Juridisch vastgelegd	Besteed en vastgelegd
Rijksbijdrage	10.000	645	950	16%
Provinciale bijdrage		9.302	14.024	n.v.t.
Bijdrage derden		35.232	68.424	n.v.t.
TOTAAL	10.000	45.179	83.398	n.v.t.

De meeste provincies kiezen ervoor de rijksmiddelen samen met cofinanciering van gemeenten en provincie te besteden aan diverse projecten in het kader van de leefbaarheid van het platteland. Daarnaast investeren meerdere provincies in leefbaarheidsprojecten via het LEADER-programma. Provincies, gemeenten en andere partijen stellen substantiële bedragen ter beschikking. Tegenover de eenmalige bijdrage (t/m 2009) van het Rijk van 10 miljoen euro staat een investering van provincies en derden van bijna 120 miljoen euro.

Projecten voor plattelandsontwikkeling komen goed van de grond. Bij vele provincies is er een toename van het aantal subsidieaanvragen. In de afgelopen periode is ingezet op bijvoorbeeld het versterken van toeristische voorzieningen, stimuleren en verbreden van de plattelands economie en verbetering van de leefbaarheid in plattelandsgebieden. Nu moeten de provincies aanvullende maatregelen nemen om binnen het budget te blijven. Voor de partners in het gebied (o.a. gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties) betekent

dit dat de provincies voorlopig geen nieuwe initiatieven ontplooiën bovenop de projecten die nog in behandeling zijn.

De provincie Fryslân heeft al rond 2001 de plattelânsprojektbureaus ingesteld. Deze hebben als taak om projecten te genereren en daarbij ook vooral aandacht te hebben voor het leefbaar houden van het platteland. Deze organisatie is laagdrempelig en functioneert goed. Er worden vele projecten die met leefbaarheid te maken hebben ingediend en gehonoreerd. De provincie zet, naast het geringe rijksbudget, nog veel meer middelen in voor de leefbaarheid op het platteland.

FIGUUR 11.1: FINANCIËLE BIJDRAGEN SOCIAAL ECONOMISCH VITALITEIT

De overeengekomen rijksbijdragen zijn gelijk verdeeld over de provincies. De uitgaven verschillen sterk. Gelderland heeft in de periode 2007-2009 de meeste rijks gelden voor sociaal economische vitaliteit van het platteland uitgegeven. Ook is er door Gelderland het hoogste bedrag juridisch vastgelegd. Ook Flevoland, Overijssel, Zeeland en Utrecht hebben inmiddels de rijks gelden aangesproken voor de verbetering van de vitaliteit van het platteland.

De overeengekomen rijksbijdrage bedraagt 880.000 euro per provincie. In Groningen, Overijssel gebeurt veel. Dit geldt ook – zij het in iets mindere mate - voor Flevoland, Gelderland en Zeeland.

11.3 Overige prestaties

Er is een koppeling gelegd tussen belangen op de diverse niveaus en dat heeft voor draagvlak gezorgd. De provincies besteden veel aandacht aan burgerinitiatieven, de samenwerking met maatschappelijke partners en via gemeenten met lokale verenigingen uit het gebied (vereniging dorpsbelang, oranjevereniging, plattelandsvereniging, et cetera). Het scala aan projecten dat provincies ondersteunen is divers en varieert van het aanleggen van breedband internet, het instellen van een loket voor lokale initiatieven, kulturhusen tot een haalbaarheidsstudie voor een pilot voor een multifunctionele mobiele voorziening.

De inzet op projecten in het kader van leefbaar platteland fungeert als vliegwiel voor het opstarten of op gang houden van gebiedsprocessen. Ook is het soms “het zoet na het zuur”.

De provincie Overijssel geeft aan dat er veel belangstelling is. Er zijn veel projecten afgerond, er wordt hard aan uitvoering van andere projecten gewerkt en er staan nieuwe projecten gepland voor de komende jaren. Er zijn veel burgers en maatschappelijke organisaties betrokken bij de uitvoering van de projecten (...) Eerder onderzoek heeft al uitgewezen dat de helft van de mensen in een kern gebruik maakt van het Kulturhus.

11.4 De analyse

De provincies hebben verschillende aanpakken, maar ook zijn er overeenkomsten. Een overeenkomst is dat geen van de provincies een scherpe omschrijving geeft van de sociaal-economische en leefbaarheidsproblematiek in meerjarenprogramma's en of ruimtelijke plannen. De problemen zijn het gevolg van een afname van de primaire landbouwactiviteiten, werkgelegenheid en het aanbod van voorzieningen (WUR, 2009). Door de krimp van de bevolking neemt dit laatste probleem toe. Ook bereikbaarheid, verminderde sociale samenhang en gebrek aan kwalitatief goede woningen, spelen vooral in Groningen, Fryslân, Drenthe en Zeeland een rol. Deze provincies besteden hieraan specifieke aandacht.

Op een enkele provincie na, kiezen alle provincies ervoor dit thema actief te ondersteunen. De behoefte aan versterking van de leefbaarheid, de economische vitaliteit en de sociale cohesie wordt breed gevoeld. Voor dit thema wordt dan ook over het algemeen ruime financiële, organisatorische en soms ook capacitaire ondersteuning geboden. De rijksbijdrage in dit geheel is gering, maar zorgt er in sommige gevallen voor dat projecten toch gestart kunnen worden.

Het Rijk heeft eenmalig een budget van 10 miljoen euro ter beschikking gesteld. De regio's zijn verantwoordelijk voor dit thema. Het onderwerp heeft hoge prioriteit gekregen en wordt door provincies verschillend ingevuld. In Noord-Brabant hebben gemeenten vanaf 2008 in samenwerking met bewoners(organisaties) voor 61 kleine kernen integrale dorpsontwikkelingsplannen (IDOP's) opgesteld. De uitvoering van IDOP's heeft inmiddels een hoge vlucht genomen. In Noord-Holland wordt met de rijksbijdrage één breedband project voor heel NH gesubsidieerd. Daarnaast is voor 25 miljoen euro in kleinere leefbaarheidsprojecten vastgelegd.

11.5 Prognose doelbereiking 2013

De diversiteit aan initiatieven is groot. De meeste initiatieven worden voortvarend uitgevoerd en verschillende provincies melden dan ook dat de beschikbare middelen (veelal gemeentelijk en provinciaal geld, soms ook aanzienlijke Europese middelen) uitgeput zullen raken voor 2013.

Omdat er geen prestaties zijn benoemd, kan over doelbereiking niet echt gesproken worden. Wel is duidelijk, dat in het kader van het ILG een veelvoud aan leefbaarheidsprojecten wordt uitgevoerd, vooral dankzij provinciaal en gemeentelijk geld, waardoor er een sterke en vaak noodzakelijke impuls aan een leefbaar platteland wordt gegeven.

12 OVERIGE BESTUURLIJKE

AFSPRAKEN

SAMENVATTING

Bij aanvang van het ILG zijn een groot aantal afspraken gemaakt om zaken nader uit te zoeken of te regelen voorafgaand of tijdens de MTR. Ook zijn in de eerste drie jaren van het ILG nieuwe bestuurlijke afspraken gemaakt of zijn toezeggingen gedaan aan de Tweede Kamer. Deze punten zijn opgepakt en worden in de meeste gevallen dit jaar afgerond. Bij de voorbereiding van de MTR rapportage zijn ook weer nieuwe besprekpunten opgekomen. Ook daarover worden dit jaar (proces)afspraken gemaakt.

12.1 Introductie

In de bestuursovereenkomsten van het Rijk en de twaalf afzonderlijke provincies zijn, naast de afgesproken prestaties en budgetten, afspraken gemaakt die voor of tijdens de Midterm Review besproken moeten worden, dan wel tot besluitvorming moeten leiden. Deze afspraken kunnen betrekking hebben op alle provincies of zijn alleen van toepassing op een enkele provincie met het Rijk.

In de afgelopen drie jaar zijn op bestuurlijk niveau onderwerpen aan de orde gesteld die niet in de bestuursovereenkomsten zijn vastgelegd, maar wel van invloed zijn op de gemaakte afspraken in ILG-kader. Het gaat dan vooral om toezeggingen van de minister van LNV aan de Tweede Kamer en afspraken naar aanleiding van bestuurlijke overleggen tussen Rijk en provincies.

Tenslotte zijn door Rijk en provincies nieuwe besprekpunten aangedragen die betrokken zouden moeten worden bij de besprekingen tijdens het proces van de Midterm Review.

De informatie van deze zogenaamde 'Losse Eindjes' van de Midterm Review zijn in het eerste half jaar van 2010 aangeleverd, vervolgens

beoordeeld en ingebracht in het managementoverleg van LNV en IPO. De uitkomsten daarvan worden ingebracht in het bestuurlijke overleg in het najaar van 2010.

12.2 Afspraken uit de

bestuursovereenkomsten

In de twaalf bestuursovereenkomsten hebben Rijk en provincies afspraken gemaakt over diverse onderwerpen, waarover op het moment van de tekening van de bestuursovereenkomsten nog nadere uitwerking nodig was om tot definitieve afspraken te komen.

De meeste afspraken hebben financiële consequenties en worden om die reden betrokken bij de besprekingen over de financiële knelpunten van het ILG. Het gaat dan bijvoorbeeld over het vaststellen van de grondkosten en de normbijdrage voor inrichting, maar ook de meeste afspraken tussen Rijk en één enkele provincie. Rijk en provincies hebben afgesproken de financiële knelpunten in een afzonderlijk traject, dat parallel aan het opstellen van dit MTR-rapport plaatsvindt, met elkaar te bespreken. De factfinding voor die onderwerpen is afgerond. Werkgroepen van provincies en Rijk hebben gezamenlijk de cijfers in beeld gebracht zodat bij de start van de onderhandeling duidelijk is hoe groot het financiële knelpunt is.

Van de overgebleven onderwerpen zijn de belangrijkste constatering:

- De uitvoering van de landbouwpilots voor duurzaam ondernemen heeft vertraging opgelopen. Een evaluatie heeft nog niet plaatsgevonden. Nadere afspraken zijn nodig om voortgang te boeken;
- De peiling van de milieukwaliteit is niet uitgevoerd. Veel projecten zijn nog niet uitgevoerd en een meting zal na drie jaar nog niet veel opleveren. Een werkgroep van rijk en provincies zal bezien hoe de voortgang op de verdrogingsprojecten kan worden bevorderd;

- Het proces over de ambities en monitoring voor natuurkwaliteit loopt en zal als onderdeel van het SNL naar verwachting in 2013 afgerond worden;
- Het proces voor Nulmeting op Kaart (NOK) voor de uitgangssituatie per 2007 is in het voorjaar van 2010 afgerond. Inmiddels wordt ook de situatie per 1 januari 2010 in beeld gebracht voor de onderdelen verwerving en inrichting. Het onderdeel NOK beheer 2007 zal na de zomer van 2010 gereed zijn.
- Het model grondkosten is tegen het licht gehouden en zal gewijzigd worden.

12.3 Aanvullende afspraken

De minister van LNV heeft op twee momenten aan de Tweede Kamer toezeggingen gedaan waarvan is afgesproken om de beantwoording te betrekken bij de Midterm Review van het ILG:

- De herziening van de totale taakstelling particulier beheer is afhankelijk van de uitkomsten van de onderhandelingen over de uitwerking van de Verklaring van Linschoten;
- De herziening van de doelen uit TOP-lijsten verdroging kunnen worden aangepast als dit leidt tot efficiëntere uitvoering, en niet als het gaat om doelenverlaging. Dit zal in oktober 2010 bestuurlijk worden voorgelegd;
- De verbeterkansen voor het ILG kunnen aan de hand van deze MTR-rapportage worden geïdentificeerd. De tweede helft van het MTR-jaar 2010 zal worden gebruikt om verbeteringen te concretiseren;
- De reductie van de verantwoordingsinformatie zal worden gekoppeld aan de principes conform SiSa (Single informatie Single audit). De komende maanden wordt door Rijk en Provincies gezamenlijk uitgewerkt wat hiertoe moet gebeuren en wat de mogelijkheden en consequenties zijn.

Het laatste punt sluit ook goed aan bij de afspraken die zijn gemaakt in het Bestuursakkoord 2008 tussen Rijk en provincies. In dit Bestuursakkoord is ook afgesproken dat in zuidelijk Nederland een pilot

wordt gestart voor een meer decentrale aansturing van DLG. Deze pilot is in Zeeland, Noord-Brabant en Limburg van start gegaan.

12.4 Nieuwe bespreekpunten

Tijdens het proces van de Midterm Review zijn door Rijk en provincies nieuwe bespreekpunten aangedragen die betrokken worden bij de besprekingen naar aanleiding van de resultaten van dit rapport. De aard van de aangedragen bespreekpunten zijn voor groot deel voorstellen die verband houden met (oplossingsrichtingen voor) de financiële knelpunten. Deze bespreekpunten worden om die reden betrokken bij de besprekingen over de financiële knelpunten van het ILG. Een ander deel van de aangedragen bespreekpunten heeft betrekking op voorstellen die voor een nadere uitwerking ingebracht kunnen worden of in samenhang moeten worden gezien met andere reguliere trajecten, zoals Natura 2000 en SNL.

Bijlage 1 – Bijlage 2a uit de Bestuursovereenkomsten

MIDTERM REVIEW (MTR)

Ook de informatie ten behoeve van de MTR heeft een informierend karakter. Naast gerealiseerde prestaties en gemaakte kosten wordt een relatie gelegd met aan de prestaties ten grondslag liggende operationele doelstellingen van het MJP2.

De Provincie XX levert uiterlijk 15 juli 2010 aan het Rijk de volgende gegevens voor de midterm review:

- a. de voortgangsrapportage (VR) over 2009. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de bijdragen van Provincie en derden door de laatste 2 kolommen van het model Voortgangsrapportage 20.. in te vullen;
- b. een rapportage over operationele doelstellingen. Hierin worden de in de VR opgenomen prestaties over 2007 t/m 2009 in relatie gebracht tot de kwantiteitseisen en kwaliteitseisen voor de relevante operationele doelen die opgenomen zijn in het MJP2. Ter ondersteuning hiervoor dienen tussen het Rijk en de provincie afgesproken tabellen, kaartinformatie, GIS-bestanden voor alle relevante operationele doelen en specifieke verslagen van de programma's voor Nationale Parken, soortenbescherming, Nationale Landschappen en Reconstructie. Voor milieukwaliteit EHS/VHR levert de provincie in dit kader informatie conform afgesproken werkwijze (kaart + tabel met kwaliteitsklassen);
- c. procesinformatie over de uitvoering in de jaren 2007-2009, de samenwerking tussen het Rijk, de Provincie XX en relevante andere in de gebieden opererende overheden en organisaties, de uitvoering door rijksdiensten, alsmede een vooruitblik naar het restant van deze ILG-periode.

Eventueel kan de MTR worden verlucht met fotomateriaal dat een beeld geeft van de geleverde prestaties.

In de midterm review komen in ieder geval de volgende onderwerpen aan de orde:

- a. aanpassen van de tekst van de bestuursovereenkomst aan de evaluatie van de normkosten, als bedoeld in artikel 7.1, eerste lid;
- b. de mogelijkheden om tussen Provincies te schuiven met prestaties en bijbehorende Rijksbijdragen;
- c. de evaluatie van de landbouwpilots voor duurzaam ondernemen en het eventueel formuleren van prestaties voor duurzaam ondernemen als bedoeld in artikel 4.2;
- d. stand van zaken van het opnemen van waterprestaties en bijbehorende Rijksmiddelen die mogelijk voortvloeien uit het Nationaal Bestuursakkoord Water in het ILG;
- e. aanpassing van de overeenkomst aan de precieze stand van de lopende verplichtingen per 1 januari 2007;
- f. toevoegen van de middelen voor de operationele doelen bodemsanering en waterbodemsanering aan ILG vanaf 2010;
- g. de normkosten grondverwerving, inclusief bijkomende kosten en onteigeningspercentage.

Bijlage 2 – PEIL-format voor prestaties en budgetten

Voortgangsrapportage 2009			Uitvoering prestaties					Financiële bijdragen rijk					Financiële bijdragen provincie			Financiële bijdragen derden					
Natuur		Prestatie-eenheid	Te realiseren prestatie	Prestaties in uitvoering	Prestaties gerealiseerd in rapportage jaar	Correcties tov voorgaande jaren	Prestaties gerealiseerd cumulatief	Overeengekomen rijksbijdrage	Rijksbijdrage juridisch vastgelegd	Rijksbijdrage in rapportage jaar besteed	Correcties tov voorgaande jaren	Rijksbijdrage besteed cumulatief	Overeengekomen bijdragen provincie	Provinciale bijdrage juridisch vastgelegd	Provinciale bijdrage besteed cumulatief	Overeengekomen bijdragen derden	Bijdragen derden juridisch vastgelegd	Bijdragen derden besteed cumulatief	Waarvan EU bijdrage cumulatief		
																				POP2 cumulatief	D2 cumulatief
Realisatie EHS	verwerving nieuwe EHS	ha	20.734		5.040	-101	12.501	272.136	79.296	179.571	11.953	411.212	69.900	2.417	54.842	3.500	5.397	37.525	58	0	0
	verwerving nieuwe EHS lopende verplichtingen	ha	0		0	0	0									0	0	1	0	0	0
	verwerving EHS ruilgrond	ha			3.239	3.484	6.723														
	Aankoop bestaande EHS voor bos- en natuurterreinen (max 35 miljoen landelijk	eenheid			1.376	285	1.788			9.451	2.533	12.517									
	ruilen BBL bezit per 1/1/2007 tbv nieuwe EHS	ha	17.546	0	1.423	1.699	3.211	0				0	0		0	0		0			
	overgedragen per 1/1/2007 tbv nieuwe EHS	ha		0	1.805	-886	5.353	0				0	0		0	0		0			
	inrichting nieuwe EHS	ha	30.916	15.074	1.414	933	3.377	453.230	224.440	43.212	5.179	104.799	0	6.760	12.609	0	23.280	16.192	289	0	0
	EHS, waarvan lopende verplichtingen natte	ha		0			692														
	inrichting nieuwe EHS lopende verplichtingen	ha	34.865	4.615	1.309	80	6.192														
	in beheer (nieuwe en bestaande EHS), incl lopende verplichtingen	ha	328.721				288.082	950.413	349.755	103.927	12.050	304.134	821	421	504	0	12.474	13.458		1.902	0
	Achterstandsgebiedenveenwei-degeb (N-H, Z-H, U) LFA (L)	ha	51.000				71.891														
	EVZ (N-B)	ha	1.027	59	4	85	89	0				0	0		0	0	0	0			
	Oplossen knelpunten robuuste verbindingen	stuks	36	2	0	-1	3	105.300	28.203	413	-6	1.626	1.790	6.664	2.167	0	89	166	27	0	0
	Oplossen knelpunten robuuste verbindingen lopende verplichtingen	stuks	0				0														
als onderdeel realisatie EHS	verworven oppervlakte in VHR (Natura 2000)	ha	0		3	48	125	0				0									
	ingerichte oppervlakte in VHR (Natura 2000)	ha	0		659	0	659	0				0									
	Opp in beheer in VHR-gebieden (Natura 2000)	ha	0		0	0	0	0				0									
	verworven oppervlakte in bufferzones	ha	0		5	0	32	0				0									
	verworven oppervlakte natte natuur	ha	1.156		335	83	480	0				0									
	ingerichte oppervlakte natte natuur	ha	1.593		0	-545	147	0				0									
	verworven oppervlakte robuuste verbindingen	ha	807		255	153	1.488	0				0									
	ingerichte oppervlakte robuuste verbindingen	ha	1.657		11	0	194	0				0									
	SN-functiewijziging	ha	31.944		448	-471	5.499	0				0									
	beheer via particulier SN	ha	227.183				253.479	297				0									
	beheer via agrarisch SAN	ha	69.594				28.153	0				0									

Milieukwaliteit EHS en VHR	vermindering verdroging, VHR-gebied	ha	48.646				210	206.920	33.832	6.274	3.918	19.071	120.123	16.764	2.923	89.173	34.160	6.416	211	0	0
	vermindering verdroging:overig EHS	ha	21.963				80														
	effectgerichte maatregelen verzuring en vermessing:VHR-gebied	ha	8.674				1														
	effectgerichte maatregelen verzuring en vermessing:overig EHS	ha	1.173				0														
	brongerichte maatregelen verzuring en vermessing:VHR-gebied	ha	12.485				0														
	brongerichte maatregelen verzuring en vermessing:overig EHS	ha	5.390				0														
	verdroging:lopende verplichtingen	nvt	0				0	41.890	12.971	7.161	1.373	31.074	0	0	24	0	55	76	0	0	0
	verzuring en vermessing	nvt	0				0														
Nationale Parken	Uitvoering jaarplannen incl lopende verplichtingen	stuks uitgevoerd	126		16	4	40	30.760	5.244	4.335	158	12.942	1.750	33	610	1.600	1.974	5.459	0	0	0
Leefgebieden-benadering	Uitvoeren leefgebiedenbenadering	stuks uitgevoerd	84		19	-3	39	17.224	3.032	929	14	2.779	4.650	3.130	3.637	790	5.142	1.259	0	0	0
Westerschelde	verwerving	ha	600		266		477	138.050	38.900	16.069		27.356	0	0	0	0	0	0			
	inrichting	ha	600				0														
Natuurbeheer buiten de EHS	beheer buiten EHS, incl lopende verplichtingen	ha	58.958				51.162	0				0	0		0	0		0			
	natuurbraak, incl lopende verplichtingen	ha	1.000				82	0				0	0		0	0		0			
Als onderdeel van beheer buiten de EHS	beheer weidevogels	ha	14.444				18.821	0				0	0		0	0		0			
	overig beheer via agrarisch SAN	ha	0				6.347	0				0	0		0	0		0			
	beheer via particulier SN	ha	44.514				19.128	0				0	0		0	0		0			
Overig Natuur	Uitvoeren ... Pilot	stuks	5	3	0	-3	1	7.180	596	424	-5	1.507	1.050	521	1.011	1.250	209	1.402	0	0	0
	Ondersteuning Natuurlijk Platteland Nederland	nvt	8				6	0				60									
	Besluit natuurbeheer schaapskuddes	kuddes	34				31	4.200	242	732	160	2.040	0	60	349	0	862	1.743	0	0	0
Voortgangsrapportage 2009		pnb-leningen + exploitatieregeling BBL																			
		Overeengekomen budget	Budget in rapportagejaar besteed	Budget betseed cumulatief																	
Natuur vervolg																					
EHS: pnb-leningen + exploitatie BBL	verwerving nieuwe EHS met budget PNB-lening	303190	54.647	121.578																	
	verwerving uit exploitatierekening BBL	24600	0	300																	

Voortgangsrapportage 2009		Uitvoering prestaties						Financiële bijdragen rijk					Financiële bijdragen provincie			Financiële bijdragen derden						
Landbouw		Prestatie-eenheid	Te realiseren prestatie	Prestaties in uitvoering	Prestaties gerealiseerd in rapportage jaar	Correcties tov voorgaande jaren	Prestaties gerealiseerd cumulatief	Overeengekomen rijksbijdrage	Rijks-bijdrage juridisch vastgelegd	Rijks-bijdrage in rapportage jaar besteed	Correcties tov voorgaande jaren	Rijks-bijdrage besteed cumulatief	Overeengekomen bijdragen provincie	Provinciale bijdrage juridisch vastgelegd	Provinciale bijdrage besteed cumulatief	Overeengekomen bijdragen derden	Bijdragen derden juridisch vastgelegd	Bijdragen derden besteed cumulatief	Waarvan EU bijdrage cumulatief			
																				POP2 cumulatief	D2 cumulatief	D3 cumulatief
Operationele doelstelling	Prestaties																					
Grondgebonden Landbouw	inrichting grondgebonden landbouw (nieuw)	ha	143.369	32.551	45.859	10.517	58.066	100.310	42.294	20.943	1.268	71.784	41.430	6.022	10.116	97.740	12.562	16.115	2.733	0	0	
	lopende verplichtingen inrichting	ha	0				0															
Grondvoorraad	op peil houden grondvoorraad	ha	0				0	40.090				0	0		0	0		0				
Duurzaam ondernemen	uitvoeren pilots	stuks	42	21	7	-2	9	9.960	1.992	778	63	1.503	8.920	1.170	821	4.740	1.736	955	11	0	0	
Glastuinbouw	infrastructuur verbetering	ha	700		190	0	190	29.000	11.339	6.806	0	6.806	5.000	0	550	10.070	2.269	6.806	0	0	0	
	duurzame ontwikkeling Berlicum (Frsl)	ha	100	35	0	0	0	0	0	0	3.600	3.600										
	Collectieve infrastructuure voorzieningen voor nader in te vullen vervangende locatie Moerdijkse Hoek (N-B)	eenheid		0	0	0	0		0	0	0											
	Glassanering (Z-H)	eenheid		0	0	0	0	5.000	0	0	0											

Voortgangsrapportage 2009			Uitvoering prestaties					Financiële bijdragen rijk					Financiële bijdragen provincie			Financiële bijdragen derden						
Recreatie		Prestatie-eenheid	Te realiseren prestatie	Prestaties in uitvoering	Prestaties gerealiseerd in rapportage jaar	Correcties tov voorgaande jaren	Prestaties gerealiseerd cumulatief	Overeen-gekomen rijksbijdrage	Rijks-bijdrage juridisch vastgelegd	Rijks-bijdrage in rapportage jaar besteed	Correcties tov voorgaande jaren	Rijks-bijdrage besteed cumulatief	Overeen-gekomen bijdragen provincie	Provinciale bijdrage juridisch vastgelegd	Provinciale bijdrage besteed cumulatief	Overeen-gekomen bijdragen derden	Bijdragen derden juridisch vastgelegd	Bijdragen derden besteed cumulatief	Waarvan EU bijdrage cumulatief			
																			POP2 cumulatief	D2 cumulatief	D3 cumulatief	
Operatieve doeltelling	Prestaties																					
Recreatie om de Stad (Rods): grootschalig groen	vererving:totaal	ha	4.096		685	-9	1.242	444.150	272.652	46.487	384	113.164	32.300	4.473	5.100	6.110	0	41.841	1.765	0	0	
	vererving:waarvan in bufferzones	nvt	0		12	26	38															
	inrichting	ha	1.739	2.383	0	0	0															
	inrichting lopende verpl. incl groene verbindingen	ha	3.915		268	461	1.410															
	Inrichting lopende verpl. incl groene verbindingen	km			0	0	0															
	vererving RODS-ruilgrond	ha			447	486	933															
	ruilen BBL-bezit per 1-1-2007 t.b.v. RodS	ha	3.577	0	253	15	268	0				0	0		0	0	0	0				
	overgedragen per 1-1-2007 t.b.v. RodS	ha	0		27	-3	226	0				0	0		157	0	0	0				
	PASO (NH)	ha	500					25.900														
Landelijke Routenetwerken	wandelen	aantal knelpunten	36	3	6	2	12	37.130	1.461	2.976	-214	5.283	79.930	2.221	3.015	200.460	3.334	3.217	282	0	0	
	Wandelen	km knelpuntvrij		175	330	94	424															
	fietsen	aantal knelpunten	113	18	36	4	41															
	Fietsen	km		253	0	138	138															
	varen	km knelpuntvrij	1.793	338	67	0	68															
	wandelen over boerenland	km	879		77	26	118	2.131	51	354	26	421	2.108	24	214	0	70	546	100	0	0	
Beheer recreatie	beheersovereenkomsten met recreatiepakketten, incl lopende verplichtingen	ha	133.713				162.784	0				76	0		0	0	0	0				
Ontwikkelen en versterken van de toegankelijkheid	inrichting recreatie	ha	327	0	50	2	152	37.540	20.733	5.782	187	16.541	0	0	0	0	0	1.436	166	5	0	
	Inrichtingrecreatie	km		0	0	0	0															
	Groene Hart	nvt	1				0															

Voortgangsrapportage 2009			Uitvoering prestaties					Financiële bijdragen rijk					Financiële bijdragen provincie			Financiële bijdragen derden					
Landschap		Prestatie-eenheid	Te realiseren prestatie	Prestaties in uitvoering	Prestaties gerealiseerd in rapportage jaar	Correcties tov voorgaande jaren	Prestaties gerealiseerd cumulatief	Overeen-gekomen rijksbijdrage	Rijks-bijdrage juridisch vastgelegd	Rijks-bijdrage in rapportage jaar besteed	Correcties tov voorgaande jaren	Rijksbijdrage besteed cumulatief	Overeen-gekomen bijdragen provincie	Provinciale bijdrage juridisch vastgelegd	Provinciale bijdrage besteed cumulatief	Overeen-gekomen bijdragen derden	Bijdragen derden juridisch vastgelegd	Bijdragen derden besteed cumulatief	Waarvan EU bijdrage cumulatief		
																			Operationele doelstelling	Prestaties	POP2 cumulatief
Nationale Landschappen	ontwikkeling	stuks	28		8	-4	12	51.900	27.141	13.268	1.392	30.985	38.830	31.651	18.043	20.270	50.439	21.556	1.349	0	0
	ontwikkeling lopende verplichtingen	nvt	0		-38	341	303														
	cultuurhistorie	nvt	0		15	0	22														
	cultuurhistorie lopende verplichtingen	nvt	0		0	0	507														
	provinciale stichtingen landschapsbeheer	nvt					0	34.417	2.957	2.343	1	9.780	12.220	1.540	3.765	1.300	0	210	0	0	0
	inrichting bos en landschap lopende	ha	2.946		403	34	1.278	33.590	16.219	8.591	2.751	25.711	0	0	997	0	0	1.586	0	0	0
	Inrichting bos en landschap lopende	kn			0	0	0														
	beheer landschap, inclusief lopende	ha	7.909				10.163	0				362	0		1.725	0	0	0			
Landschap (generiek)	inrichting ruimtelijke structuur lopende verplichtingen	nvt	0				0	7.070	9.161	2.646	109	6.823	0	0	0	0	0	2.401	0	0	0
Voortgangsrapportage 2009			Uitvoering prestaties					Financiële bijdragen rijk					Financiële bijdragen provincie			Financiële bijdragen derden					
Bodem		Prestatie-eenheid	Te realiseren prestatie	Prestaties in uitvoering	Prestaties gerealiseerd in rapportage jaar	Correcties tov voorgaande jaren	Prestaties gerealiseerd cumulatief	Overeen-gekomen rijksbijdrage	Rijks-bijdrage juridisch vastgelegd	Rijks-bijdrage in rapportage jaar besteed	Correcties tov voorgaande jaren	Rijks-bijdrage besteed cumulatief	Overeen-gekomen bijdragen provincie	Provinciale bijdrage juridisch vastgelegd	Provinciale bijdrage besteed cumulatief	Overeen-gekomen bijdragen derden	Bijdragen derden juridisch vastgelegd	Bijdragen derden besteed cumulatief	Waarvan EU bijdrage cumulatief		
																			Operationele doelstelling	Prestaties	POP2 cumulatief
Duurzaam bodemgebruik	pilots	stuks	38	15	7	-1	8	4.850	276	335	58	589	4.540	214	442	2.060	174	94	0	0	0
	opstellen provinciale bodemvisie	stuks	11	3	4	0	5	400				0	400		59	0	0	0			
Voortgangsrapportage 2009			Uitvoering prestaties					Financiële bijdragen rijk					Financiële bijdragen provincie			Financiële bijdragen derden					
Water		Prestatie-eenheid	Te realiseren prestatie	Prestaties in uitvoering	Prestaties gerealiseerd in rapportage jaar	Correcties tov voorgaande jaren	Prestaties gerealiseerd cumulatief	Overeen-gekomen rijksbijdrage	Rijks-bijdrage juridisch vastgelegd	Rijks-bijdrage in rapportage jaar besteed	Correcties tov voorgaande jaren	Rijks-bijdrage besteed cumulatief	Overeen-gekomen bijdragen provincie	Provinciale bijdrage juridisch vastgelegd	Provinciale bijdrage besteed cumulatief	Overeen-gekomen bijdragen derden	Bijdragen derden juridisch vastgelegd	Bijdragen derden besteed cumulatief	Waarvan EU bijdrage cumulatief		
																			Operationele doelstelling	Prestaties	POP2 cumulatief
Waterkwaliteit	saneren waterbodems	eenheid		0	0	0	0	35.220	0	0	0	0	360	887	2.118	9.170	126.168	16.619	157	0	0
Projecten Nota Ruimte	Synergieprojecten water zie projectenlijst	eenheid	56		0		0	58.466	20.932	303		303	84.660	14.231	3.080	275.893	16.554	500	0	0	0

Voortgangsrapportage 2009		Uitvoering prestaties						Financiële bijdragen rijk					Financiële bijdragen provincie			Financiële bijdragen derden				
Impuls aandachts gebieden	Prestatie-eenheid	Te realiseren prestatie	Prestaties in uitvoering	Prestaties gerealiseerd in rapportage jaar	Correcties tov voorgaande jaren	Prestaties gerealiseerd cumulatief	Overeengekomen rijksbijdrage	Rijksbijdrage juridisch vastgelegd	Rijksbijdrage in rapportage jaar besteed	Correcties tov voorgaande jaren	Rijksbijdrage besteed cumulatief	Overeengekomen bijdragen provincie	Provinciale bijdrage juridisch vastgelegd	Provinciale bijdrage besteed cumulatief	Overeengekomen bijdragen derden	Bijdragen derden juridisch vastgelegd	Bijdragen derden besteed cumulatief	Waarvan EU bijdrage cumulatief		
	Operationele doelstelling	Prestaties																POP2 cumulatief	D2 cumulatief	D3 cumulatief
Reconstructie Zandgebieden	terugdringen ammoniakemissie	nvt					289.200	126.414	34.867	-1.006	98.677	64.820	75.740	22.819	128.480	109.975	50.836	1.193	0	0
	terugdringen ammoniak lopende verplichtingen	nvt										0		0	0		0			
	Verplaatste veehouderijlocaties rond ammoniak- en stankgevoelige objecten (combinatiestudies)	stuks	2	0	0		0													
	Verplaatsing IV-Bedrijven	stuks	40	40	0		0													
	Te verplaatsen bedrijven	stuks	30	18	13		13													
	Verplaatsen IV locaties	stuks	10	0	0		0													
	Verplaatsing IV bedrijven	stuks	29	1	0		10													
	Objecten t.b.v. gerealiseerde verbeterings water- en bodemkwaliteit voor VHR-/Nb-wet en EHS	stuks	1	9	1		1													
	Uitfinanciering 1e tranche verplaatsingsregeling IV-bedrijven extensiveringsgebieden	stuks	5	0	5		5													
	duurzaam waterbeheer	nvt										25.260		0	46.550		0			
	duurzaam waterbeheer lopende verplichtingen	nvt										0		0	0		0			
	Natte natuurparel met gewenste hydrologische situatie in reconstructiegebied	ha	3.187	0	0		0													
	Inrichtingsmaatregelen en interne maatregelen EHS tbv GGOR bestaande natuur	stuks	21	4	1		1													
	Realisatie waterberging	m3	2.887.528	2.311.641	109.900		532.874													
	Kwaliteitsverbetering (Nutrienten maatregelen en/of helofytenfilter, etc)	ha	50	0	3		3													
	Vermindering verdroging in de gebieden genoemd in de TOP-lijst binnen VHR gebieden en de overige EHS	ha	4.331	1.431	165		184													
	Aankoop/inrichting (incl km beekherstel)	ha	1.000	18	5		5													
	Beek- en Kreekherstel incl. ruimere dimensionering en aanpak brongebieden binnen de VHR-gebieden en overige EHS van de	km	70	51	2		4													

Gebied ingericht volgens Waterlood	ha	10.158	6.973	910	1.146														
Omzetten bouwland naar grasland/kapitaalverlies	ha	330	0	0	0														
Gerealiseerde beek- en kreekherstel tbv VHR-/Nb-wet en EHS-gebieden	km	1	10	0	0														
Beek- en Kreekherstel incl. ruimere dimensionering en aanpak brondgebieden binnen de VHR-gebieden en overige EHS van de TOP-lijst :	ha	703	509	37	37														
Verdrogingsbestrijding	ha	42	127	8	41														
Omzetten bouwland naar grasland/herverkaveling	ha	2.440	0	0	0														
Rendementsverbetering effluent RWZI's	stuks	5	1	2	2														
Gerealiseerde verbetering water- en bodemkwaliteit tbv VHR-/Nb-wet en EHS-gebieden	stuks	20	13	0	0														
Beek- en Kreekherstel incl. ruimere dimensionering en aanpak brondgebieden binnen de VHR-gebieden en overige EHS van de TOP-lijst : waterconservering /	ha	244	178	8	13														
Natschade beheersgebieden binnen	ha	55	0	0	0														
Kwaliteitsverbetering (helofytenfilter)	ha	83	14	0	0														
Drainagemaatregelen	ha	1.447	12	170	170														
beek- en rivierherstel	km	88	179	11	24														
Effectgerichte maatregelen tegen vermesting	ha	1.221	102	0	0														
Verplaatsen ontrekkingsputten	stuks	217	0	0	0														
Vechtmeander afkoppelen	stuks	1	0	0	0														
sanering van overstorten	stuks	3	4	2	5														
Verplaatsen grote putten	stuks	20	0	0	0														
rendementsverbetering effluent RWZI	stuks	2	3	0	0														
Opstellen 70 plan- en gebiedsuitwerkingen en uitvoeringsmodules (proces)	stuks	70	12	11	17														
duurzame landbouw:	nvt										33.770		0	61.760		0			
duurzame landbouw lopende verplichtingen	nvt										0		0	0		0			
Uitfinanciering 1e tranche verplaatsingsregeling IV-bedrijven	stuks	7	5	0	0														
Areaal geoperationaliseerde landbouw-ontwikkelingsgebieden	stuks	32	8	4	4														

Bijdrage aan de duurzame inrichting LOG's	stuks	26	3	0	0															
Verbeterde ruimtelijke structuur	ha	4.200	426	0	0															
Verplaatsing van agrarische bedrijven (anders dan onder	stuks	10	2	0	0															
Operationalisering projectvestigingen IV-bedrijven 'Intensief Hart'	stuks	5	0	0	0															
Cooperationaliseerd landbouw ontwikkelingsgebied	stuks	1	0	0	0															
Herverkaveling van landbouwgrond	ha	11.700	0	0	0															
aantal bedrijven met diversificatie naar niet-agrarische bedrijven	stuks	100	36	15	16															
Pilots extensivering melkveehouderij	stuks	5	0	0	0															
Toekomstgerichte ondernemersplannen gesteund	stuks	180		62	198															
Bedrijven met diversificatie naar niet-agrarische activiteiten	stuks	90	13	0	0															
voorbeeld- uitvoeringsplannen gericht op gefaseerde samenvoeging van IV-locaties	stuks	6	0	0	0															
Keten/kennis projecten biologische landbouw	stuks	2	0	0	0															
Aantal bedrijven met deelname aan voedselkwaliteitsregeling	stuks	80	0	0	0															
Omschakeling / verbreding van landbouwbedrijven	stuks	200	83	47	55															
IV Bedrijven omgevormd	stuks	25	11	3	4															
Toename aantal bedrijven met duurzame productiesystemen door inzet simulator	stuks	8	6	2	2															
Bedrijven met duurzame productiesystemen door inzet simulator	stuks	30	63	0	1															
Ondersteunen / ontwikkelen kennisinfrastructuur	stuks	5	1	2	0															
Ontwikkeling Greenport-concept	stuks	1	0	0	0															
Pilot emissiearme stallen	stuks	1	0	0	0															
Realisatie van keten / kennisprojecten in biologische landbouw	stuks	7	7	1	1															
Ondersteuning kenniscirkels	stuks	30	24	5	5															
Pilot CO-vergisting	stuks	1	0	0	0															

	Ondersteuning ideeuitwerking door kennisvouchers	stuks	200	100	0		0														
	Ondersteuning PMC's	stuks	100	18	1		1														
	Duurzame inrichting LOPS	stuks	10	0	0		0														
	herkaveling van landbouwgrond (in combinatie met 3.2 inrichting grondgebonden landbouw)	ha	14.000	0	0		0														
	Opzet investeringsregeling agro-innovatie	stuks	1	0	1		1														
	Ontwikkelen en uitwerken FAB-concept : 1 concept-uitwerken op 2200 ha, te starten met 1 pilot. Totaal aantal pilots samen met rijk nader bepalen. Binnen budget 540 ha realiseren.	stuks		1	0		0														
	overige rijksdoelen:	nvt										11.780		0	24.790		0				
	overige rijksdoelen lopende verplichtingen	nvt										0		0	0		0				
	Opstellen plan- en gebiedsuitwerkingen en uitvoeringsmodules (proces)	stuks	70	12	11		17														
	Gebiedscommissies en communicatie / PR rondom de reconstructie	stuks		0	0		0														
	Aantal verplaatste veehouderijlocaties rond ammoniak- en stankgevoelige objecten (combinatiesituaties)	stuks	16	0	0		0														
	Overig en proceskosten gebiedsgericht werken reconstructie	nvt		0	0		0														
	aanleg recreatieve routenetwerken fietsen	km	17	13	5		5														
	aanleg recreatieve routenetwerken wandelen	km	60	25	0		0														
Projecten Nota Ruimte	Veenweidegebieden zie projectenlijst	eenheid	3				0	92.015				0	79.978	0	0	127.393	0	0	0	0	
	Greenports zie projectenlijst	eenheid	6				0	82.974				0	20.125	0	0	134.300	0	0	0	0	
	Nieuwe Hollandse Waterlinie	projecten	3					33.600				73	35.000	311	715	5.600	83		0	0	
Voortgangsrapportage 2009			Uitvoering prestaties					Financiële bijdragen rijk					Financiële bijdragen provincie			Financiële bijdragen derden					
Sociaal-economische vitaliteit		Prestatie-eenheid	Te realiseren prestatie	Prestaties in uitvoering	Prestaties gerealiseerd in rapportage jaar	Correcties tov voorgaande jaren	Prestaties gerealiseerd cumulatief	Overeen-gekomen rijksbijdrage	Rijks-bijdrage juridisch vastgelegd	Rijks-bijdrage in rapportage jaar besteed	Correcties tov voorgaande jaren	Rijksbijdrage besteed cumulatief	Overeen-gekomen bijdragen provincie	Provinciale bijdrage juridisch vastgelegd	Provinciale bijdrage besteed cumulatief	Overeen-gekomen bijdragen derden	Bijdragen derden juridisch vastgelegd	Bijdragen derden besteed cumulatief	Waarvan EU bijdrage cumulatief		
																			POP2 cumulatief	D2 cumulatief	D3 cumulatief
Versterken van de leefbaarheid van het platteland	Uitvoeren projecten tbv versterking leefbaarheid	Projecten of haalbaarheid onderzoeken		99	15	1	23	10.000	950	645	0	645		14.024	9.302		68.424	35.232	13.125	0	0

Totaaloverzicht financien

Financiële bijdragen rijk					Financiële bijdragen provincie			Financiële bijdragen derden					
Overeen- gekomen rijksbijdrage	Rijks- bijdrage juridisch vastgelegd	Rijks- bijdrage in rapporta- ge jaar besteed	Correcties tov voorgaande jaren	Rijksbijdrage besteed cumulatief	Overeen- gekomen bijdragen provincie	Provincial e bijdrage juridisch vastgelegd	Provincial e bijdrage besteed cumulatief	Overeen- gekomen bijdragen derden	Bijdragen derden juridisch vastgelegd	Bijdragen derden besteed cumulatief	Waarvan EU bijdrage cumulatief		
											POP2 cumulatief	D2 cumulatief	D3 cumulatief
3.692.513	1.331.083	519.622	45.946	1.324.693	781.515	189.278	161.714	1.252.999	475.430	283.647	21.466	1.907	0

Gebruikte uren DLG		Uren			772.139	57.250	2.063.435
Model grondkosten							
Operationele doelstelling		Totale aankoop per hectare (?)	Netto aankoopko- sten per hectare = kale grondprijs (?)	Verschil = bijkome- nde kosten	(Geta- xeerd) verlies op gebouw-en per ha (?)	Volledi-ge schade- loosstellin- g (ha)	Totaal verworven (ha)
Model Grondkosten	Realisatie EHS Nieuwe Natuur	851046	589.525	140.697	366.452	237	3.411
	Realisatie EHS, bestaande natuur	92685	77.708	7.239	0	0	695
	Realisatie RodS	453859	352.425	101.434	0	93	334

	Synergieprojecten Water	prestatie-eenheid	te realiseren prestaties	prestaties in uitvoering	prestaties gerealiseerd
Friesland					
	RN03 Oever en kadeherstel Tjeukemeer en westzijde Tjonger (in combinatie met versterking natuurwaarden, recreatie, waterberging)		7.427	2.063	
	26 km herstel waterkering				582
	9 ha extra berging boezem				
	37 ha zomerpolder				147
	17 ha natuur in combinatie met bergingspolder				
	1.5 km natuurvriendelijke oevers langs de Tjonger				75
	recreatieve voorzieningen				
	RN04 Herstel Beekdalsystemen Zuidoost Friesland		11.350	2.443	
	Ecologische verbindingzones en natuurvriendelijke oevers (ca 60 km)				
	Hermeandering (25 km)				
	Verplaatsing van een jachthaven				
	ca 150 ha inundatie- bergingsgebied				
	RN05 Integrale gebiedsontwikkeling Dongeradeel en Ferwerderadeel		5.320	1.140	
	ca 60 km natuurvriendelijke oevers				
	ca 60 ha waterberging				
	Bevaarbaar maken van watergangen				
	aanleg 8 vispasages				
	RN06 Inrichting Friese Boezem		26.587	2.302	
	129 ha boezemland				
	172 km kade en natuurvriendelijke oevers				
	inrichting 180 ha deelsystemen				
Groningen					
	NE01 Duurzame leefomgeving Fivelingo		2.274	682	
	Aanleg van 5 vismigratieoorzeningen in het Fivelingo-gebied				
	Aanleg en inrichting van 49.5 km natuurvriendelijke oevers in het Fivelingo gebied (waarvan helft in EHS)				
	NE02 Beekherstel Runde		6.000	1.800	
	Her-meanderen				
	Aanleg vispassages binnen integraal inrichtingsplan Runde - Ruiten Aa.				
	herstel van een voormalig beekstelsel over 7 km, waarvan 2.1 km dankzij de				
	NE04 Herstel oevers kanalen Oldambt		249	75	
	Inrichten natuurvriendelijke oevers Boezemkanalen Oldambt (2.5 km)				
	Aanleg vispassages				
	RN02 Structuurvisie Meerweg, deelplan Oost		3.020	604	
	Aanleg van 0.75 km natuurvriendelijke oevers				

	Realisatie reductie inlaatwater				
	Realisatie inlaat gebiedseigeninlaatwater vanuit de Drentse Aa				
	realisatie zuiveringsmoeras met een omvang van 3.4 ha				
	Realisatie herstel verbinding Paterswoldse meer met benedenloop Drentse Aa				
	Realisatie waterverbinding ten behoeve van ecologie ter plaatse van de Meerweg				
	Opheffen harde oever Paterswoldse Meer over een lengte van 280m				
	RN04 Inrichting moerasgebied Marumerlage		1.187	196	
	25 ha moerasgebied				
Limburg					
	MA17 Integrale aanpak Loobeekdal		15.268	751	
	RWZI Venray opgevoerd tot boven WVO-eis	0			0
	9 km ecologisch herstellende beek				0
	5 aangelegde buffers (ten behoeve van terugdringen overstromingsfrequentie)	0			0
	Opheffen vismigratiebarrières in Loobeek en afleidingskanaal	0			0
	1 verbeterde RWZI	0			0
	Aanleg van 63 ecologische verbindingen	0			0
	Inrichting van 74,4 ha EHS	0			0
	Aanleg van 5 landschapselementen	0			0
	Aanleg van 5 km routestructuren voor recreatief medegebruik	0			0
	MA29 Integrale aanpak Geleenbeek		39.920	702	
	ruimtelijke ingrepen	0			0
	Hermeandering van beken	0			0
	aanleggen van bufferstroken (aan weerszijden van de beek 15 meter)	0			0
	opheffen van vismigratieknelpunten	0			0
	verwijderen van RWZI Heerlen door het aanleggen van een transportleiding naar RWZI Hoensbroek	0			0
	omvormen van vrijkomende ruimte bij RWZI Heerlen tot een waterbergingsgebied voor opvang stedelijke piekafvoeren	0			0
	terugdringen rioolwateroverstort-frequenties op kwetsbare beekjes	0			0
	opheffen erosieproblematiek	0			0
	aanleg regenwaterbuffers	0			0
	MA30 Ontkluizing Rode Beek Mijnstreenberg Brunssum		8.920	702	
	Hermeanderen/beekherstel van de Ontkluizing Rode Beek Mijnstreenberg Brunssum	0			0
	Aanleg ecologische verbindingen	0			0
	Aanleg vispassages	0			0
	Creëren van ruimte voor de aanleg van een groene buffer (gekoppeld aan het nog te realiseren bergbezinkbassin Langeberg)	0			0

	Aanpakken overstorten	0			0
	Verwijderen mijnsteen	0			0
	Aanleg groene berging en ontluizen Ontkluizing Rode Beek Mijnsteenbergr	0			0
	MA32 Landgoederenzone Maastricht		11.500	530	
	Aanleg nieuwe natuur	0			0
	Ontkoppeling wateren	0			0
	Waterbodemsanering	0			0
	Afkoppelen verhard oppervlak	0			0
	Ecologische functie Geul	0			0
	Opheffevn knelpunten faunamigratie	0			0
	MA35 Ontkluizen Caumerbeek		17.860	233	
	Verbeteren van de waterkwaliteit door aanleggen van bergbezinkbassins en waterkwaliteitsbergingen, het zichtbaar laten meanderen van de Caumerbeek en Loopgraaf en het loskoppelen van bronwater van RWZI Hoensbrke (KRW)	0			0
	Aanleggen van ca. 62.000 m3 aan retentiebergingen ter vermindering van de piekafvoeren in de Caumerbeek en de Geleenbeek (WB21)	0			0
	Het ontwikkelen van natuur, landschap en milieu in de beekdalen van de Caumerbeek in Hoensbroek (EHS)	0			0
	Het verbeteren van de ecologie, hydrologische en landschappelijke waarde van de Caumerbeek en Loopgraaf in samenhang hiermee het verbeteren van de aangrenzende beekdalzone voor de functies landschap, natuur, natuurbeleving, recreatie en waterberging (Nature 2000, Nationale Landschappen (Landschapsvisie	0			0
	Stedelijke vernieuwing	0			0
Zeeland					
	SC01 Aanleg natuurvriendelijke oevers in waterlichamen				
	Realisatie van 6.6 km natuurvriendelijke oevers met een gemiddelde breedte van 10				0
	SC02 Aanleg vispassages in waterlichamen				
	Het passeerbaar maken van kunstwerken (gemalen en stuwen) voor migrerende				0
	SC03 Herstel Veerse Kreek en Veerse Vesten				
	Herstel morfologie oevers van het waterlichaam (2.5 km).				0
	Baggeren van ondiepe delen.				0
	Aanleg geschikte biotoop Noordse woelmuis.				0
	Herstel van historische vesten.				0
	Aanleg wandel en ruiterspaden				0
	SC04 Othene				

	26.8 ha waterberging				0
	9.1 km EHS verbindingzone				0
	aanleg en inrichting extra EHS				0
	accentuering Staats Spaanse Linies (Belvedere)				0
	cultuurhistorisch beeld van inundatiegebieden				0
	KRW-doelstelling rijkswateren				0
	kwaliteitsgroep vis				0
	Koppeling met ecologisch netwerk Vlaanderen (vml krekenstelsel)				0
	SC05 Project campen				
	18.3 ha waterberging				0
	8.7 km EHS verbindingzone				0
	aanleg en inrichting extra EHS				0
Utrecht					
	RM07 EVZ's Gelders Vallei Utrecht		3.900	1.170	
	Inrichtingsmaatregelen voor realisatie van natte ecologische verbindingzones	0			
	Inrichtingsmaatregelen voor beekherstel langs de midden- en benedenlopen van de beken in de Gelderse Vallei	2			
	RM10 Sanering riooloverstorten EVZ Veenendaal		2.000	600	
	Afkoppelen van overstorten	0			
	Herinrichting van onder meer de ecologische verbindingzone	0			
	Waterberging	0			
	RM25 De Schammer		5.236	1.050	
	De aanleg van 20 ha nieuwe natuur	0			
	De aanleg van recreatieve fietspaden	0			
	De aanleg van een slibvang bij het Valleikanaal	0			
	Waterberging	0			
	RM29 Baggeren wielen en Waaien in Eemland		250	83	
	Het baggeren om diepte te verkrijgen en fosfaatrijke bagger te verwijderen	1			75
	RW19 Natuurontwikkeling / waterberging Grecht		1.900	570	
	Inrichten nieuwe permanente secundaire kering	0			
	baggeren waterlichaam De Grecht en Kamerikse wetting	0			
	Realisatie in- en uitlaatwerk in bestaande kade ten behoeve van waterberging	0			
	inrichting ten behoeve van natuurontwikkeling	0			

	Uitbreiden NVO's en aanleg vooroever langs waterlichaam de Grecht	0			
	RW20 duurzame inrichting Kromme Rijn		4.068	1.196	
	Herstellen van het rivierkarakter door realisatie van 7.5 km natuurvriendelijke oevers, verbreding en herstel van de riviermeanders Kromme Rijn.	0			
	Herstellen van de waterkwaliteit door het aanleggen van slibvangen en	0			
	Herstellen van koppeling met achterland door aanleg 8 vispassages	0			
	Natuurvriendelijke inrichting van achterliggende watergangen	0			
	RW22 Herinrichting Ouwenaar-Haarrijn		3.448	440	
	Aanleg natuurvriendelijke oevers in boezem	0			
	Verplaatsen gemaal Haarrijn	0			
	Herinrichten voormalige boezem	0			
	Herinrichten nat schraalland	0			
	Herinrichten bloemrijk grasland	0			
Gelderland					
	RM02 Hierdense Beek		970	208	
	2 km natuurvriendelijke oevers				6
	6 rietmoerassen				0
	19 ha bufferstroken ter verbetering van de waterkwaliteit				0
	RM03 Veldbeek		300	40	
	Natuurvriendelijke oevers over een lengte van 2.7 km				0
	Hermeandering over een lengte van 2.7 km				0
	Beekherstel over een lengte van 2.7 km				0
	RM04 Landgoed Brummen		1.250	167	
	Tegengaan van verdroging door herstel van de grondwatercondities en herstel van de TOP-lijst gebieden				0
	RM06 Grift, fase 1		10.260	2.200	
	Beekherstel				248
	Aanleg van natuurvriendelijke oevers				0
	Aanleg stapstenen				0
	sanering van de waterbodems op basis van uitkomsten van saneringsplan				0
	De aanpassing van de RWZI				0
	RM08 EVZ's Gelderse Vallei Gelderland		3.000	643	
	Inrichtingsmaatregelen ten behoeve van de vergroting van de migratie en het leefgebied in het beekdal				0
	RM09 Bennekomse Meent en Binnenveld		3.200	640	

	Inrichtingsmaatregelen om verdroging tegen te gaan				0
	Grondaankoop om voldoende grondwater beschikbaar te krijgen				0
	RW23 Langs de Linge		17.800	4.100	
	Aankoop en inrichting 118 km waterlichaam met NVO's (waarvan 77 km				66
	Aanpak 2 probleemoverstorten				0
	Aanleg 7 vispassages				2
	Verbeteren effluent 1 RWZI				0
	Inrichten 2 stations voor vuilwaterinname pleziervaart				0
	Maatregelen in 2 direct bovenstrooms gelegen N2000 gebieden				0
	Verdiepen waterlichamen ter verbetering waterkwaliteit (35500 m3)				
	Uitvoeren pakket wb21 maatregelen die bijdragen aan waterkwaliteit in	20			108
	maatregelen ter beperking emissie naar de 4 waterlichamen (mest en spuiwrijke zones, nutriënten pilots)				8
	RW25 Groene berging Millingen		776	164	
	Aanleg van twee bergings- en zuiveringsbekkens, te weten "de Tichelhoven" en "Nielingen", door middel van aankoop van benodigde gronden, het afgraven hiervan en inrichten als helofytenfilter of bodempassage met een ecologische aankleding. Dit is nodig om het afgekoppelde rioolwater te zuiveren dat anders				0
	RO08 De Berkel		6.600	1.414	
	Beekherstel en meanderen				166
	Aanleg vispassages				0
	Aanleg natuurvriendelijke oevers				0
	RO10 Boven Slinge/Bielheimerbeek		2.601	780	
	Beekherstel				0
	Aanleg vispassages				0
	RO12 De Oude IJssel		2.800	840	
	Aanleg vispassages				17
	Aanleg natuurvriendelijke oevers				0
	Inrichting EVS				0
Noord-Brabant					
	MA05 Helofytenfilter landgoed de Moeren		1.585	286	
	7 ha helofytenfilter	0			0
	MA06 Aa of Weerijs gemeente Zundert		7.465	845	
	Aanpak van riooloverstorten middels uitvoering van OAS-maatregelen	0			0
	Aanleg van Ecologische verbindingsZone's (EVZ's) en de realisering van	0			0
	MA09 Stabrechtse Heide		4.382	1.110	
	Grondverwerving	0			0

Grondverzet/vergraving	0			0
Aanleg kunstwerken (50 duikers en 5 stuwen)	0			0
Aanleg en inrichting van een helofytenfilter	0			0
MA10 essche Stroom		5.980	1.435	
Bevordering mogelijkheden vismigratie	0			0
Beekherstel, (gestuurde) waterberging	0			0
EVZ/REV	0			0
Realiseren van wandelroutes (recreatie)	0			0
Realiseren sportvisvoorzieningen (recreatie)	0			0
Landbodemsanering	0			0
MA11 De Scheeken		1.709	512	
Realisatie EHS	0			0
Realisatie recreatieve voorzieningen	0			0
Verbetering waterkwaliteit	0			0
Hergebruik van tunnelbakwater van de A2	0			0
Herstel Antelse watermolen in de Grote Waterloop	0			0
Aansluiting op ontwikkeling van de recreatieve poort bij Best (o.a. dierenpark)	0			0
MA12 Aa Gemert - Den Bosch		7.040	744	
Creëren waterberging	0			0
Ruimere dimensionering (opvangen grotere afvoerpieken door klimaatverandering)	0			0
Creëren extra mogelijkheden voor recreatie (vergrijzing)	0			0
MA13 Esper-, Snelle, Kawaise Loo		6.703	1.139	
Integraal Gebieds Plan bakel Milheze. Herinrichting boven- en middenloop van de SnelleLoop/Esperloop, herinrichting benedenloop esperloop en de herinrichting van de Kawaise Loop	0			0
Waterberging bij helmond. Realisatie van een waterberging om te voorkomen dat de beken bij hevige regenval het omringende gebied overstromen	0			0
Verdrogingsbestrijding De Bult	0			0
Akoppelen Deurne. Afkoppelen verhard oppervlak St Jozefparochiestraat, burgemeester roelofslaan, Ouweringstraat.	0			0
Herstel De Rips. Verbeteren van de gebruikswaarde, vergroten van de belevingswaarde en vergroten van de educatieve waarde van de Rips.	0			0
MA14 Goorloop tot wilhelminakanaal		5.850	604	
Hierbinnen vallen maatregelen op het gebied van ecologische verbindingzone, ecoduikers, recreatieve verbinding waterretentie en inpassing in het stedelijk gebied.	0			

Het afkoppelen van verhard oppervlak in Geldrop - Mierlo	0			
MA15 Dieze (incl Meerdijk en Coudewater)		5.745	738	
Aanleg vispassage Crevecoeur	0			
Landschapspark Diezemoning	0			
Herstel Oude Dieze (Landschapspark Diezemoning)	0			
Aanleg wiel/poel (doel Kamsalmander) (Landschapspark Diezemoning)	0			
Aanpassen/extensiveren oevers Dieze (EVZ-functie) (Landschapspark	0			
Aanbrengen beplanting (Landschapspark Diezemoning)				
Aanleg recreatieve voorzieningen (beleving, recreatief, medegebruik, fietspad,				
Inrichting wijkwater West 's Hertogenbosch				
Sanering riooloverstort op waterlichaam Dieze (Inrichting wijkwater West 's Hertogenbosch)				
Vasthouden van regenwater in stedelijk gebied door bergen en filteren (Inrichting				
Verbetering oppervlaktewater kwaliteit in de wijken (Inrichting wijkwater West 's Hertogenbosch)				
Verbeteren doorstroming wijkwater (Inrichting wijkwater West 's Hertogenbosch)				
Belevingswaarde oppervlaktewater en regenwater verhogen (waterpleinen, mooi en schoon oppervlaktewater) (Inrichting wijkwater West 's Hertogenbosch)				
Sanering opvoergemaal (Inrichting wijkwater West 's Hertogenbosch)				
Herinrichten Landgoed Coudewater ten behoeven van Kampenlandschap Coudewater/Maliskamp (Inrichting wijkwater West 's Hertogenbosch)				
MA16 Graafse Raam, Lage Raam		2.250	289	
Verdrogingsbestrijding landgoederen Raamgebied				
Ecologische verbindingzones Raamgebied				
Ecologische verbindingzones Mill				
Verdrogingsbestrijding bovenloop Graafse Raam				
SC06 Project Jagersrust		7.631	2.212	
Nieuw ingerichte Heiloo				
Aangelegde poelen en Moerven				
Aanleg houtwallen				
Waterkwaliteit wordt niet meet beïnvloed door landbouwactiviteiten				
10 ha waterberging (WB 21)				
28 ha EHS inrichting				
Herstel en inrichting Natura2000 gebied , tevens Sens of Urgency gebied				
125 ha verdrogingsbestrijding				

	Venherstel				
	Verbetering waterkwaliteit				
	water vasthouden bij de bron				
	Verbetering natuurkwaliteit in het grenspark Zoom Kalmthoutse Heide (vergelijkbaar met status nationale parken)				
	Herstel van de bovenloop van de Heiloo				
Noord- Holland					
	RW01 Verenigde polders Bergen				
	Grondaankoop en herinrichting				
	Stuwen				
	Vasthouden duinwater				
	Aanleg van natuurvriendelijke oeversen natte drassige percelen				
	Vismigratievoorziening in Noord Hollands Kanaal				
	Faunapassages				
	RW02 Zwinnen Anna Paulowna				
	Fysieke inrichting				
	Aanpassingen in het watersysteem				
	Recreatieve ontsluiting en voorzieningen				
	Grondverzet				
	RW03 Vrij verkeer voor vis				
	Aanleg van vishevels				
	RW04 Kleine Polder/-Schulpvaart Castricum				
	32 ha EHS				
	8 ha wateropgave				
	Grondaankopen				
	Aanpassingen in het watersysteem				
	Recreatieve ontsluiting en voorzieningen				
	Grondverzet				
	RW06 Groene As Bovenlanden-Ringvaart				
	Isoleren				
	Aanleg natuurvriendelijke oevers				
	Tegengaan verlanding				
	Beschermen oevers				
	Aanleg natuurvriendelijke oevers Ringvaart				
	15.8 km watergang (Bovenlanden, Westrandweg, Veenbovenlanden, Colijnweg, Amsterdamse Bos, natte verbingszone).				

	RW14 Herstel kwelstroom Oostelijke Vechtplassen				
	Het baggeren van de Hollandse Ankeveense Plassen, Loosrechtse plassen en Ster en				
	RW15 Verbeteren ecologie Vecht				
	Het aanleggen van natuurvriendelijke oevers				
	Het aanleggen van golfbrekende constructies				
	RW17 Vispassages Boezeom - IJmeer - Amstel - Vecht				
	Het aanpassen van de technische constructies van de Ipenbotersluis				
	Het aanpassen van de technische constructies de Demerdammersluis				
	Het aanpassen van de technische constructies en de Grote Zeesluis				
	Het optimaliseren van de inrichting Stenen Beerkomen				
	RW18 Vispassages Vecht - Vechtplassen				
	Technische aanpassing bij nieuwbouw van gemaal Hollands Ankeveen				
	Technische aanpassing bij nieuwbouw van gemaal Het Hemeltje				
	Technische aanpassing bij sluis Hollands Ankeveen				
	Technische aanpassing van aalgoot en sluis Spiegelplas				
	Aanleg van een aalverbinding bij de in/uitwatering van het Naardermeer				
	Technische aanpassing van gemaal en stuw Stichts Ankeveen				
	Aanpassingen aan het gemaal Spiegelplas				
Zuid-Holland					
	MA01 Wateraanvoerplannen Goeree		2.100	445	
	vergroten, verbeteren en aanleggen van waterlopen				
	scheiden van zoet en brak(zout) water				
	verbeteren van doorspoelmogelijkheden				
	wijzigen van de wateraanvoer				
	MA02 Waterinlaat Middel-Harnis		1.200	255	
	aanpassen van het watersysteem in en rond de haven van Middel-Harnis				
	Inlaatvoorziening in "De Noordrand"				
	Het aanleggen en aanpassen van een viertal andere inlaatvoorzieningen en de daaraan gekoppelde aanpassingen van de hoofdwatergangen (incl. kunstwerken)				
	MA039 Aanpassing bemaling haven Dirksland		9.550	630	
	Aanpassingen in het watersysteem in de haven van dirksland (verplaatsen gemalen, verbreden watergangen, eventueel amoveren huidige gemaal Drie Polders)				
	RW05 Verbetermaatregel Nieuwkoopseplassen		4.600	1.380	
	Compartimentering ten behoeve van de waterkwaliteit, bestaande uit het plaatsen van een aantal dammen en stuwen (2.2 mln)				

	Aanleg natuurvriendelijke oevers (0.9 mln euro)				
	Afraven deel petgaten (1.4 mln euro)				
	RW07 Baggerwerk polder Stein		7.300	470	
	Baggeren en afvoeren bagger				
	RW08 Bochtafsnijding Schie (Spaanse bocht)		5.000	1.500	
	Aanleg van 1500 m natuurvriendelijke oever				
	RW09 Kadeverbteringsprojecten Commandeurspolder		2.000	600	
	Aanleg van 1200 m natuurvriendelijke oever				
	RW12 Krimpenerwaard - Samen naar Goed Water		2.550	29	
	De aanleg van een helofytenfilter				
	Versnelde aanleg van natuurvriendelijke oevers				
	RW13 Nieuwe Dordtse Biesbosch		9.670	1.557	
	De aanleg van natuurvriendelijke oevers				
	De aanleg van zuiverende voorzieningen				
	Het scheiden van waterstromen				
Drenthe					
	NE03 de Hunze natuurlijk!				
	1 km hermeandering in de Hunze				
	NE06 Ecologisch herstel Drentsche AA				
	0.9 km beekherstel				
	NE12 Beekdal Messchen				
	oevers beekdal natuurvriendelijk inrichten (KRW, WB21 doel)				
	aanleg 2 bruggetjes				
	stuw				
	RN01 Waterberging en natuur Peizer- en Eeldermaden				
	1900 ha waterbergin				
	1 waterkwaliteitsscheiding				
	Aanleg robuuste verbindingzone				
	Aanleg kaden met flauwe taluds				
	Aanleg vismigratievoorzieningen				
	RN08 Koppeling Matsloot-Eelderdiep				
	realisering koppeling Matsloot-eelderdiep tussen Bunne en Winde (totale lengte ca				

	creeren 10 km natuurvriendelijke oever				
	Verbetering waterkwaliteit in Eelderdiep				
	Creeren groter paai- en leefgebied voor vissen				
	RO06 Samen over de Reest				
	Inrichten stadsrandzone				
	Inrichting van 20 ha EHS en 10 ha EVZ				
	Realiseren van 15 km beekherstel door versmallen, verbreden en anti-				
	Realiseren van 0.4 mln m3 waterberging				
	1 Stuw vispasseerbaar maken				
	RO007 Vledder AA				
	Hermeanderen van 7 km beek				
	Verwijderen van zes stuwen ten beoeve van vispasseerbaarheid				
	Gedeelte oude beekloop verontdiepen				
	Waterafvoer in omliggende gebieden aanpassen				
	Realiseren waterberging				
	Realisatie en inrichting EHS				
Overijssel					
	RO01 Vecht		14.000	4.200	
	Rivierherstel (19 km ontstening)				75
	Natuurvriendelijke oevers				
	Aansluiten oude meanders				
	Realiseren van het gewenste grond- en oppervlaktewater regime (GGOR)				
	Vergroten waterretentie				
	RO02 Soestwetering		4.250	1.200	
	Teruglegging van de dijken				
	Natuurlijk inrichten van de Soestwetering				
	Aanleggen van natuurvriendelijke oevers				
	Aanleggen van waterberging				
	RO03 Natuurlijke Regge		6.450	1.935	
	Hermeanderen				78
	Aansluiten oude meanders				
	Aanleg retentiegebied				
	Aanleg natuurvriendelijke oevers; stuw passeerbaar voor vis maken				
	Blauwe diensten				
	RO04 De beneden Dinkel		1.000	300	
	Beekherstel (1 km)				5

	Aanleg natuurvriendelijke oevers				
	Inrichten EHS				
	Realiseren vistrappen				
	Wandelpaden				
	Recreatie				
	RO05 Kristalbad		4.000	900	
	Aanleg gecombineerd Helofytenfilter en retentiegebied				
	Aanleg EVZ				
	Recreatie				
	RO06 Buurserbeek		3.500	1.050	
	Beekherstel				70
	Aanleg vispassages				
	Aanleg natuurvriendelijke oevers				
Flevoland					
	RM11 NVO's vaarten NOP		2.296	348	
	de aanleg van natuurvriendelijke oevers over een lengte van 12 km				
	RM12 Inrichting duurzame/natuurvriendelijke oevers tochten NOP en ZOF		8.300	1.667	
	aanleg van 103 km NVO's in NOP en ZOF				
	RM15 Buchttocht 2e fase		810	243	
	aanleg van natuurvriendelijke oevers				
	RM16 Schootsveld		3.395	1.020	
	aanleg van natuurvriendelijke oevers				
	Realisatie van gevarieerde waterdiepten				
	de aanleg van een bovenmaatse waterpartij met natuurvriendelijke en duurzame				
	De verbredeing van bestaande waterpartijen				
	De realisatie van een nieuwe vaarroute voor recreanten				
Limburg					
	Klavertje 4		51.600	22.900	
	Realiseren verbindingsweg A73/A67 (Greenportlane)	0			0
	Realiseren van een doorgaande groenstructuur in Klavertje 4 langs knooppunt Zaarderheiken als onderdeel van het natuurontwikkelingsplan Venlo West 9inc aankoop en inrichten van 135 ha grond tbv deze groenstructuur)	0			0
	Realiseren van duurzame en landschappelijke inpassing van het glastuinbouwgebied Siberie door gronden aan te kopen en in te richten	0			0

	Realiseren van een verkeersveilige en bijpassende infrastructuur (bussluis) van het glastuinbouwgebied Siberie	0			0
	Klavertje 4 aanvulling Venlo/Greenportlane		9.000	9.000	
Utrecht					
	Zegveld-Portengen		24.000	7.500	
	Het reduceren van het aantal onderbemalingen van 35 naar 5%, het aantal peilvakken minimaal gelijk houden, en hydrologische isolatie van 10 km				140
	Het verbeteren van de waterkwaliteit binnen deze 10 km geïsoleerde lintbebouwing				
	Het beperken van de bodemdaling door voor 40% van het gebied de drooglegging tot 50 cm te beperken				
	Inrichten van 15 kilometer ecologische verbindingzones				
	Het verbeteren van de kwaliteit van 10000 ha gebied als woon en recreatiemilieu				
	Groot Wilnis Vinkeveen		32.456	11.520	
	De veenbodemdaling wordt teruggebracht tot gem 6 mm/jaar, de verschillen in hoogteligging nemen niet verder toe. Hiertoe wordt 50 ha hegerstructureerd van landbouw naar natuur, op 295 ha afgezien van peilverlaging en op 235 ha				
	De waterkwaliteit verbetert zoveel nodig is voor de gewenste natuur: vergroten van het zelfreinigend vermogen door kwaliteitsbaggeren in 240 ha watergang (47000 m3) en aanleg van natuurvriendelijke oevers in 35 km watergang, vermindering van particuliere inlaten uit tussenboezem (10 stuks, stelpost) en uitspoeling van percelen door bemestingvrije zone (2 m2/m, 370 km watergang).				
	De Groene ruggegraat wordt op adequate wijze ingepast in omvang en kwaliteit				
	Behoud van een economische renderende landbouw door het verbeteren van de agrarische structuur via avelruil en verhoging grondmobiliteit (600 ha) en aanleg kavelpaden/gebruik brede banden op 295 ha				
	Rijnauwen-Vechten		29.400	13.000	
	Restauratie en ontwikkeling van fort Vechten tot nationaal informatiecentrum				
	Restauratie en ontwikkeling Lunette 2,3 en 4, fort 't Hemeltje				
	Nieuwe functies tankgracht en zichtbaar maken tankversperring				
	Uitvoering gebiedsontsluiting Rijnauwen - Vechten				
	Linieiland		19.400	9.000	
	Realisatie van fietsbrug over Amsterdam-rijnkanaal nabij Pofsluis				
	Realisatie recreatieve ontsluiting van Linieiland als NHW-gebied door onder ee aanleg fietspaden en inudatiepad en kanoroutes				259
	Realisatie recreatieve inrichting NHW-elementen in relatie tot beleefbaarheid natuur en militair cultuurlandschap				

Gelderland					
	Lingekwartier-Diefdijk		25.400	11.600	
	Restauratie en ontwikkeling fort en asperen, Nieuwe Steeg en Vuren	0			0
	Realisatie van ontsluiting en parkeer-mogelijkheden NHW-objecten en recreatieve routenetwerken	0			0
	Behoud van het cultuurhistorisch dijkprofiel bij de versterking van de Diefdijklinie, het behoud van de NHW-elementen langs de dijk en versterking van de cultuurhistorische en recreatieve waarde van de dijk	0			0
Noord-Brabant					
	Glastuinbouw-bundelingsgebied				
	Realisering van 100 ha bruto nieuw duurzaam glastuinbouwgebied				
	Sanering van 14 ha verspreid glas in de regio				
	Realisering van 50 ha infiltratiezones/landschappelijke inpassing, infrastructuur, recreatief medegebruik en ondersteunende voorzieningen				
	Realisering van duurzame energievoorziening				
Noord-Holland					
	Wormer-Jisperveld				
	De herinrichting van 250 ha onderwaterbodembodem door diepe verwijdering van bagger of afdekking van de waterbodembodem				
	de realisatie van 500 ha duurzaam en robuust watersysteem door geautomatiseerde inlaat, sliedschotten, grotere peileenheden of stromingsonderbrekers				
	de optimalisatie van graslandbeheer op 630mha grasland teneinde het gebied als weidevogel gebied te houden				
	Kalverpolder				
	Het verwijderen van 75000 m3 bagger dmv kwaliteits-baggeren boven op de reguliere Keurverplichting. De bagger wordt gebruikt om 6 ha maaiveld 30 cm te				
	Samenvoegen van 30 ha onderbemalingen tot 1 of 2 blok-bemalingen, gecombineerd met de aanleg van 15 ha onderwaterdrainage				
	Het inunderen van 5 ha graslandperceel , vernatten van 4 percelen met duikers, aanleg 4 paaiplassen vissen gecombineerd met vernatting				
	Terugdringen van de verzuuring van de oorspronkelijke veenweide vegetatie op 5 ha grasland dmv plaggen. Structurele verbetering van beheerbaarheid grasland door te investeren in 8 nieuwe verbindingen, bruggetjes of dammen. Kwaliteitsimpuls voor het terugdringen van de effecten van verzuring op 15 ha grasland.				

	Westzaan				
	De inlaat van brakwater vanuit het Noordzeekanaal via een dijksluotrace				
	PrimAviera/bestaand-Rijsenhout				
	De aanleg van de CO2-infrastructuur voor zowel het nieuwe glastuinbouwgebied als het herstructureringsgebied				
	De aanleg van energieinfrastructuur tbv WKK-toepassing (hoge druk gas + 150 kV) voor het totale gebied, nieuw en oud				
	Herstructurering van gehele cluster bestaand-Rijsenhout (140 ha netto) met				
Zuid-Holland					
	Krimpenerwaard		59.700	20.000	
	Het aantal peilvakken daalt van 83 in de oorspronkelijke opzet tot ca 30 in de				2.905
	In de ca 2000 ha van de begrensde natuurgebieden wordt het waterpeil omhoog				0
	er worden op basis van volledige schadeloosstelling ca 20 boererijen aangekocht en verplaatst en ca 40 bedrijven aangekocht				0
	Nieuwkoopse plassen		75.529	18.540	
	nntb in aanpassing 2010. Afspraken zijn inmiddels wel gemaakt.				0
	Gouwe Wiericke		85.621	21.675	
	De realisering van een moderne tuinbouwontsluiting (2.7 km, verbetering + nieuw)				0
	Het aanleggen van extra oppervlaktewater en piekwaterberging conform de eisen geformuleerd in businesscase				0
	Overbuurtsepolder		4.506	1.331	
	Aanleg cyclamenweg, verlengen Petuniaweg en Krokusweg				1.902
	Pilot "Waterfabriek"				0
	Boomafwatering (gemeente Westland)		19.900	6.900	
	De realisering van een moderne tuinbouwontsluiting (2.7 km , verbetering + nieuw)				2.225
	Het aanleggen van extra oppervlaktewater en piekwaterbergin conform de eisen zoals geformuleerd in de business case				0
	4B-Waterproject in Waalblok (gemeente Westland)		9.500	4.500	
	Pilot meervoudig ruimtegebruik dmv waterberging onder kassen (5000 m3 piekwaterberging, 1500 m3 gietwaterberging)				1.300
	Pilot Waterfabriek zoals beschreven in de business case				0
	Rondweg Boskoop-Oost 1e fase (gemeente Boskoop)		23.400	4.000	
	Aanleg van 1e fase Rondweg Boskoop-Oost (6.7 km)				16

Aanleg van fietspaden (4.8 km)				0
Duin- en bollenstreek - Kloosterschuur-Trappenberg (gemeente Katwijk) en Delfweg (gemeente Noordwijkerhout)		56.700	6.800	
Herstructurering van Kloosterschuur-Trappenberg (22 ha)				3.840
De herstructurering van agro-bedrijventerrein Delfweg (17.4 ha) inhoudende het verbeteren van de verkeerssituatie, het verbeteren van de waterhuishouding en de				0
Het uitbreiden van Kloosterschuur en Trappenberg (10 ha) ten behoeve van inplaatsing van elders wijkend glas				0
Het uitbreiden van agro-bedrijventerrein Delfweg (8.6 ha)				0
Het versterken van de intrinsieke gebiedskwaliteit en landschappelijke inpassing door het realiseren van 26000 m2 water en 10000m2 groen (Kloosterschuur-Trappenberg), zuidwestelijke en zuidelijke landschappelijke inpassingszone van 6.6 ha mogelijk gecombineerd met woningbouw (delfweg)				0
Westland: Aansluiting en modernisering Waterlandse polder		6.000	6.000	
De aanleg van een moderne gebiedsontsluitingsweg (60 km/u) met een lengte van ca 1.8 km van de Bovendijk naar de Veilingroute (N222) de aanleg van ca 0.6 km erftoegangsweg (twee insteekwegen) en het verbeteren van ca 0.6 km				0
De inrichting (in combinatie met de aanleg van de gebiedsontsluiting) als ecologisch groen/blauwe zone van een perceel grond van ca 10 ha, gelegen tussen de Bovendijk , de nieuw aan te leggen gebiedsontsluitingsweg (direct aangrenzend) , de veilingroute (N222) en het boezemkanaal "De Lange Watering"				0
Westland: Aanpassen verlengde veilingroute		6.000	6.000	
De realisering van de aantakking van de erftoegangsweg Lange Broekweg op de rotonde nabij Trade Park Westland Mars als onderdeel van de aan te leggen gebiedsontsluitingsweg Verlengde Veilingroute				0
De realisering van de aanpassing van een verkeersknooppunt in de aan te leggen gebiedsontsluitingsweg Verlengde veilingroute nabij Trade Park Wetland Mars				0
Boskoop : Rondweg Boskoop-Oost		6.000	6.000	
Aanleg van de modules 3 en 4 van Rondweg Boskoop-Oost				0
Verbreding Voshol				0
Aanleg fietspaden				0

Bijlage 3 - Literatuurlijst

Adviescommissie Gebiedsontwikkeling, De, R. Bakker (2005), *Ontwikkel kracht!*

Commissie Verheijen (2006), *Eindadvies*.

Commissie van Wijzen (2006), *Op weg naar vaste grond*.

Gemengde commissie decentralisatievoorstellen provincies (2008), *Ruimte, Regie en Rekenschap*.

Interprovinciaal Overleg / Commissie Hendriks (2009), *De provincie als publieke ontwikkelaar: Rol en ambitie van de provincies in het landelijke gebied*.

Interprovinciaal Overleg (2009), *Regionale gebiedsontwikkeling op de kaart. Nulmeting gebiedsontwikkeling provincies*.

Kalders, P, Erl, J. Va en K. Peters (2004), Overheid in spagaat. Over spanningen tussen verticale en horizontale sturing. In: *Bestuurskunde* 13 (8), pg. 338-346.

Kamphorst, D.A. (2008), *Sturen op afstand: lessen uit de stedelijke vernieuwing voor het landelijk gebied*. Wageningen: Alterra-rapport 1690.

Kamphorst, D.A. en F.G. Boonstra (2009), *Het verhaal achter de cijfers. Lessen uit andere beleidsdossiers over de rol van procesinformatie in de verantwoordingssystematiek van het ILG*. Wageningen: Alterra-rapport 1969.

Kuindersma, W. En T.A. Selnes (2008a), *De stille revolutie van het ILG*. Wageningen: Alterra-rapport 1688.

Kuindersma, W., Boonstra, F.G. en D. Brunt (2008b), *Naar effectieve uitvoeringsarrangementen in gebiedsgericht beleid. Het gebied Utrecht-Midden Noord*. Wageningen: Alterra-rapport 1689.

Ministeries van LNV en VROM en de provincies (2007), *Spelregels EHS; Beleidskader voor compensatiebeginnsel, EHS-saldobenadering en herbegrenzen EHS*.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2007), *Agenda voor een vitaal platteland. Meerjarenprogramma 2007-2013*.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2008), *Kabinetsreactie Voortgangsrapportage ILG, brief Tweede Kamer 2008/1214*

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2009), *Groot project Ecologische Hoofdstructuur. Tweede voortgangsrapportage Rapportagejaar 2008*.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2010), *Update MJP2. Leven van het land, geven om natuur*.

Ministerie van LNV en van VROM (2004), *Meerjarenprogramma ontsniping MJPO*.

Ministerie van VROM (2007), *Ambities voor een Mooi Nederland; beleidsprioriteiten duurzame ruimtelijke inrichting*.

Planbureau voor de Leefomgeving (2009), *Milieubalans 2009*.

Planbureau voor de Leefomgeving (2009), *Natuurbalans 2009*.

Price Waterhouse Coopers (2009), *Inventarisatie provinciale budgetten binnen en buiten ILG*.

Visitatiecommissie Investeringsbudget Landelijk Gebied (2005), *Kansen verzilveren*.

Visitatiecommissie ILG (2009), *Werk in uitvoering*.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (1998), *Ruimtelijke ontwikkelingspolitiek*.

Bijlage 4 – Afkortingen

AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur	SPADE	Stimuleringsprogramma 'Agrobiodiversiteit en Duurzaam bodembeheer'
AVP	Agenda Vitaal Platteland	TK	Tweede Kamer
BBL	Bureau Beheer Landbouwgronden	UvW	Unie van Waterschappen
BIP	Beheer en Inrichtingsplan	VenW	Verkeer en Waterstaat
DLG	Dienst Landelijk Gebied	VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
DR	Dienst Regelingen	VROM	Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
EHS	Ecologische Hoofdstructuur	WB21	Waterbeheer in de 21 ^{ste} eeuw
G4P3	de 4 grote steden en de Randstadprovincies	WCL	Waardevol Cultuur Landschap
GGOR	Gewenste Grond- en Oppervlaktewaterregime	WILG	Wet Inrichting Landelijk Gebied
GLB	Gemeenschappelijk Landbouw Beleid	WoB	Wandelen over Boerenland
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied	WRO	(oude) Wet op de Ruimtelijk Ordening
IPO	Interprovinciaal Overleg	Wro	(nieuwe) Wet op de ruimtelijke ordening
KRW	Kaderrichtlijn Water	WUR	Wageningen Universiteit en Researchcentrum
LNV	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit		
LR	Landelijke Routenetwerken		
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport		
MJP	Meerjaren Programma		
MTR	Midterm Review		
Natura 2000	Het Europese netwerk van gebieden dat onder de Habitatrichtlijnen en Vogelrichtlijnen is ingesteld		
NURG	Nadere Uitwerking Rivieren Gebied		
OCW	Onderwijs Cultuur en Wetenschap		
pMJP	provinciaal Meerjarenprogramma		
POP2	Tweede Plattelands Ontwikkelings Programma		
PSAN	Provinciale Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer		
PSN	Provinciale Subsidieregeling Natuurbeheer		
RodS	Recreatie om de Stad		
RWS	Rijkswaterstaat		
SAN	Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer		
SGB	Regeling subsidiering gebiedsgericht beleid		
SN	Subsidieregeling Natuurbeheer		